

JOANOT MARTORELL, *Tirant lo Blanc. Episodis amorosos.*
Capítols seleccionats.

Pere MiG

10 d'agost de 2013

Índex

I	Tirant arriba a Constantinoble i s'enamora de Carmesina	5
1	CXVII. Com Tirant fon arribat en Constantinoble, e les raons que l'Emperador li dix.	6
2	CXVIII. Com Tirant fon ferit en lo cor ab una fletxa que li tirà la deessa Venus perquè mirava la filla de l'Emperador.	8
II	Tirant malalt d'amors. Diafebus, confident i mitjancer de Tirant	10
3	CXIX. Raons de conhort que fa Diabebus a Tirant perquè el veu pres ab lo llaç d'amor.	11
4	CXX. Lamentació d'amor que fa Tirant.	16
5	CXXI. Raons que fa Diafebus a Tirant, aconhortant-lo de ses amors.	17
III	Tirant declara el seu amor a Carmesina	19
6	CXXVI. Com Tirant satisféu en les raons que l'Emperador li demanava.	20
7	CXXVII. Com la Princesa conjurà a Tirant que li digués qui era la senyora qui ell tant amava.	21
IV	Amors de Diafebus i Estefania	24
8	CXLVI. Capítol 146: La sentència que l'Emperador donà contra los cavallers, ducs e comtes que presos eren.	25
9	CXLVII. L'albarà que féu Estefania de Macedònia a Diafebus.	29
V	Somni fingit de Plaerdemavida	30
10	CLXII. La resposta que féu la Princesa a Tirant.	31
11	CLXIII. Lo somni que Plaerdemavida féu.	34
VI	Festes a Constantinoble. L'episodi de la pinta i la sabata en «lo lloc vedat»	37
12	CLXXXIX. Les grans festes que l'Emperador féu fer per amor dels ambaixadors del Soldà. Des de l'inici fins al paràgraf: «—Lla on és atorgada la gràcia deu ésser besada e acceptada» (p. 616-629).	38

VII	Consells de Plaerdemavida a Tirant	45
13	CCXIV. Parla Plaerdemavida.	46
VIII	La Viuda malparla de Tirant a Carmesina	48
14	CCXV. Lo mal consell e reprovat que la Viuda Reposada donà a la Princesa contra Tirant.	49
IX	Esposalles de Diafebus i Estefania. Facècies de Plaerdemavida	51
15	CCXX. Resposta feta per l'Emperador a Tirant.	52
X	Estefania i Plaerdemavida confidents i mitjanceres de Carmesina i Tirant. Diàlegs sobre l'amor.	54
16	CCXXVIII. Raonament que fa la duquesa de Macedònia a la Princesa.	55
17	CCXXIX. Com Plaerdemavida donà esforç a l'ànimo de Tirant.	57
18	CCXXX. Les raons que passaren entre Tirant e la Princesa, e Plaerdemavida.	59
XI	Tirant contempla Carmesina durant el bany	61
19	CCXXXI. Com Plaerdemavida posà a Tirant en lo llit de la Princesa.	62
XII	Plaerdemavida introdueix Tirant al llit de Carmesina	64
20	CCXXXII. Reprensió que fa Plaerdemavida a Tirant.	65
XIII	Conseqüències. Tirant es trenca la cama	66
21	CCXXXIII. Rèplica que fa Tirant a Plaerdemavida.	67
XIV	Els amors d'Hipòlit i l'emperadriu	70
22	CCXLVIII. Lo principi dels amors d'Hipòlit e de l'Emperadriu.	71
23	CCXLIX. Com l'Emperadriu demanà a Hipòlit qui li feia aquell mal.	72
24	CCLX. Resposta feta per l'Emperadriu a Hipòlit.	73
25	CCLXI. Com Hipòlit mostra de paraula la contentació que té de sa senyora.	75
26	CCLXII. Rèplica que fa l'Emperadriu a Hipòlit.	76
27	CCLXIII. La comparació de la vinya que fa Hipòlit a l'Emperadriu.	80

XV	La Viuda declara el seu amor a Tirant. Difamacions i maquinacions de la Viuda: el negre Lauseta i el fals avortament de Carmesina	82
28	CCLXIV. Com l'Emperadriu ordenà la vida d'Hipòlit.	83
29	CCLXV. Raonament que fa Tirant a la Viuda Reposada.	85
30	CCLXVI. Resposta que fa la Viuda a Tirant.	86
31	CCLXVII. Resposta que féu Tirant a la Viuda Reposada com lo requerí d'amors.	87
32	CCLXVIII. Replica la Viuda al parlar de Tirant.	88
33	CCLXIX. Replica Tirant a la Viuda, ignorant la sua maldat.	90
XVI	Matrimoni secret no consumat entre Tirant i Carmesina	93
34	CCLXXI. Resposta que la Princesa fa a Tirant.	94
35	CCLXXII. Com Tirant pres jurament de la Princesa que li compliria lo matrimoni.	95
36	CCLXXIII. Rèplica que fa la Princesa a Tirant.	96
37	CCLXXIV. Rèplica que fa Tirant a la Princesa.	97
38	CCLXXX. Rèplica que fa Tirant a la sua Princesa.	98
39	CCLXXXI. Lamentació que fa la Princesa estant en los braços de Tirant.	99
XVII	La ficció de la Viuda Reposada	100
40	CCLXXXIII. Ficció que féu la reprovada Viuda a Tirant.	101
41	CCLXXXIV. Conhort que fa la Viuda Reposada a Tirant.	103
XVIII	Tirant i Carmesina consumen el matrimoni secret	104
42	CDXXXIV. Com Tirant anà a Contestinoble per parlar ab l'Emperador.	105
43	CDXXXV. Gràcies d'amor que fa Tirant a la Reina.	107
44	CDXXXVI. Com Tirant vencé la batalla e per força d'armes entrà lo castell.	108
45	CDXXXVII. Reprensió d'amor que fa la Princesa a Tirant.	109
XIX	Mort de Tirant	110
46	CDLXVII. Com pres a Tirant lo mal del qual passà d'aquesta vida.	111
47	CDLXX. Breu de comiat tramès per Tirant a la sua Princesa.	112
48	CDLXXI. Com l'Emperador tramès lo duc de Macedònia e Hipòlit ab los metges, e com Tirant, fent-se portar a Contestinoble, en lo camí passà d'aquesta vida.	113

XX	Planys fúnebres de l'emperador i Carmesina per la mort de Tirant	115
49	CDLXXII. Lamentació que féu l'Emperador per la mort de Tirant.	116
50	CDLXXIII. La lamentació que féu la Princesa sobre lo cos de Tirant.	118
51	CDLXXIV. Altra lamentació que fa la Princesa sobre lo cos de Tirant.	119
XXI	Hipòlit i l'emperadriu al tron de Constantinoble	121
52	CDLXXIX. Lo dol e lo plant que fon fet après la mort de la Princesa.	122
53	CDLXXX. Com los parents de Tirant s'ajustaren e tingueren consell qual d'ells farien Emperador.	124

(Textos extrets de l'edició on-line *Tinet*: <http://www.tinet.cat/bdt/tirant/>)

Part I

Tirant arriba a Constantinoble i s'enamora de Carmesina

Capítol 1

CXVII. Com Tirant fon arribat en Constantinoble, e les raons que l'Emperador li dix.

Com foren en la gran sala del palau l'Emperador lo pres per la mà e posà'l dins la cambra on era l'Emperatriu e trobare-la en la següent forma. la cambra era molt escura sens que no hi havia llum ni claredat neguna, e l'Emperador dix:

Senyora, veus ací lo nostre Capità major qui ve per fer-vos reverència.

Ella respòs, quasi ab veu esmortida:

-Bé sia ell vengut.

Dix Tirant:

-Senyora, per fe hauré a creure aquella que parla sia la senyora Emperadriu.

-Capità major -dix l'Emperador-, quisvulla qui tinga la capitania de l'imperi grec té potestat d'obrir les finestres e de mirar-les totes en la cara e llevar-los lo dol que porten per marit, pare, fill o geermà. E així vull jo que useu vós de vostre ofici.

Manà Tirant li portassen una antorxa encesa, e prestament fon fet. Com la llum fon en la cambra, lo Capità véu un papalló tot negre. Acostà-s'hi ee obrí'l e véu una senyora vestida tota de drap gros ab un gran vel negre al cap que tota la cobria fins als peus. Tirant li llevà lo vel del cap, e restà ab la cara descoberta, e vista la cara, fiçà lo genoll en terra e besà-li lo peu sobre la roba e après la mà. I ella tenia en la mà uns paternostres d'or esmaltats; besà'ls e féu-los besar al Capità. Après véu un nllit ab cortines negres. E la Infanta estava gitada damunt aquell llit ab brial de setí negre, vestida e coberta ab una roba de vellut de la mateixa color. als peus, damunt lo llit, seien una dona e una donzella. La donzella era filla del duc de Maceedònia, e la dona havia nom la Viuda Reposada, la qual havia criada a la Infanta de llet. Al cap de la cambra véu estar cent setanta dones e donzelles qui totes estaven ab l'Emperadriu e ab la infanta Carmesina.

Tirant s'acostà al llit, e féu gran reverència a la Infanta e besà-li la mà. Après anà a obrir les finestres. E aparegué a totes les dames que fossen eixides de gran captivitat, per ço com havia molts dies que eren posades en tenebres per la mort del fill de l'Emperador. Dix Tirant:

-Senyor, ab vènia e perdó parlant, jo diré a vostra altesa e a la senyora Emperadriu, que present és, la mia intenció. Jo veig que lo poble d'aquesta insigne ciutat està molt trist e adolorit per dues raons. La primera és per la pèrdua que l'altesa vostra ha feta d'aquell animós cavaller, lo Príncep fill vostre; e la majestat vostra no se'n deu agreujar, puix és mort en lo servei de Déu e per mantenir la santa fe catòlica, ssinó que en deveu dar llaors e gràcies a la immensa bondat de nostre senyor Déu, car ell lo us havia acomanat, e ell lo us ha volgut llevar per major bé per a ell, que l'ha col.locat en la glòria de paradís. E d'açò li deveu dar moltes llaors, e ell, qui és misericordiós e d'indifinida pietat, dar-vos ha en aquest món pròspera e llarga vida, e après la mort, l'eterna glòria, e fer-vos ha vencedor de tots vostres enemics. la segona causa per què estan trists, sí és per la gran morisma que es veen molt prop, tement perdre los béns e la vida e, lo menys mal, ésser catius en poder d'infels. Per què la necessitat requir que l'altesa vostra e de la senyora Emperadriu façau la cara alegre a tots los qui us veuran, per aconsolar-los de la dolor en què posats són perquè prenguen ànimo en virilment batallar

contra los enemics.

-Lo Capità dóna bon consell -dix l'Emperador-. E jo vull e man que de continent, així hòmens com dones, tots lleixen lo dol.

Capítol 2

CXVIII. Com Tirant fon ferit en lo cor ab una fletxa que li tirà la deessa Venus perquè mirava la filla de l'Emperador.

Dient l'Emperador tals o semblants paraules les orelles de Tirant estaven atentes a les raons, e los ulls d'altra part con templaven la gran bellea de Carmesina. E per la gran calor que feia, perquè havia estat amb les finestres tancades, estava mig descordada mostrant en los pits dues pomes de paradís que crestallines parien, les quals donaren entrada als ulls de Tirant, que d'allí avant no trobaren la porta per on eixir, e tostemps foren apresonats en poder de persona lliberta, fins que la mort dels dos féu separació. Mas sé-us bé dir, certament, que los ulls de Tirant no havien jamés rebut semblant past, per moltes honors e consolacions que s'hagués vistes, com fon sol aquest de veure la Infanta. L'Emperador pres per la mà a sa filla Carmesina e tragué-la fora d'aquella cambra. E lo Capità pres del braç a l'Emperadriu e entraren en una altra cambra molt ben emparamentada e tota a l'entorn hestoriada de les següents amors: de Floris e de Blanxesflors, de Tisbe e de Píramus, d'Eneas e de Dido, de Tristany e d'Isolda, e de la reina Ginebra e de Lançalot, e de molts altres, que totes llurs amors de molt subtil e artificial pintura eren divisades. E Tirant dix a Ricard:

-No creguera jamés que en aquesta tera hagués tantes coses admirables com veig.

E deia-ho més per la gran bellea de la Infanta. Emperò aquell no ho entès.

Tirant pres llicència de tots e anà-se'n a la posada, entrà-se'n en una cambra e posà lo cap sobre un coixí als peus del llit. No tardà molt que li vengueren a dir si es volia dinar. Dix Tirant que no, que lo cap li dolia. E ell estava ferit d'aquella passió que a molts engana. Diafebus, que véu que Tirant no eixia, entrà a la cambra e dix-li:

-Capità senyor, prec-vos per amor mia que em digau lo vostre mal quin és, car si per mi vos porà ésser donat algun remei ho faré ab molt bona voluntat.

-Cosí meu -dix Tirant-, lo meu mal a present no fretura vós saber-lo, e jo no tinc altre mal sinó de l'aire de la mar qui m'ha tot comprès.

-Oh Capità!, ¿e de mi vos voleu cobrir, que de tots quants mals e béns haveu tenguts, jo en só estat arxiu, e ara de tan poca cosa me bandejava de vostres secrets? Digau-m'ho, jo us clam mercè e no em vullau amagar res que de vós sia.

-No vullau més turmentar la mia persona -dix Tirant-, que jamés sentí tan greu mal com lo que era sent, que em farà venir prest a mort miserable o a glòria reposada si fortuna no m'és coontrària, car la fi de totes aquestes coses es dolor per aquella amor que és amarga.

E girà's de l'altra part de vergonya que no gosà mirar a Diafebus en la cara, e no li pogué eixir altra paraula de la boca sinó que dix:

-Jo ame.

Acabant-ho de dir, dels seus ulls destil.laren vives llàgrimes mesclades ab sanglots e sospirs. Diafebus, veent lo vergonyós comport que Tirant feia, conegué la causa per què Tirant reprenia a tots los de son llinatge e encara a aquells ab qui tenia amiatat, com venia cas que parlaven d'amors. Ell los deia: "Bé sou folls tots aquells qui amau. ¿No teniu vergonya de llevar-vos la llibertat e de posar-la en mans de vostre enemic, qui us lleixa ans perir que haver-vos mercè?", faent de tots una gran burla.

Emperò jo veig que ell és vengut a caure en lo llaç en lo qual humana força no basta a resistir.

E pensant Diafebus en los remeis que a tal mal se requiren, ab gest piadós e afable féu principi a un tal parlar.

Part II

Tirant malalt d'amors. Diafebus,
confident i mitjancer de Tirant

Capítol 3

CXIX. Raons de conhort que fa Diabebus a Tirant perquè el veu pres ab lo llaç d'amor.

-Natural condició és a la natura humana amar, car diu Aristòtil que cascuna cosa apeteix son semblant. E encara què a vós aparega dura cosa estranya ésser subjugat al jou d'amor, podeu verdaderament creure que no és en potència de negú poder-li resistir. Per ço, Capità senyor, tant com l'home és més savi, tant deu més ab discreció cobrir los naturals moviments e no manifestar defora la pena e dolor que combat la sua pensa, car la bondat de l'home apar, que caigut per contraris casos, sàpia sostenir les adversitats d'amor ab virtuós ànimo. Per què alegrau-vos e davallau d'aqueix lloc de pensaments on vós sou assegut, e lo cor vostre manifeste alegria, puix bona sort vos ha portat que en tan alt lloc hajau mès vostre pensament, e vós d'una part e jo d'altra, porem donar remei a la vostra novella dolor.

Com Tirant véu lo bon conhort que Diafebus li dava, restà molt aconsolat. Llevà's empeguit de vergonya e anaren-se a dinar, lo qual tenien de molta singularitat per ço com l'Emperador l'havia tramès. Emperò Tirant menjà molt poc de la vianda, e begué molt de les sues llàgremes, coneixent ab viva raó que era pujat en més alt grau que no devia. Emperò dix:

-Puix aquesta qüestió ha hagut principi en aquest dia, ¿quan a Déu serà plasent que poré obtenir victoriosa sentència?

Tirant no pogué menjar. E los altres se pensaven que per lo treball de la mar estava destemprat. E per la molta passió que Tirant tenia, llevà's de taula e posà's dins una cambra acompanyat de molts sospirs, car vergonya, per temor de confusió, li feia passar aquell treball. E Diafebus ab los altres li anaren a tenir companyia fins a tant que ell volgué un poc reposar.

Diafebus pres ab si una altre cavaller e ferem la via del palau, no ab cor de veure l'Emperador, mas per veure les dames. L'Emperador estava en una finestra assegut. Véu-los passar; tramès-los a dir que pujassen lla on ell era. Diafebus ab l'altre pujaren a les cambres on l'Emperador era ab totes les dames. L'Emperador li demanà què era del seu Capità, e Diafebus li dix que estava un poc enutjat. E com ho sabé, desplagué-li molt e manà que los seus metges l'anassen de continent a visitar.

Com los metges foren tornats, feren relació a l'Emperador com estava molt bé, que no era estat lo seu mal sinó mutació dels aires indigests. Lo magnànim Emperador pregà a Diafebus li recitàs totes les festes que en Anglaterra s'eren fetes en les bodes del Rei ab la filla del rei de França, e de tots los cavallers qui armes havien fetes e quals eren estats los vencedors del camp.

-Senyor -dix Diafebus-, a molta gràcia e mercè hauria a la majestat vostra jo no hagués a dir aquestes coses, per ço com no volria que vostra altesa hagués a pensar, per jo ésser parent de Tirant, li hagués a donar llaor neguna, sinó així com realment és passat. E per major seguretat que la majestat vostra no tinga que creure lo contrari, jo tinc a ací tots los actes signats de la pròpia mà del Rei e dels jutges del camp e de molts ducs, comtes e marquesos, de reis d'armes, d'herauts e porsavants.

L'Emperador no pregà que els hi fes portar en l'instant, que ell recitaria les coses. Diafebus hi tramès, e après recità llargament a l'Emperador totes les festes per ordre així com eren estades fetes, e per semblant les armes. Après llegiren tots los actes e veren per obra Tirant ésser lo millor cavaller de tots. Molta fon la consolació que l'Emperador hi pres; e molt major la de sa filla Carmesina e de totes

les dames, qui estaven ab gran devoció escoltant les singulars cavalleries de Tirant. Aprés volgueren saber lo casament de la infanta de Sicília e la lliberació del gran Mestre de Rodes.

Com totes les coses foren explicades, l'Emperador se n'anà per tenir consell, lo qual cascun dia acostumava tenir de matí mitja hora, e aprés vespres una hora. E Diafebus volgué'l acompanyar, e lo valerós senyor no ho volgué, sinó que dix:

-Cosa acostumava és que los cavallers jóvens llur delit és estar entre les dames.

Ell se n'anà e Diafebus restà e parlaren de moltes coses. La infanta Carmesina suplicà a l'Emperadriu sa mare que passassen en una altra sala perquè es poguessen un poc espaiar, car molt temps havia que estaven tancades per lo dol del germà. Dix l'Emperadriu:

-Ma filla, vés on te vulles, que jo só contenta.

Passaren tots en una gran sala molt meravellosa, toda obrada de maçoneria per art de molt subtil artífici: totes les parets de jaspis e de pòrfits de diverses colors llavorades, imatges que feien admirar als miradors. Les finestres e les colones eren de pur cristall, e lo païment, lo qual era fet tot a centells, qui llançava molt gran resplandor. Les imatges de les parets divisaven diverses històries de Boors e de Perceval e de Galeàs com complí l'aventura del Siti perillós, e tota la conquesta del Sant Greal s'hi demostrava. La sobirana coberta era tota d'or e d'atzur, e entorn de la coberta eren les imatges, totes d'or, de tots los reis de crestians, cascú ab sa bella corona al cap e en la mà lo ceptre, e dejús los peus de cascun rei havia un permòdol en lo qual havia un escut en què estaven figurades les armes del rei, e lo seu nom en lletres llatines se manifestava.

Com la Infanta fon en la sala apartà's ab Diafebus un poc de les sues donzelles e començaren a parlar de Tirant. Diafebus, qui véu tan bona disposició, que la Infanta parlava de Tirant ab tanta voluntat, pres-se a dir.

-¡Oh quanta glòria és per a nosaltres haver travessada tanta mar e ésser atesos ab salvament al port desitjat de nostra beatitud; e per gràcia especial havem obtès que los nostres ulls hagen vista la més bella imatge d'humana carn que de nostra mare Eva ençà sia estada ni crec que jamés serà, complida de totes les altes gràcies e virtuts, gràcia, bellea, honestat, e dotada de saber infinit! E no em dol dels treballs que soferts havem, ni los que són per a venir, per haver trobada vostra majestat que és mereixedora de senyorejar l'univers món, e en açò no d'hi deu entendre sinó vostra altesa. E tot lo que he dit ni diré, preneu-ho com de servidor afectat, e estotjau-ho dins los llocs més secrets de la vostra ànima, com aquell famós cavaller de Tirant lo Blanc sia vengut per sola fama, oint recitar de vostra celsitud tots los béns e virtuds que per natura podien ésser comunicats a un cos mortal. E no pense la vostra altesa que siam venguts per les amonestacions del valerós rei de Sicília, ni menys per les lletres de l'Emperador, pare vostre, qui ha tramès al rei de Sicília, ni pense vostra celsitud que siam venguts per experimentar les nostres persones en fet d'armes, com ja les teníem molt bé experimentades; ni menys per la bellea de la terra ni per veure los imperials palaus, car les cases pròpies de nosaltres, qualsevulla d'aqueles, estaria bé per temple d'oració: tan grans e tan belles són, e cascú de nosaltres presumeix ésser un petit rei en sa terra; e pot creure la celsitud vostra que la venguda de nosaltres no és estada altra causa sinó per veure e servir vostra majestat. E si guerres ni batalles se fan, tot serà per amor e contemplació vostra.

-Oh trista de mi! -dix la Infanta-, ¿e què és lo que em dieu? ¿Poré jo gloriejar-me que per amor de mi siau tots ací venguts, e no per amor de mon pare?

-Sobre açò poria jo fer salva ma fe -dix Diafebus-, com Tirant, qui ens és germà e senyor de tots, nos pregà que volguéssim venir ab el en aquesta terra, e li volguéssim fer tanta d'honor, perquè poguéssim veure la filla de l'Emperador, la qual ell desitjava més veure que a tot lo restant del món. E de la primera vista que de vostra altesa ha hagut, tant és lo grat que té de vostra excel·lència que a dat del cap en lo llit.

Com Diafebus presentava aquestes coses a la Infanta, ella estava alienada e posada en fort pensament, que no parlava, e mig fora de record, e la sua angèlica cara mudant de diverses colors, car la femenil fragilitat l'havia compresa, que no podia parlar. Car amor d'una part la combatia, e vergonya d'altra part la'n retraïa. Amor l'encenia en voler lo que no devia, mas vergonya lo hi vedava per temor de confusió.

En aquest instant vengué l'Emperador e cridà a Diafebus, perquè li plaïa molt lo seu comport. E parlaren de moltes coses fins a tant que l'Emperador volia sopar. Pres llicència d'ell e acostà's a la

Infanta e dix-li si la majestat sua li manava res que fes.

-Sí -dix ella-: preniu abraçars de mi, estotjau-ne per a vós, e feu-ne part a Tirant.

E Diafebus s'hi acostà e féu lo que ella li havia manat.

Com Tirant sabé que Diafebus era anat al palau e que parlava ab la Infanta, estava ab lo major desig del món que vingués perquè pogués saber noves de sa senyora. Com ell entrà per la cambra, Tirant se llevà del llit e dix-li:

-Lo meu bon germà, ¿quines noves me portau de la que és en virtuts complida e té la mia ànima encativada?

Diafebus, veent l'extrema amor de Tirant, abraçà'l de part de sa senyora, e recità-li totes les raons que havien passades. Tirant restà més content que si li hagués donat un regne, e pres en si molt gran esforç, que menjà bé e s'alegrà, desitjant quan vendria lo matí perquè la pogués anar a veure.

Com Diafebus fon partit de la Infanta, ella restà en molt fort pensament, que li fon forçat de llevar-se del costat de son pare i entrar-se'n en la sua cambra. La filla del duc de Macedònia havia nom Estefania, que era donzella que la Infanta tenia en molt gran amor, per ço com s'eren criades de poca edat ensems, no havent més temps l'una que l'altra. Com véu que la Infanta se n'era entrada en la cambra, llevà's prestament de taula e anà-li detràs. Com fon ab ella, la Infanta li recità tot lo que Diafebus li havia dit, e l'extrema passió que passava per l'amor de Tirant:

-E dic-te que més m'ha contentat la vista d'aquest tot sol, que de quants n'he vists en lo món. És home gran e de singular disposició e mostra bé en lo seu gest lo gran ànimo que té, e les paraules que dela sua boca ixen acompanyades de molta gràcia. Veig-lo cortès e afable més que tot altre. E, doncs, tal com aquest qui no l'amaria? ¡E que sia vengut ací més per amor mia que de mon pare! Certament jo veig lo meu cor molt inclinat a obeir a tots sos manaments; e a mi par, segons los senyals, que aquest serà la vida e conservació de la mia persona.

Dix Estefania:

-Senyora, dels bons deu hom triar lo millor, e sabudes les cavalleries singulars que aquest ha fet, no és dona ni donzella en lo món que de bon grat no el degués amar e subjugar-se a tota sa voluntat.

Estant en aquestes delitoses raons, vengueren les altres donzelles e la Viuda Reposada, que tenia gran part ab Carmesina per la raó ja dita, que l'havia de llet criada, e demanà'ls de què parlaven. Dix la Infanta:

-Nosaltres parlam de què ens ha recitat aquell cavaller de les grans festes e honors que feren en Anglaterra a tots los estrangers que s'hi trobaren.

E parlant d'aquestes coses e d'altres, així passaren la nit, que poc ni molt la Infanta no dormí.

E l'endemà Tirant se fon vestit ab un manto d'orfebreria. La devisa era tota de barbes de mill, e les espigues eren de perles molt grosses e belles, ab un mot brodat en cascuna quadra del manto qui deia: Una val mill e mill no valen una. Es les calces e lo capiró lligat la francesa, d'aquella devisa mateixa. E en la mà portava lo bastó d'or de la capitania. Tots los altres de la sua parentela s'abillaren molt bé de brocats e de sedes e d'argenteria, e així abillats anaren tots al palau.

Com foren a la porta major, veren allí una singular cosa de gran admiració: que a cascun llindar de la porta, de part de dins, a l'entrant de la plaça, havia una pinya tota d'or, d'altària d'un home e molt grosses, que cent hòmens no les porien alçar; les quals en temps passat havia fetes fer l'Emperador en lo temps de la prosperitat per una gran magnificència. Entraren dins lo palau e trobaren molts onços e lleons ab cadenes d'argent molt grosses que estaven lligats; pujaren alt en una gran sala tota obrada d'alabaust.

Com l'Emperador sabé que lo seu Capità era vengut, manà que el deixassen entrar. E trobà'l que es vestia, e sa filla Carmesina qui el pentinava, e après li donà aiguamans; car cascun dia ho acostumava de fer. E la Infanta estat en gonella d'orfebreria tota llavorada d'una herba que ha nom amorval, e ab lletres brodades de perles que entorn eren, e deia lo mot: Mas no a mi. Com l'Emperador se fon acabat de vestir dix a Tirant:

-Digau-me, Capità, ¿quin era lo mal que ahir la vostra persona sentia?

Dix Tirant:

-Senyor, la majestat vostra deu saber que lo meu mal és de mar, car los vents d'aquesta terra són més prims que los de ponent.

Respòs la Infanta ans que l'Emperador parlàs:

-Senyor, la mar no fa mal als estrangers si són aquells que ésser deuen, ans los dóna salut e llonga vida -mirant tostemp en la cara a Tirant, sotsrient-se perquè Tirant conegués que ella l'havia entès.

L'Emperador ixqué de la cambra ab lo Capità parlant, e la Infanta pres a Diafebus per la mà e detingué'l e dix-li:

-De les paraules que em digués ahir no dormí en tota la nit.

-Senyora, voleu que us diga?, nostra part n'havem haguda. Empero molt reste aconsolat com haveu entès a Tirant.

-¿E com pensau vós -dix la Infanta- que les dones gregues sien de menys saber ni valor que les franceses? En esta terra bé sabran entendre lo vostre llatí per escur que el vullau parlar.

-Per ço, senyora, és major glòria per a nosaltres -dix Diafebus- practicar ab persones qui sien molt enteses.

-Per avant ho veureu -dix la Infanta- en lo practicar, e veureu si coneixerem les vostres passades.

La Infanta manà que vengué Estefania ab altres donzelles per tenir companyia a Diafebus, e presament ne vengueren moltes. Com la Infanta lo véu ben acompanyat entrà-se'n dins la sua cambra per acabar-se de vestir, Tirant en aquest espai hagué acompanyat a l'Emperador a la gran església de Santa Sofia, deixà'l dient hores, i ell tornà al palau per acompanyar a l'Emperadriu e a Carmesina. Com fon en la gran sala trobà allí son cosí Diafebus enmig de moltes donzelles, lo qual los estava recitant les amors de la filla del rei de Sicília e de Felip. E Diafebus era tan domèstic e tan pràctic entre les donzelles com si tota sa vida fos criat entre elles.

Com veren entrar a Tirant totes se llevaren de peus e diguere-li que ell fos lo ben vengut. Feren-lo seure enmig d'elles e parlaren de moltes coses.

Ixqué l'Emperadriu tota de vellut buerell vestida. Apartà's ab Tirant e demanà-li de son mal. E Tirant li dix que ja estava molt bé. No tardà molt que la Infanta ixqué vestida ab una roba del seu mateix -nom, forrada de marts gebelins, fesa a costats, ab mànega oberta; e al cap portava una petita corona sobre los cabells ab molts diamants e robins e pedres de gran estima. Bé mostrava lo seu agraciast gest, ab la bellesa infinida, que era mereixedora de senyorejar del món totes les altres dames si la fortuna li hagués volgut ajudar.

Tirant pres del braç a l'Emperadriu, per ço com era Capità major, e preceïa a tots los altres; car aquí havia molts comtes e marquesos, hòmens de gran estat; e volgueren pendre a la Infanta del braç, i ella dix:

-No vull negú vaja prop de mi sinó mon germà Diafebus.

E tots la deixaren e aquell la pres. Mas sap Déu que Tirant estimara més estar prop de la Infanta que no prop de l'Emperadriu. E anant a l'església dix Diafebus a la Infanta:

-Mire vostra altesa, senyora, los esperits com se senten.

Dix la Infanta:

-Per què ho dieu?

-Senyora- dix Diafebus-, per ço com vostra excel.lència s'és vestida de gonella de xaperia brodada de grosses perles, e lo cor sentit de Tirant porta lo que li fa mester. ¡Oh, com me tendria per benaventurat si jo podia fer que aquest manto jo el pogués fer estar sobre aquesta gonella!

E perquè anaven molt prop de l'Emperadriu, pres del manto de Tirant. E Tirant, com sentí tirar del manto, detingué és un pas atrás, e aquell posà'l sobre la gonella de la Infanta. E dix:

-Senyora, ara està la pedra en son llos.

-Ai trista! ¿Sou tornat foll o haveu del tot perdut lo seny? ¿Tan poca vergonya teniu que en presència de tantes gents dieu tals coses? -dix la Infanta.

-No, senyora, que negú no ho ou ni ho sent ni ho veu -dix Diafebus-. E jo sabria dir lo paternòster al revés, que negú no l'entendria.

-Certament jo crec -dix la Infanta- que vós haveu après en l'escola d'honor, ¡lla on se llig d'aquell famós poeta Ovidi lo qual en tots sos llibres ha parlat tostemp d'amor verdadera. E qui da son poder d'emitar al mestre al mestre de la ciència, no fa poc. E si vçs sab, seu en qual arbre se lleva amor e honor, e sab, seu la pràctica d'esta terra, com serjeu home de bona ventura!

Acabades aquestes raons, foren a l'església. L'Emperadriu entrà dins la cortina, e la Infanta no hi volgué entrar, dient que faïa gran calor; e no ho faïa sinó perquè pogués mirar a tot son plaer a Tirant. E Tirant posà's prop l'altar ab molts ducs e comtes que hi havia. E tots li donaren l'honor que

estigués primer per esguard de l'ofici que tenia. E ell tostemps acostumava oir la missa agenollat. Com la Infanta lo véu ab los genolls en terra, pres un coixí de brocat d'aquells que ella tenia allí, e donà'l a una de les seues donzelles que el portassen a Tirant. E l'Emperador qui véu fer aquella gentilea a sa filla, pres-hi molt gran plaers. Com Tirant véu lo coixí que la donzella lo hi adobà perquè s'agenollàs, llevà's de peus e féu gran reverència de genoll a la Infant ab lo capiró fora del cap.

No penseu que en tota aquella missa la Infanta pogués acabar de dir ses hores, mirant a Tirant e a tots los seus molt ben vestits e abillats a la francesa. Com Tirants hagué molt bé contemplada la bellea singular de la Infanta, e lo seu enteniment discorregué fantasiant quantes dones e donzelles ell en son record haver vistes, e dix que jamés havia vista ni esperava de veure una altra tal qui fos dotada de tants béns de natura com aquesta, car aquesta resplandia en llinatge, en bellea, en gràcia, en riquesa, acompanyada d'infinít saber, que més se mostrava angèlica que humana; e mirant la proporció que la sua femeníl e delicada persona tenia, mostrava que natrua havia fet tot lo que fer podia, que en res no havia fallit quant al general e molt menys en lo particular; car estava admirat dels seus cabells, qui de rossor resplandien com si fossen madeixes d'or, los quals per eguals parts departien una clenxa de blancor de neu passant per mig del cap; e estava admirant encara de les celles que paria fossen fetes de pinzell llevades un poc en alt, no tenint molta negror d'espessura de pèls, mas estant ab tota perfecció de natura; més estava admirant dels ulls, que parien dues esteles redones relluïnts com a pedres precioses, no pas girantlos vigorosament, mas refrenats per graciosos esguards, parien que portassen ab si ferma confiança; lo seu nas era prim e afilat e no massa gran ni poc segons la llindeza de la cara, que era d'esxtrema blancor de roses ab llirirs mesclada; los llavis tenia vermells com a coral e les dents molt blanques, menudes e espesses que parien de cristall. E estava més admirat de les mans, que eren d'extrema blancor e cornudes que no s'hi mostrava os negú, ab los dits llargs e afilats, les ungles canonades e encarnades que mostraven portar alquena, no tenint en res negun default de la natura.

Com fon la missa dita, tornaren al palau per l'ordre mateix, e Tirant pres comiat de l'Emperador e de les dames e tornà-se'n a sa posada ab tots los seus. Plegant a la posada se n'entrà en la cambra e llançà's sobre lo llit pensant en la gran bellea que la Infanta posseïa, e lo seu gest tan agraciât li féu tant augmentar lo seu mal que d'una pena que sentia, llavors no sentí cent, acompanyat de molts gemecs e sospirs. Diafebus entrà en la cambra e véu estar a Tirant en molt trist e adolorit continent. Dix-li:

-Senyor Capità, vós sou lo més descominal cavaller que jo haja vist de ma vida. Així com altres farien festade nou lliçons de sobres d'alegria d'haver vista sa senyora e les festes e honors que us ha fet més que a tots quants grans senyors hi havia, e trametre-us lo coixí de brocat, lo qual se llevà a tramès-lo a vós ab tanta gràcia e amor que ho féu en presència de tots, quant deurieu restarr lo més gloriós home del món, e vós feu tot lo contrari ab molt gran desordre, que mostru ésser fora de tot record.

Veent Tirant lo conhort que Diafebus li faïa, ab veu dolorosa li dix.

Capítol 4

CXX. Lamentació d'amor que fa Tirant.

-L'extrema pena que la mia ànima sent és com ame e no sé si seré amat. Entre tots los altres mals que sent, aquest és lo qui més m'atribula, e lo meu cor és tornat més fred que gel, com esperança no tinc d'aconseguir lo que desitge, per ço com la fortuna tostemps és contrària als qui bé amen. ¿E no sabeu vós que en quants fets d'armes me só trobat, jamés negú no m'ha pogut sobrar ni vèncer, e una sola vista d'una donzella m'ha vençut e mès per terra, que no he tengut contra ella resistència neguna? E si ella m'ha fet lo mal, ¿de qual metge puc esperar medecina? ¿Qui em pot dar vida o mort, o vera salut si no ella? ¿Ab quin ànimo ni ab qual llengua parlar poré, que la puga induir e moure a pietat, com sa altesa m'avança en totes coses, ço és, en riquesa, en noblea e en senyoria? E si amor, qui té equal balançaa, qui eguala les voluntants, no inclina lo seu cor alt e generós, jo só perdut, car a mi par que totes les vies qui em poden dar remei de salut me són tancadades; per què no sé quin consell prenga a la mia fort desventura.

No comportà Diafecus que Tirant més parlàs, tant lo veia atribulat, sinó que féu principi a un tal parlar.

Capítol 5

CXXI. Raons que fa Diafebus a Tirant, aconhortant-lo de ses amors.

-Los enamorats passats, los quals desitjaven de llur glòria deixar fama, ab gran fatiga treballaven per venir en alegria reposada, e vós voleu mort miserable. Açò no pot passar sens nota, com tal amor vos hajau percaçada, que no s'ha d'obtenir ab força estranya, mas ab giny e esforç vostre ho deveu portar a fi. E per ma part vos ofir jo hi faré tots los preparatoris a mi possibles en conservació de vostres drets, notificant-vos que si cent ànimes tenia, com no en tinga sinó una, les posaria totes en ventura per l'amor vostra. E si tal comport de vós feu cascun dia, vos ne seguirà gran càrrec e perpetual infàmia, la la qual tot bon cavaller deu excusar refrenant la sua folla voluntat. E si açò venia en orelles de l'Emperador, lo que Déu no vulla, ¿com restareu vós e tots nosaltres, que en lo dia que sou aarribat vos siau enamorat de sa filla, per difamar-li tot son estat, e la corano de l'Imperi, faent-vos jutge en vostra causa pròpia? Per la qual cosa manifestament se mostra que vós voldríe ésser cregut de vostra simple paraula, volent raonar a la gent de batalles e l'excursió d'amors, creent que negú no ho coneixerà, que vós siau enamorat, e voleu que lo rpimer dia a totes les gents sia manifest, car bé sabeu aquell exemple vulgar qui diu: "Lla on se fa foc, fum n'ha d'eixir". Per què, Capità senyor, puix teniu discreció, usau-ne, e en tot cas del món forçau vostre voler, e no vullau dar a sentir a negú les vostres passsions.

Oint Tirant les sàvies paraules de Diafebus, s'alegrà molt per lo conhort bo que li dava com a bon amic e parent; estigué un poc pensant, e aprrés se llevà del llit e ixqué en la sala. E tots los seus estaven admirats del mal comport de Tirant.

Com se fon dinat, pregà a Diafebus volgués anar al palau e dar unes hores que tenia molt singulars a la Infanta, les quals s'eren fetes en París ab les cobertes totes d'or massís e molt subtimelt esmaltades, e tancaven-se ab tancadura de caragol d'escala que levant-ne la clau no era negú sabés conèixer per on s'obria; e dins havia molt singular lletra e històries fetes d'estranya manera, e molt ben il.luminades, que tots los qui les veren deien que en aquell temps més pomposes hores no pogueren ésser trobades.

Diafebus pres un ppetit patge molt ben abillat, e les hores cobertes li dinà que portàs. Com Diafebus on en lo palau, trob'l'Emperador en la cambra de les dames e dix-li les següents paraules segons Titant li havia dit que digués:

-Sacra majestat, lo vostre Capità desitjós de servir vostra altesa en tot lo que li serà manat, no sap en què us puga servir. Suplica a la majestat vostra que li done llicència que en breus dies puga anar a veure lo camp dels moros, e d'altra part tramet a vostra altesa aquestes hores; e si no us paren bones que sien dades a alguna donzella de la Infanta.

L'Emperador, com les véu, estigué admirat de veure cosa tan singular.

-Açò -dix l'Emperador- no pertany sinó a donzella de casa real.

E donà-les a sa filla Carmesina. E aquella, tant per la bellesa de les hores com per tenir alguna casa de Tirant, ne fon molt contenta e llevà's de peus e dix:

-Senyor, ¿vendria en plaer a la majestat vostra que trametéssem per lo Capità e per los ministres e féssem una poca de festa? Car molt temps ha que ens dura lo dol e la tribulació e voldria que la imperial prosperitat fos conservada en son degut estament.

-Filla per mi en extrem amada, ¿no sabeu vós que no tinc altre bé ni consolació en aquest món

sinó va vós e a Isabel, reina d'Hongria, que per los meus pecats és foragitada de la vista dels meus ulls, e des que lo meu fill és mort, no em resta més bé en aquest miserable de món sinó a vós, qui sou consolació de la mia amarga e trista vida? Tanta alegria com haver poreu serà gran repòs per a la mia vellea.

La Infanta prestament tramès lo patge a Tirant perquè vengués, e féu seure a Diafebus en les seus faldes.

Com Tirant hagué oït lo manament de sa senyora, partí de la posada e anà davant l'Emperador; e pregà'l que dansàs ab sa filla Carmesina. Les duraren quasi fins a la nit, que l'Emperador volia sopar. E tonrà-se'n molt alegre Tirant a la sua posada per ço com contínuament havia dansat ab la Infanta, la qual li havia dites moltes gracioses parules que ell havia preses en compte de gran estima.

Lo dia següent l'Emperador féu gran convit per amor de Tirant. Tots los ducs, comtes e marquesos que allí es trobaren menjaren en la taula ab ell e l'Emperadriu e sa filla. Los altres mejaven en altres taules. Aprés del dinar vegueren les danses. E com hagueren un poc dansat vengué la gran col.lació. L'Emperador volgué cavalcar per mostrar tota la ciutat al seu Capità. E Tirant e los seus foren molt admirats dels grans edificis que en la ciutat eren de tanta bellea e singularitat. E li mostrà totes les fortaleses que dins la ciutat eren e les grans torres sobre los portals e en la muralla, que era cosa innumerable de recitar.

L'Emperador féu aturar aquella nit a Tirant a sopar ab ell ab gran humanitat, per mostrar la bona voluntat que li portava. La Infanta estava dins la sua cambra, e l'Emperadriu tramès per sa filla Carmesina que vingúés.

-Senyor-dix Tirant-, cosa és molt impròpia, segons lo meu parer, que la filla qui és succeïdora en l'Imperi sia nomenada Infanta. ¿Perquè la majestat vostra li furta lo seu propi nom de Princesa? Per bé, senyor, que vostra altesa tinga altra filla, muller del rei d'Hongria e de major edat, e per lo gran dot que la majestat vostra li dinà en contemplació del matrimoni, ella renuncià a tots los drets a l'excel.lent Carmesina. E per ço, senyor, parlant ab aquella reverència que es pertany, li deu ésser mudat lo nom, com no pertanga sinó a filla de rei dir-li Infanta, si doncs no havia ésser heretera del Regne, que també la nomenarien Princesa.

L'Emperador, qui véu l'avisada raó de Tirant, manà que d'aquí avant no li diguessen sinó Princesa.

L'Altre dia següent manà l'Emperador tenir consell generall e dix a sa filla que hi fos perquè moltes voltes li havia dit:

-Ma filla, ¿per què vós no veniu sovint al consell perquè sapiau la pràctica que en semblants afers és mester, com per dret e per discurs de natura sou més vividora que no jo, que aprés mort mia sapiau regir e governar vostra terra?

La Princesa, tant per esguard de veure la pràctica del consell com per oir lo parlar de Tirant, hi anà. Com foren dins lo consell asseguts, l'Emperador dreçà les noves a Tirant, e dix paraules de semblant estil.

Part III

Tirant declara el seu amor a Carmesina

Capítol 6

CXXVI. Com Tirant satisféu en les raons que l'Emperador li demanava.

E Tirant se'n tornà prestament al port per fer-les partir. Com la Princesa véu que Tirant se n'anava, cridà a Diafebus e pregà'l molt digués a Tirant de part sua com fos dinat que vengués tantost, com ella tenia gran desig de parlar ab ell e que après dansarien.

Com Tirant ho sabé, prestament pensà lo que era, e féu comprar lo més bell espill que pogueren trobar e posà'l-se en la mànega. Com li paregué hora, anaren al palau e trobaren a l'Emperador ab la filla a raons. Com l'Emperador los véu venir manà que fessen venir los ministres, e davant ell dansaren per bon espai. E l'Emperador, com hagué un poc mirat, retragué's en la sua cambra. E la Princesa se lleixà de continent de dansar e pres a Tirant per la mà e assigueren-se en una finestra. E la Princesa començà a fer principi a un tal parlar:

-Cavaller virtuós, molta compassió tinc de vós, del mal que us veig passar, per què us prec que em vullau manifestar lo mal o lo bé que la vostra virtuosa persona sent. Car tal mal porà ésser que jo per l'amor vostra ne pendré ma part. E si és bé, jo seré molt aconsolada que tot sia vostre. Així feu-me gràcia de prestament voler-m'ho dir.

-Senyora -dix Tirant-, mal vull al mal com ve en temps de bé, e molt pus mal com per ell lo bé, e de tal mal jo no en faria part a vostra altesa, que més l'amaria tot per a mi que no fer-ne part a negú. E de semblants paraules no se'n deu més parlar. Parlem, senyora, d'altres coses que sien de plaer e d'alegria, e lleixem les de passió que turmenten l'ànima.

-Certament no és cosa neguna -dix la Princesa-, per cara que a mi fos, e vós la volguésseu saber que jo de bon grat no la us digués; e vós a mir dir no m'ho voleu. Per què us torn a pregar per la cosa que més amau en aquest món, que vós m'ho digau.

-Senyora -dix Tirant-, per mercè vos suplic no em vullau fer tan fort conjuració, que tal, senyora, m'haveu posat al davant, que tot quant sé en aquest món vos diré. Senyora, lo meu mal prest serà dit, mas jo só cert que prestament serà en les orelles de vostre pare e açò serà la causa de la mia mort. E si no ho dic també de dol e d'ira tinc de morir.

-¿E pensau vós, Tirant -dix la Princesa-, que les coses que s'han a tenir secrets jo les volgués dir al senyor mon pare ni a neguna altra persona? No penseu que jo vaja vestida d'aqueixa color que vos pensau, per què no tingau temor de dir-me tot vostra fet, car jo el tindré tancat dins lo meu retre secret.

-Senyora, puix l'altesa vostra me força de dir-ho, no puc més dir sinó que ame.

E no dix pus, sinó que baixà los ulls en les faldes de la Princesa.

Capítol 7

CXXVII. Com la Princesa conjurà a Tirant que li digués qui era la senyora qui ell tant amava.

-Digau-me, Tirant -dix la Princesa-: sí Déu vos lleixi obtenir lo que desitjau, dieu-me qui és la senyora qui tant de mai vos fa passar, que si en cosa neguna vos hi poré ajudar ho faré de molt bona voluntat, car molt me tarda de saber-ho.

Tirant posà la mà en la mànega e tragué l'espill e dix:

-Senyora, la imatge que hi veureu me pot donar mort o vida. Mane-li vostra altesa que em prenga a mercè.

La Princesa pres prestament l'espill e ab cuitats passos se n'entrà dins la cambra pensant que hi trobaria alguna dona pintada, e no hi véu res sinó la sua cara. Llavors ella hagué plena notícia que per ella se faïa la festa, e fon molt admirada que sens parlar pogués hom requerir una dama d'amors.

E estant ella ab aquest plaer del que havia vist fer a Tirant, vengueren la Viuda Reposada e Estefania e trobaren la Princesa molt alegre ab l'espill en la mà, i elles li digueren:

-Senyora, d'on haveu hagut tan galant espill?

E la Princesa los recità la requesta d'amors que Tirant li havia feta e dix que jamés no havia oït dir a negú:

-Ne en quants llibres he llests d'històries no he trobada tan graciosa requesta. ¡Quanta és la glòria del saber que tenen los estrangers! Jo em pensava que lo saber, la virtut, l'honor e gentilea, que tota fos en la nostra gent grega; ara conec que n'ha molt més en les altres nacions.

Respòs la Viuda Reposada:

-Ai senyora! E com vos veig caminar per lo pedregal!, que l'un peu va tan que l'altre no el pot aconseguir. Veig les vostres mans de pietat plenes, e los ulls atorguen ço que los altres volen. Digau-me, senyora, ¿és justa cosa ni honesta que la vostra altesa faça tanta festa com feu a un servidor de vostre pare, lo qual ha rebut quasi per amor a Déu en sa casa e és estat llançat per aquell famós rei de Sicília ab gent replegadissa, ab robes d'or e de seda manllevades? ¿E per tal home com aquest voleu perdre la perpetual fama de vostra honesta pudícia, no podent viure en hàbit de donzella ni com a filla d'Emperador, de la qual persecució e infàmia ne serien leses les orelles dels oïnts? Deixau l'honestat a part posada, e gloriejau-vos del que deurieu abominar, la qual cosa tota donzella se deu llunyar de tals inconvenients qui porten ab si vergonya, com matrimoni desitgen ab vós ésser ajustats, e aquells haveu denegats fins ací ab paraules de falsa hostalera, e haveu decebut, e vera execució del vostre bé, honor e fama, e voleu abandonar e oblidar lo deute que deveu a natura; e més vos valria morir o no ésser eixida del ventre de vostra mare, que tal infàmia vingués a notícia de les gents d'honor. E si us ajustau ab ell per amor no lícita, què diran de vós? E si per lícit matrimoni vos ajustau ab ell, feu-me gràcia del títol que té, de duc, comte o marquès, o de rei. No us vull dir més, car no só dona que em contente de paraules on és dubtosa l'execució d'honestat. ¿Voleu que us diga ab tota veritat? En negun temps no haveu sabut honestat ni honor de quina color van vestides. Aquesta és la poca coneixença que vós teniu; e molt vos seria, ma filla, morísseu amant honestat que vergonyosament viure.

E donà fi en son parlar. La Princesa estigué molt alterada de les paraules que la Viuda li havia

dites, e quasi plorant se n'entrà en lo seu retret; e Estefania après d'ella, dient-li que no es devia tant congoixar, aconhortant-la en la millor manera que podia.

-¿No és fort plaga aquesta -dix la Princesa-, que jo sia subjugada al pare e a la mare, e encara ens causa neguna sia represa per la dida qui m'ha alletada? ¿Què faria ella si m'hagués vista fer alguna cosa deshonesta? Jo crec que ab crida ho haguera publicat per tota la cort e encara per la ciutat. Esperança tinc en Déu que la sua malvada llengua deshonest e maldient, acompanyada d'injurioses blasfèmies, que jo li'n faré passar condigna pena.

-¿Qui em faria a mi estar -dix Estefania-, per temor de pare, de no dansar e festejar segons a nosaltres, donzelles cortesianes, és dat? Com sia cosa acostumada com les donzelles estant en cort se tenen a molta glòria que sien amades e festejades, com tinguen tres maneres d'amor, ço és: virtuosa, profitosa e viciosa. La primera, que és virtuosa e honorosa, és quan algun gran senyor, infant, duc, comte o marquès, qui serà molt favorit e cavaller molt virtuós, si aquest tal ama una donzella, a ella li és molta d'honor que totes les altres sàpien que aquest dansa o juny o entra en batalla per amor d'ella, e fa fets honorosos de renom e fama; ella lo deu amar perquè és virtuós e d'amor virtuosa. La segona és profitosa, e aquesta és quan algun gentilhom o cavaller d'antic llinatge e molt virtuós, amarà una donzella e ab donatius la induirà a sa voluntat, e no l'amarà sinó per son profit ; tal amor a mi no plau, que tan prest com lo profit cessa, l'amor defall. La terça és viciosa, com la donzella ama lo gentilhom o cavaller per son delit, lo qual serà fart de raó ab les paraules molt afables que vida vos donen per un any, emperò si d'allí avant passen, e poden aplegar al llit encortinat e los llançols bé perfumats, e tota una nit d'hivern poden estar; tal amor com aquesta me par molt millor que neguna de les altres.

Com la Princesa oí així parlar a Estefania de tan bona gràcia, pres-se a son riure e passà-li gran part de la malenconia que tenia.

-E esperau un poc, senyora -dix Estefania-, encara vos vull més dir de tres articles de la fe, los quals vostra altesa no sap ni ha per ventura jamás oïts dir. La bona condició de nosaltres per gràcia de Déu és tal, que si los hòmens la sabien, ab menys treball induirien les donzelles a llur voluntat si servaven aquest orde. Totes nosaltres som naturalment de tres calitats, e per lo meu mal conec lo de les altres. La primera, totes som cobdicioses; la segona, goloses; la terça, luxurioses. En lo primer article l'home de bon sentiment deu treballar en conèixer la dona que ama quala d'aquestes tres calitats li plau més, car si és més cobdiciosa, e posat cas que sia enamorada d'altri, e vós li donau més que l'altre, per la cobdícia lleixarà aquell e amarà a vós; en aquesta manera la fareu desenamorar d'aquell qui primer amà, e amarà a vós; après que sou passat a ella, vos darà lo vostre, e tot lo seu. Si és golosa, trameteu-li presents de moltes maneres de llepolies e de fruites novelles, e del que ella més se delita. Si és luxuriosa, com parlareu ab ella no li parleu sinó del mester de ço que ella s'alta. E encara tenen una altra major bondat, que les qui són casades, si s'enamoren de negú no volen haver amistat ab home qui sia millor que son marit ni igual, ans nos baixam a més vils que ells no són e som enganadores de nostra honor e de la corona d'honestat. Com la dona ix del ventre de sa mare, en la front porta escrit ab lletres d'or Castedat. Açò jo davant altri no gosaria dir, mas acuse a mi mateixa primera que a neguna de les altres. Emperò mirau la comtessa de Miravall com li pres que cometé adulteri e hagué la pena que mereixia, car en fe e seguretad sua, dormint lo marit en lo llit, ella posà en la cambra un gentilhom, e no dels millors, de qui ella ea enamorada. Lo Comte despertà's e no es trobà la muller al costat. Dreçà's en lo llit e sentí remor en la cambra; llevà's corrent e donà grans crits, e pres una espasa que tenia al cap del llit. La Comtessa apagà la llum. Lo fill, qui dormia en una recambra, saltà del llit e encès una antorxa, e entrà en la cambra del pare. Lo gentilhom qui véu lo fill ab la llum, donà-li ab l'espasa per lo cap e matà'l. E lo Comte matà akl gentilhom e a la Comtessa, e foren pagats de llur maldat.

E estant elles en aquestes raons, l'Emperadriu demanà de sa filla on era, que molt havia que no l'havia vista. Ella xiqué en la sala e trobà allí a l'Emperadriu que li demanà de què tenia tan vermells los ulls.

-Senyora -dix la Princesa-, lo cap hui tot lo dia me fa mal.

Féu-la seure en les sues falces, e estava-la besant moltes voltes.

Lo següent dia dix Tirant a Diafebus:

-Parent e germà, prec-vos que aneu al palau e posau en raons a la Princesa e vejau si poreu sentir de sa altesa com ha pres lo fet de l'espill.

E Diafebus hi anà prestament e trobà l'Emperador que entrava en missa. Com fon acabada, Diafebus s'acostà a la Princesa i ella demanà-li què era de Tirant.

-Senyora -dix Diafebus-, partit és de la posada per anar a seure en la cadira del juí.

-¡Si sabésseu -dix la Princesa- quin joc me féu lo dia passat! Ab un espill me requerí d'amors. Mas deixau-lo'm veure, que jo li diré coses que no hi pendrà gens de plaer.

-Ai senyora bona! -dix Diafebus-. Tirant ha portat ací flames de foc i no n'hi ha trobades.

-Si -dix la Princesa-, mas lla la llenya és de malves e, per l'aigua que ha passat, tota és tornada humida! Mas ací n'hi trobareu, en aquest palau, de majors e de millors, i escalfa molt més que vós no dieu. És d'una llenya qui ha nom Llealtea, la qual és molt tendra e seca e dóna repòs ab alegria a qui escalfar-s'hi pot.

-Senyora, façam així com vos diré -dix Diafebus-. Si a la vostra celsitud vendrà en plaer, prengam de les vostres, qui són bones i seques, e de les nostres, qui són molles e humides; e façam de tot una massa a semblança e factura vostra e del virtuós Tirant.

-No! -dix la Princesa-, que dos extrems no estan bé en una.

E burlaren així fins que foren tornats en la cambra. Diafebus pres comiat e tornà-se'n a la posada, e recità a Tirant tot lo parlament que havia tengut ab la Princesa.

Com foren dinats, e Tirant conegué que l'Emperador devia dormir, ell e Diafebus anaren al palau; e d'una finestra Estefania los véu venir. Ab cuitats passos ho anà a dir a la Princesa:

-Senyora, ja vénen los nostres cavallers.

E la Princesa ixqué en la cambra de parament. Com Tirant véu a sa senyora, féu-li molt gran reverència humiliant-se molt a ella, e la Princesa li reté les saluts ab la cara no prou afable ni segons havia acostumat. Tirant, no prou content del gest de sa senyora, ab veu baixa e piadosa li dix lo següent parlar:

-Senyora de totes perfeccions complida, suplic a l'excel·lència vostra voler-me dir lo vostre pensament, que a mi par que dies ha no he vist fer tal comport a l'altesa vostra.

-Lo meu comport -dix la Princesa- no és de plaure a Déu ni menys al món, emperò puix la sort vos ha portat en fer aquest novell cas, vos diré la causa per on lo vostre poc saber e bondat se mostraran.

Part IV

Amors de Diafebus i Estefania

Capítol 8

CXLVI. Capítol 146: La sentència que l'Emperador donà contra los cavallers, ducs e comtes que presos eren.

Lo dia ans que partissen, Diafebus tingué esment com l'Emperador se fon retret; ell anà a la cambra de la Princesa e la primera que trobà fon Estefania, e féu-li de genoll gran reverència e dix:

-Gentil dama, la mia bona sort és estada de vostre mercè ésser la primera ab qui em só encontrat. Hauria-us a molta gràcia me féseu cert de vostra benivolença que la mia demanda fos admesa. Tendria'm per home de bona ventura, si la fortuna m'era tan favorable me volguésseu fer digne que us pogués ésser lo més acostat servidor, per bé que jo no en sia digne ne mereixedor, atesa la gran bellea, gràcia e dignitat que la mercè vostra posseeix. Emperò, amor és aquella que eguala les voluntats, e a l'indigne fa digne d'ésser amat. Com jo us ame sobre totes les dames del món, e per vós ésser dama de tan bon sentiment, la fi de la mia demanda no em deu ésser denegada. E lleixau a part per vostra virtut les paraules que preniu, excusant-vos ab la senyora Princesa, e aquella preneu en total defensió vostra. Serviu-vos un poc de les mans, estenent-les envers mi en senyal de victòria, perquè al millor cas no us falguen, e haureu feta bona elecció. E si lo contrari feu, lo que no és presumidor, reportarà la mercè vostra aquella confusió e vergonya de poc amar, e blasmada per les dones d'honor, e totes vos daran per pena que siau desagraduada de tota gentilesa, puix no voleu sentir la glòria que d'amor s'ateny, condemnant-vos que siau exellada en l'illa dels Pensaments on negú jamés troba repòs. E si açò no em basta, que no em vullau pendre a mercè, jo publicaré en l'estudi de cavalleria a les dones e donzelles totes les requestes que per ma part a vostra senyoria he fetes, e totes vostres cruels e impiadoses respostes. En una part me condemnau, en altra me dau sentència de vida, demanant a la mercè vostra que davant la il.lustríssima Princesa, aquella sia jutge qual, de vós o de mi, demana més justa causa.

E donà fi en son parlar.

La virtuosa Estefania, ab cara molt afable responent, dix:

-Puix la ignorància no és digna de perdó, obriu los ulls, que res no us excusa, e veureu lo que les dones d'honor pronunciarian contra vós, i en molta honor mia. E dos contraris no poden estar ensems, per la contrarietat que ab si porten, La qual demanda per vós a mi feta, vos ofèn més que no us fóra mester, e requer esmena gran per reparar lo passat, majorment si lo juí dels entenents coneixeran en vós que dieu paraules que contra l'honor vostra criden, car veig-vos tan cuitat de pendre vostra llibertat. Així com crec en alre no pensau, dubte he no vingau en major error en reparar vostres errades en coneixença dels bons, e portar a mi a estendre la mia gonella damunt vostre menyscapte. Perquè vull que siau cert en aquesta part no vull fer miracles en ressuscitar un altre Llätzer com féu Jesucrist. Emperò no vull que per açò desespereu de la mia poca amor, car més és que vos no dieu ni poríeu pensar, car lo major bé que us conec és ignorància que mostrau haver.

E volent Diafebus satisfer a les raons dessus dites, venc lo cambrer de l'Emperador e dix a Diafebus que l'Emperador lo demanava. E Diafebus suplicà a Estefania que allí lo volgués esperar, que ell tornaria lo més prest que pogués. La gentil dama respòs que era molt contenta d'esperar-lo.

Com l'Emperador véu a Diafebus, dix-lo que ell e lo Conestable rebessen los diners dels presoners.

Dix Diafebus que era content. Aprés pregà molt al Gran Conestable que els volgués rebre, al·legant ignorància, que no sabia comptar. E l'Emperador los manà que ans del dia, que partissen. E Diafebus se'n tronà a la cambra e trobà la sua senyora que estava arrapada en fort pensament ab les llàgremes als ulls, per ço com sabia que l'Emperador no el demanava sinó perquè partís. E Diafebus, qui en tal comport la véu estar, pres-la a conhortar mostrant que major dolor tenia ell de sa partida que no feia ella.

E estant en aquestes consolacions, entrà per la cambra la Princesa, que venia de la torre del tresor, en camisa e ab faldetes de domàs blanc, ab los cabells tots escampats per les espatles, e feia-ho per la gran calor que feia. Com ella véu a Diafebus, volgué-se'n tornar, mas Diafebus li fon tan prop que no la'n lleixà tornar.

-Voleu que us diga? -dix la Princesa-. De vós no m'hi do res, puix vos tinc en compte de germà.

Parla Plaerdemavida e dix:

-Senyora, no veu vostra altesa la cara d'Estefania? Si par que haja bufat al foc, car tan vermella està la sua cara com fa la rosa de maig. E jo bé crec que les mans de Diafebus no han estat molt ocioses estant nosaltres alt en la torre. Bé la podiem nosaltres esperar que vingúes! I ella s'estava ací ab la cosa que més ama. Dolor de costat que t vinga!, que si jo tingués enamorat, també m'hi jugaria com vosaltres feu, mas só dona eixorca que no tinc res qui bé vulta. Diafebus, senyor, ¿sabeu a qui ame de tot mon cor, e vull bé? A Hipòlit, patge de Tirant. E si fos cavaller, encara lo volria més.

-Ara jo us prometo -dix Diafebus- que en la primera batalla que jo em trobe, ell haurà tota l'honor de cavalleria.

E estigueren burlant per bon espai. Dix la Princesa:

-Voleu que us diga, germà Diafebus? Com ben só mesa entorn e bé mirat per tots los cantons del palau, e no veig a Tirant, lo cor me mor: car si aquell jo podia veure, la mia ànima restaria aconsolada. Mas ab aquest desig pens que em morré ans que el veja. Emperó una cosa m'aconhorta: que encara que congoixa ne passe, no em dol, puix ame cavaller valerós, complit de totes virtuts; e la part que més me contenta és per ésser liberal, per ço com lo Gran Conestable ha dit que té molt gran despesa: així és dels senyors que tenen l'ànimo gran en despendre: en l' estat que es meten, en aquell deuen perseverar. E per ço com jo veig Tirant que en aquesta terra no té béns ni heretatge, no volria per res menyscabàs de sa honor: jo li vull ésser com a pare e mare, germana e filla, com enamorada e muller. E per ço vós, lo meu germà, li portareu moltes reocmandacions, e enmig d'elles, embolicat, que negú no ho sàpia ni ho veja, mitja càrrega d'or perqueè puga a son plaer despendre. E per ço davallava jo, e Plaerdemavida, de pesar-ho e posar-ho en sacs. E com serà l'hora del sopar, fareu venir de la gent vostra; e si jo no hi só, ÇEstefania o Plaerdemavida vos ho daran. E direu-li de ma part no es deixe de tot lo que sia honor sua: car l'honor sua jo tinc per mia. E com aquests haja despès, jo li'n daré més; e no consentiré que ell ni los seus passen fretura de res. E si jo sabia que filant al torn lo podia sostenir en sa honor, de tot cert ho faria; o ab sang de la mia persona lo pogués pujar en lo més superlatiu grau, de molt bon grat ho faria, si m'ajut Déu; car la fi de les coses esdevenidores és remesa a la fortuna, e d'un bé naix principi d'altre, e la mia condició tira totes les coses a la sua sabor. E per ço he fet jo que lo senyor Emperador li done títol de Comte. E ja veu què dix l'altre dia la Viuda Reposada: que ella sabia que jo amava a Tirant, que li fes gràcia del títol que tenia. Tots los dies de ma vida seré en record d'aquell mot que em dix. En son testament me lleixà, una tia que jo tenia, un comtat quei es nomena de Sant Àngel: almenys, si senten o saben jo ame a Tirant, serà gran excusació, mia: diran que ame un comte; car la mia confiança posada està en sa valor.

Oint dir Diafebus a la Princesa paraules de tanta amor, estigué molt admirant e dix:

-Per mon Déu, senyora, jo no em sent bastant en regraciar ne satisfere a les honors e prosperitats que la majestat vostra fa molt majors coses que no són aquestes per ses virtuts. Mas ab la gràcia e molta amor que la celsitud vostra ho ha dit, deu ésser pres en molt major estima que no és, car diu lo proverbi, que no dóna qui ha, mas qui ho ha acostumat; car jo veig que les gràcies són tals segons d'on proceeixen; e lo qui a vostra altesa porà atènyer serà benaventurat. E per ço vos deman de gràcia que jo, per part d'aquell famós cavaller, vos bese les mans e los peus; e aprés, per tots quants som de la parentela.

No pogué més detenir-se Estefania que no parlàs per la molta passió d'amor que tenia, e dix:

-No em deté lo partir per anar-me'n ab Diafebus sinó vergonya, la qual vergonya proceeix de

menyscapte de gentilesa, car la infàmia que en nma honor faria no seria de neguna estima entre los bons, puix ab llicència de vostra altesa ho fes, car ab veritat enveja m'ha fet del que feu per aquell gloriós mestre sue, Tirant lo bo. Doncs jo dec emitar l'excel·lència vostra, que faça donació de tot quant he a Diafebus, qui ací present és.

E llevà's d'allí on estava, e entrà-se'n dins la sua cambra. E escriví un albarà, e posà'l-se en los pits e tornà en la cambra on era la Princesa.

En aquest espai que Estefania era anada per escriure, Diafebus suplicà molt a la Princesa que la hi deixàs besar. E la Princesa jamés hi volgué consentir ne atorgar-lo-hi. E Diafebus tornà dir a la Princesa:

-Senyora, puix les nostres voluntats són contràries, raonablement se deu seguir que ho sen les obres. E d'acò ve lo que es diu, que quan u no vol, dos no es discorden. Així, ne poria pendre a nosaltres a gran culpa de la majestat vostra, si ja de llenguatge no mudau. Fins ací vos só estat servidor afectat, car si l'altalesa vostra m' hagués comprat per catiu, no poguéreu manar més en mi que ara fèieu, e icom anava jo ab los ulls embenats. Car si cent vides tingués, com no en tinga sinó una, totes cent les aventurara sols per fer a la majestat vostra algun servir, per gran perill que hi fos; je la celsitud vostra no voler-me contentar l'esperit de llibertat d'una poca de fruita! Cercau d'ací avant altre germà e servidor qui us serveixca a sa despesa. E no pense més l'altalesa vostra que jamés diga res a Tirant, de part vostra, ni menys li portaré los diners. E per prest que sia al camp, pendré son comiat e tornaré en la mia terra. Emperò encara vos dolreu, algun dia, de la mia absència.

E estant en fi d'aquestes raons, l'Emperador entrà per la cambra, e dix a Diafebus per què no desempatxava en metre's a punt que ans del dia fossen partits.

-Senyor -dix Diafebus-, ara en aquest punt vinc de la posada, e tots estam prests per partir.

E l'Emperador lo tragué de la cambra e portà'l passejant per lo palau, a ell i al Conestable, recordant-los del que tenien a fer.

-Ai trista de mi! -dix la Princesa-. ¡En quant s'és enfellonit Diafebus! I pens que ja no volrà fer res per mi. Bé és mala sort mia, que tots aquests francesos són mig desesperats. Tu Estefania, prega'l-ne, per amor de mi, que no estiga així felló.

-Jo bé bo faré -dix Estefania.

Parlà Plaerdemavida e dix:

-Oh bé sou estranya senyora! En temps de tan gran necessitat de guerra, no sapiau conservar l'amistat dels cavallers. Posen los béns e les persones en defensió de vostra altesa e de tot l'Imperi; e per un besar vos feu tant d'oir! ¿Quin mal és lo besar? Que ells en França no en fan més menció que si es donaven la mà. E si a vós volia besar, ho deuríeu consentir, e encara si us posaven les mans davall les faldes, en aquest temps de gran necessitat. E après que siau en tranquil·la pau, fer del vici virtut. Bona dona, bona dona, enganada anau! En temps de guerra s'hi requiren armes, que en temps de pau no hi cal ballestes.

En aquestes raons no hi era Estefania; mas la Princesa anà a la cambra on era, e pregà-la molt que el fes venir:

-Car jo tinc gran dubte que no se'n vaja així com ha dit. E si ell se'n va, no serà gran admiració que Tirant se'n vaja per amor d'ell. E si aquell virtuós no se n'anava per amor de mi, irien-se'n molts dels altres; e pensant-nos guanyar, perdrem.

-Massa voleu fer bé, senyora -dix Plaerdemavida-. No hi trametau negú, sinó vostra altesa hi vaja en excusa de veure l'Emperador. E posareu-los en noves e tant prest li passarà la fellonia.

La Princesa anà prestament on era son pare, e trobà'ls en parlament. Com bé hagueren parlat, la Princesa pres per la mà a Diafebus, e pregà'l molt no estigués enutjat de res. Respòs Diafebus:

-Senyora, totes les experiències que fer-se poden he ensajat a vostra altesa, reconeixent bona fe. Creia vos acordaríeu ab mi a perills esdevenidors per ésser incerts, car tals coses com aquestes més estan en contentació de vista que en obra. A la majestat vostra n'ha pres així com a Sant Pere, que fugint per no morir en Roma, per l'aparició tornà coneixent son default, mitjançant voler d'altri. De dues coses seguiré l'una: besar o comiat. Atesa ma voluntat, de mi poreu manar just o injust.

-Si vergonya aconseguida per mals actes fos honor-dix la Princesa-, jo seria la més benaventurada donzella del món en consentir lo que molts desitgen; en contrari, si honor procuràs vergonya, no sereu de res envergonyit, com no hajau volgut esperar aquell qui nté la mia ànima cativa, d'aquelles paraules

que tant vostra honor criden: besar, besar.

Acabant la Princesa les darreres paraules, Diafebus donà dels genolls en la dura terra, e besà-li la mà. E acostà's a Estefania e besà-la tres voltes en la boca, a honor de la Santa Trinitat. Parlà Estefania e dix:

-Puig ab tan gran esforç e requesta vostra e per manament de ma senyora, jo us he esat, vull que voluntat mia prengau possessió de mi, però de la cinta amunt.

E Diafebus no fon gens pereós: posà-li de continent les mans als pits, tocant-li les mamelles e tot lo que pogué, e trobà-li 'albarà, e pensat que fos lletra d'algun altre enamorat, estigué parat sens negun record.

-Llegiu lo que trobareu aquí escrit -dix Estefania-; e no estigau alient ne ab tan gran pensament, per ço que los entenents, no pensen sia tolt lo ver juí per lo qual vos consemnau, que teniu causa de sospista.

L'excelsa Princesa pres l'albarà de la mà de Diafebus, e llegí aquell, lo qual era del tenor següent.

Capítol 9

CXLVII. L'albarà que féu Estefania de Macedònia a Diafebus.

De tots jorns nos mostra experiència quant natura ha sàviament ordenat ses coses per los gloriosos passats. Havent atesa lliberat de fer de mi lo que vull, tenguda aquella honestat que sol ésser dada a donzelles, veuran e sabran en aquest albarà com jo, Estefania de Macedònia, de grat e de certa ciència, no constreta ni forçada, tenint Déu davant los meus ulls e los sants Evangelis de les mies mans corporalment tocats, promet a vós. Diafebus de Muntalt, ab paraules de present prenc a vós per a marit e senyor, e done-us en contemplació de mattrimoni lo sobredit ducat de Macedònia ab tots los drets a ell pertanyents; més, vos porte cent deu milià ducats venecians, e més tres mília marcs d'argent obrat, joies e robes per la majestat del senyor Emperador ab los de son sacre consell estimades huitat-tres mília ducats; e més, vos porte la mia persona, que estime més.

E si contra res d'alçò venia ni em pot ésser provat, vull ésser encoreguda per falsa e fementida, e no em puga allegar, ni ajudar de neguna llei que los nostres emperadors passats ni presents, hoc encara los de Roma, renunciant en aquella llei que féu aquell gloriós emperador Július Cèsar, la qual se nomena llei de més valer, la qual és en favor de donzelles, viudes e pubiles.

E més, renuncie al dret de cavalleria: no sia negun cavaller qui en camp per mi entre ni dona que em gose raonar, ans me puguen clavar la mà ab la cerimònia entre cavallers e dones d'honor acostumada.

E, per ço que major fe hi sia dada, pose lo meu propi nom sots signat ab sang de la mia persona.
ESTEFANIA DE MACEDÒNIA

Part V

Somni fingit de Plaerdemavida

Capítol 10

CLXII. La resposta que féu la Princesa a Tirant.

-Les llàgremes són escampades a vegades ab raó, a vegades ab engan. E la tua demanda és molt greu e amarga per a mi, car tu demanes cosa que no es pot ni es deu raonablement fer; car de mal principi no se'n pot seguir bona fi. Si pensaves la tua honor e la mia, e em volies lo bé que em dius, no treballaries en tanta infàmia per a tu e vergonya per a mi. ¿Per què tan prest te cuites, que les tues messes encara són herba? E gran follia seria posar a la fortuna lo que no et pot fallir.

L'Emperador s'acostà a sa filla e ella no pogué més parlar. E posà-la en raons, e parlant de moltes coses se'n tornaren al castell.

L'endemà per lo matí l'Emperador volgué diguessen la missa enmig d'una gran praderia, e volgué que Diafebus estigués enmig d'ell e de sa filla. E dita la missa, l'Emperador li posà l'anell en la mà e el besà en la boca. Aprés, tots los trompetes començaren a sonar molt fortment, e un rei d'armes dix en alt cridant: "Aquest és lo molt egregi e virtuós cavaller comte de Sant Àngel e Gran Conestable de l'Imperi grec. "

E fet açò, començaren les danses e festes, e la Princesa tot aquell dia no féu sinó dansar ab lo Gran Conestable. Com fon hora de dinar, l'Emperador féu seure al Gran Conestable a la part dreta, e los ducs seien a la part sinestra, e la Princesa en dret de Conestable. E Tirant servia de majordom per ço com ell feia la festa. En altres taules menjaven les donzelles; en dret d'elles menjaven los barons e cavallers. Aprés, tota la gent d'armes. E tots quants presoners hi havia, tots menjaven aquell dia en taules perquè honrassen la festa. Fins als rossins volgué Tirant que en aquella hora tots menjassen civada mesclada ab pa.

Com foren mig dinats, Tirant pres los reis d'armes, herauts e porsavants, e donà'ls mil ducats en reals. E totes les trompetes anaven sonant, e vengueren davant la taula de l'Emperador e cridaven:

-Llarguesa, llarguesa!

Aprés lo dinar, fon feta la collació de molts confits de sucre. E cavalcaren tots armats ab les banderes del Conestable, corrent llances davant l'Emperador. Feren un bell fet d'armes sens fer-se mal. E així anaren fins al camp on solia estar lo Soldà, e ab molt gran alegria se'n tornaren.

Com los paregué hora de sopar, en aquell lloc mateix feren la festa, la qual fon molt singular, e foren tots molt ben servits de moltes e diverses viandes. Tirant tot aquell sopar, així com servia, estava ab la cara molt trista. La Princesa lo féu acostar prop d'ella e dix-li a l'orella:

-Digau-me, Tirant, ¿quina és la pena e mal que passau, que la vostra cara ho manifesta, que tota la tinc jo sobre los meus ulls? Digau-m'ho, jo us clam mercè!

-Senyora, tants són los mals que comport, que no es porien estimar, ni done res en ma vida, car la celsitud vostra partirà demà, e jo, desventurat, estaré en la mia extrema pena pensant que no us veuré.

-Qui fa lo mal -dix la Princesa- raó és que passe la pena. Car vós mateix ho haveu procurat, donant consell a l'Emperador que ab tots los presoners se'n tornàs a la nostra ciutat. Tan mal consell jamás viu dar a home qui enamorat fos. Però si vós voleu jo em faça malalta quinze o vint dies, jo bé ho faré per amor vostra; e l'Emperador aturarà, bé só certa, per amor de mi.

-Mas ¿com ho farem -dix Tirant- d'aquests presoners que tenim tants ací? No sé trobar remei a

ma dolor. Moltes voltes tinc desig de verí, e moltes voltes desitge morir ab coltell o de mort sobtada per eixir de pena.

-No fésseu vós tal cas, Tirant -dix la Princesa-. Anau a parlar ab Estefania e vejам quin remei pendre s'hi porà que a mi no sia càrrec e sia útil vostre.

Tirant prestament se n'anà e recità tot son mal a Estefania. E foren d'acord ensems ab lo Conestable que, com tothom fos assossegat e les donzelles dormiren, que los dos vinguessen a la cambra e allí acordarien quin remei porien pendre en llurs passions. E així restaren d'acord.

Com fon nit e l'hora fon disposta, que tots los del castell dormien e les donzelles s'eren gitades, e totes les dames dormien, apartades ab la Viuda Reposada, sinó cinc que en dormien en una cambra per on ells tenien de passar (i en la recambra dormia la Princesa e Estefania), e com Plaerdemavida véu que la Princesa no es volia gitar, e li havia dit que se n'anàs a dormir, e après sentí perfumar, prestament pensà que s'hi havia de celebrar festivitat de bodes sordes.

Venguda l'hora assignada, Estefania pres un estadal en la mà encès, e anà al llit on dormien les cinc donzelles, e mirà-les totes d'una en una per veure si dormien. E Plaerdemavida tenia desig de veure e sentir tot lo fet, e detingué's, que no dormí. E com Estefania vingué ab la llum, tancà los ulls e féu semblant que dormia. Vist per Estefania que totes dormien, obrí la porta sens fer remor, perquè negú no ho sentís, e ja trobà a la porta los cavallers que estaven esperant ab més devoció que no fan los jueus al Messies.

Al passar, apagà la llum; pres al Conestable per la mà, mès-se primera, e Tirant seguí al Conestable; e així trobaren la porta de la cambra on era la Princesa, la qual estava sola esperant-los.

E diré com la trobaren devisada: portava gonella de domàs verd, tota entorn trepada e tota brodada de perles molt grosses e redones; lo collar que portava era tot de fulles d'or esmaltades, e en cascuna fulla penjaven robins e diamants sens altra mescla; al cap portava sobre los daurats cabells un xapellet fulletat de molts batents, que llançava molt gran resplandor.

Com Tirant la véu tan bé abillada, féu-li molt gran reverència, e donant del genoll en la dura terra, besà-li les mans moltes vegades. E passaren entre ells moltes amoroses raons. Com los paregué hora de poder-se'n anar prengueren llur comiat, e tornaren-se'n en la llur cambra. ¿Qui pogué dormir aquella nit, uns per amor, altres per dolor?

Tan prest com fon de dia, tothom se llevà per ço com aquell dia l'Emperador devia partir. Plaerdemavida, com se fon llevada, anà a la cambra de la Princesa, e trobà-la que es vestia, i Estefania, vestida e per vestir e asseita en terra, e les mans no li volien ajudar a lligar lo capell: tant estava de bona gana tota plena de lleixau-me estar; ab los ulls mig entelats, escassament hi podia veure.

-Ah, Santa Maria val! -dix Plaerdemavida-. Digues, Estefania, quin és aqueix teu comport? ¿Què és lo que et fa mal? E jo iré als metges que vinguen per dar-te salut, aquella que tu volries per a ta persona.

-No cal -dix Estefania-, que lo meu mal tost serà guarit, car no és sinó dolor de cap: anit ab l'aire del riu m'ha fet mal.

-Guarda -dix Plaerdemavida- què dius, que gran dubte serà que no muïres. E si mors, la tua mort serà criminosa. Guarda bé que no et facen mal los talons, com jo haja oït dir als metges que a nosaltres, dones, la primera dolor nos ve en les ungles, après als peus, puja als genolls e a les cuixes, e a vegades entra en lo secret, e aquí dóna gran turment e d'aquí se'n puja al cap, torba lo cervell, e d'aquí s'engendra lo mal de caure. E aquesta malaltia no et penses que vinga sovint, segons diu lo gran filòsof Galièn, metge molt subtil, que no ve sinó una vegada en vida, e per bé que sia mal incurable, no és mortal, mas ha-hi molts remeis qui ajudar-se'n vol. Aquesta mia epístola és bona e verdadera, e per ço no deus haver admiració de mi si conec les malalties, que si em mostres la llengua jo et sabré dir lo mal que tens.

Estefania li tragué la llengua. Com Plaerdemavida l'hagué vista, dix-li:

-Jo renegaria de tot quant saber mon pare me mostrà estant jo en son poder, si tu no has perduda sang aquesta nit.

Respòs prestament Estefania:

-Veritat dius, que del nas m'és eixida.

-Jo no sé si és del nas o del taló -dix Plaerdemavida-, mas sang haveu perduda, e per ço poreu ara dar fe de mi e de la mia ciència, que lo que jo diré serà veritat. E si la majestat vostra, senyora, volrà

que jo us recite un somni que he fet esta nit, jo seré contenta, ab protestació que si diré alguna cosa qui agreuge l'altesa vostra, que lo perdó no em sia denegat.

La Princesa havia pres molt gran plaer en lo que Plaerdemavida havia dit, e ab grans rialles li dix que digués tot lo que volgués, que ella li perdonava a pena e a culpa ab autoritat apostòlica. E Plaerdemavida féu principi al seu somni en estil de semblants paraules.

Capítol 11

CLXIII. Lo somni que Plaerdemavida féu.

-A la majestat vostra diré tot lo que he somiat. Com jo dormia en una cambra de parament en companyia de quatre donzelles, e que Estefania venia ab un estadal encès, per no portar molta llum, e venia al vostre llit e mirava si dormíem, e véu-nos totes dormir, jo estava alienada que no sé si dormia o si vetlava; e viu en somni com Estefania obrí la porta de la cambra molt suaument perquè no fes remor, e trobà mon senyor Tirant e lo Conestable que ja estaven esperant. E venien en gipons, ab mantos i espases, e calçaven peücs de llana perquè no fessen remor al passejar; e a l'entrar que ells feren, ella apagà la llum e posà's primera, lo Conestable a la sua mà; après venia lo virtuós, i ella semblava en aquell cas mosso de cego, e posà'ls dins la vostra cambra. E vostra altesa estava ben perfumada e algaliada, vestida e no despullada. Tirant vos tenia en los seus braços e portava-us per la cambra besant molt sovint, e vostra altesa deia: “ Deixa'm, Tirant, deixa'm ! “ E ell vos posava sobre el llit de repòs. -E Plaerdemavida s'acostà al llit, e dix: “ Ai, En llit! ! E qui us ha vist e qui us veu ara, que estau sol, desacompanyat, sense profit negú ! ¿ On és aquell qui ací estava com jo somiava ? “ E paregué'm del llit llevar-me en camisa, e venguí en aquell forat de la porta, e que mirava tot vostre fet.

Dix la Princesa:

-Has més somiat ?

Ab moltes rialles e ab gran plaer que lo hi deia.

-Sí, Santa Maria !-dix Plaerdemavida-. Jo us ho acabaré tot de recitar. Vós, senyora, prenieu unes hores e deïeu: “ Tirant, jo t'he lleixat venir ací per dar-te un poc de repòs, per la gran amor que t'he. “ E Tirant dubtava de fer lo que l'altesa vostra lideia. E vós deïeu: “ Si tu ames a mi, per res no deus estar d'assegurar-me els dubtes esdevenidors. E aquest càrrec que jo he pres per amor de tu no és conivent a donzella de tan gran autoritat com jo só. No em denegues lo que et deman, car la mia castedat, en la qual jo he viscut, quítia de tot crim, és lloadora; mas per prec d'Estefania has obtesa aquesta amorosa gràcia, deixant-me cremada per digna amor. Per què et prec que vulles contentar de la gràcia que has aconseguida en gran càrrec e culpa d'Estefania.” “Per l'extrema e desaforada congoixa, deia Tirant, que veig passar a la majestat vostra, que preneu armes contra vós, qui us ofenen, en sereu condemnada per tots aquells qui d'amor senten. Però, ab tot, no vull que desconfieu que jo fallís a ma veritat. E ab gran confiança creia vos acordaríeu a mon voler no tement los esdevenidors perills. Puix a vostra altesa no plau e em voleu tant fatigar, jo só content de fer tot lo que a la majestat vostra serà placent.” “Calla, Tirant, deia l'altesa vostra, e no et congoixes de res, car la mia noblea jau sots la tua amor.” E li fèieu fer sagrament que sens voler vostre no us enutjaria de res: “E posat cas que ho volguesses cometre no seria poc lo dan e congoixa que tu em daries; e seria tanta que en tots los dies de ma vida de tu me lamentaria, car com la virginitat és perduda no és reparable.” E totes aquestes coses he somiades que vós a ell e ell a vós deïeu. Après en visió viu com ell vos besava, volia-us posar posar la mà davall la falda per cercar-vos les puces. E vós, la mia senyora, no ho volíeu consentir; car dubte em fa que si ho haguésseu consentit, que lo sagrament no perillàs. E vostra altesa li deia: “ Temps vendrà que lo que tant desitges estarà en llibertat tua, e la mia virginitat conservada serà per a tu. “ Après posà la sua cara sobre la vostra, e tenint los braços sobre lo vostre coll, e los vostres en lo seu lligats com les sarments en los arbres, prenia de vós amorosos besars. Après viu somiat que Estefania estava sobre aquell llit ab les cames que al parer meu li veia blanquejar, e deia sovint. “Ai, senyor, que mal me

feu! Doleu-vos un poc de mi e no em vullau del tot matar. “ E Tirant que li deia. “Germana Estefania, ¿per què voleu incriminar la vostra honor ab tants grans crits? ¿No sabeu que moltes voltes les parets tenen orelles?” E ella prenia lo llançol e posava ’l-se a la boca, e ab les dents estrenyia ’l fort per no cridar. E no es pogué estar, après un poc espai, que no donàs un crit: “Trista, què faré? Dolor me força de cridar, e segons veig, deliberat tenui de matar-me. “ Llavors lo Conestable li tancà la boca. E la mia ànima com sentia aquell saborós plant, complanyia ’m de ma desventura com jo no era la tercera ab lo meu Hipòlit. Encara que jo sia grossera en amar, conegué lo meu esperit que lo terme d’amor aquí devia finir. La mia ànima hagué alguns sentiments d’amor que ignorava, e doblà ’m la passió del meu Hipòlit com no prenia part dels besars així com Tirant de la Princesa, e lo Conestable d’Estefania. E com més hi pensava més dolor sentia, e paregué ’m que prenguí un poc d’aigua e que em llaví lo cor, los pits e lo ventre per remeiar la dolor mia. E mirant lo meu esperit per lo forat, après un poc instant Estefania estès los seus braços abandonant-se e retent les armes, emperò dix: “Vés-te ’n, cruel ab poca amor, que no has pietat ni misericòrdia de les donzelles fins que els has violada la castedat. Oh sens fel!¿De quina pena seràs digne si jo no et vull perdonar? E complanyent-me de tu, més fort t’ame. On és la fe, per tu a mi rompuda?¿On és la tua mà dreta ajustada ab la mia?¿On són los sants qui facen testimoni, los quals ahir per la tua falsa boca foren nomenats, que em prometist que no em faries mal ni per tu no seria decebuda? Gran ardiment has fet, que ab pensa deliberada hages volguda robar la despulla de la mia virginitat, per tu ésser home de tan gran autoritat; e perquè la querella mia més verdaderament sia coneguda. . . “, cridà la Princesa e a Tirant e mostrà ’ls la camisa e dix: “Aquesta sang mia ha força de reparar amor. “ E tot açò deia ab les llàgrimes als ulls. Après dix: “¿Qui haurà grat de mi, ni qui fiarà de mi, que no he sabuda guardar a mi mateixa?¿Com serà per mi guardada altra donzella que acomanada em sia? No tinc conhort sinó d’una cosa: que no he res fet que perjudique l’honor de mon marit, sinó que he complida sa voluntat a mal grat meu. En les mies bodes no hi són venguts los cortesans, ni capellà no s’és vestit a dir la missa; no hi és venguda ma mare ni mes parentes; no han hagut treball de despullar-me les robes e vestir-me la camisa nupcial; no m’han pujada al llit per força, car jo m’hi só sabuda pujar; no han hagut treball los ministres de sonar ni de cantar, ni los cortesans cavallers de dansar, que bodes sordes són estades. Emperò tot lo que he fet resta en grat de mon marit.” D’estes coses deia Estefania moltes. Après de tot açò, que lo jorn s’acostava, la majestat vostra e Tirant la conhortàveu lo millor que podíeu. Après bon espai, que los galls tornaren a cantar, e l’altesa vostra pregava humilment a Tirant se’n volguessen anar perquè no fossen vists per negú del castell. E Tirant suplicava l’altesa vostra que li fésseu gràcia de soltar-li lo sagrament perquè pogués obtenir lo victoriós triümfo que desitjava, així com son cosí; e la celsitud vostra no volgué, sinó que restàs gloriosa de la batalla. E com ells se’n foren anats, despertí ’m e no viu res, ni a Hipòlot ni a negú. Fui posada en gran pensament; perquè em trobí los pits e lo ventre banyat de l’aigua, venia a creure que devia ésser veritat. La dolor m’augmentà en tanta quantitat que donava torns per lo llit com fa lo malalt qui està al pas de morir e no troba lo camí; per què deliberé d’amar Hipòlit ab cor verdader, e passaré ma penada vida així com Estefania fa. ¿Estaré ab los ulls tancats, e negú no em darà remei? Amor m’ha tant torbats los sentiments, que morta só si Hipòlit no m’ajuda. ¡Almenys que passàs ma vida en dormant! Per cert, fort dolor és al despertar qui bon somni somia.

Les altres donzelles foren-se llevades i entraren dins la cambra per ajudar a vestir sa senyora. Après la missa l’Emperador partí ab tots los barons de Sicília, e lo duc de Pera ab tots los presoners. E Tirant e lo Conestable acompanyaren-los una bona llegua. L’Emperador los dix que se’n tornassen. E ja que els ho havia dit altra vegada, fon-los forçat de fer-ho. Après que Tirant hagué pres comiat de l’Emperador e dels barons, ell s’acostà a l’excelsa Princesa e dix-li si li manava res la majestat sua que ell pogués fer. La Princesa s’alçà lo vel que portava davant la cara, e los seus ulls no pogueren estar que no llançassen vives llàgremes e no li pogué dir altra cosa sinó:

-Serà-; car la paraula li fallí e convertí’s en sanglots e espessos sospirs per lo departiment. Deixà del tot caure lo vel damunt la sua cara per ço que tal defalt no vingués a notícia de l’Emperador ne de tota l’altra gent.

No es troba en record de gents que semblant cas seguís jamés a negun cavaller com lo que seguí a Tirant, que havent pres comiat de la Princesa, caigué d’una hacanea en terra, que cavalcava, tot fora de si; e tan prestament com fon caigut, se fon llevat e alçà la mà a l’hacanea dient que es dolia. E

l'Emperador ho véu e molts d'altres, e cuitaren envers ell. E feia demostració que mirava lo peu a l'hacanea.

Dix-li l'Emperador:

-Capità, e com sou caigut així?

E Tirant li dix:

-Senyor, a mi paragué que lo meu rossí se dolia. Abaixí'm un poc per veure lo seu mal, e ab lo pes de l'arnès, és-se trencat lo gambal. Però, senyor, no és cosa d'admirar que un home caiga, car un cavall té quatre peus e cau: quant més un home, que no en té sinó dos.

E prestament ell tornà a cavalcar e cascú tingué son camí. La Princesa, perquè anava plorant, no volgué tornar, mas demanà a Estefania quin cas era estat lo de Tirant. E ella lo hi recità segons la resposta que havia feta a l'Emperador.

-Certament -dix la Princesa- que aquell cas no li és seguit sinó per la mia partida; e les temors que jo haguí quan me trobí sola tan prest foragitaren lo meu pensament e augmentí en major dolor que no sentia

Part VI

Festes a Constantinoble. L'episodi de la
pinta i la sabata en «lo lloc vedat»

Capítol 12

CLXXXIX. Les grans festes que l'Emperador féu fer per amor dels ambaixadors del Soldà. Des de l'inici fins al paràgraf: «—Lla on és atorgada la gràcia deu ésser besada e acceptada» (p. 616-629).

Feta la lletra, la donà a l'escuder que la hi havia portada, dient-li:

-Amic, digues a ta senyora, per lo càrrec gran que d'aquests afers tinc, no és en llibertat mia poderlos lleixar sens manament de superior; però, passada la festa que el senyor Emperador fa, jo faré mon poder d'ésser-hi; e per mi besar-li has les mans a la qui és en virtuts complida, e après a la senyora de qui só.

Aquell pres son comiat e tenc son dret camí envers la ciutat de Contestinoble. Com aquell fon aplegat dins lo palau, trobà en la cambra a Estefania ab la Princesa a grans raons, e com per elles fon vist, aquella a qui tocava lo premi de tal mester llevà's prestament e ab cara molt alegre li dix:

-¿Què és d'aquell qui té la mia pensa subyugada a tota sa voluntat?

E aquell, sens respondre res, anà allà on era la Princesa, e besà-li la mà; après girà's envers Estefania e féu lo semblant, e donà-li la lletra que portava; e com aquella la tenc en ses mans açà-la envers lo cel en senyal d'oferta. Après, llegida la lletra, elles abduis hagueren moltes raons, aquella dolent-se com lo Conestable no seria allí en aquelles festes, per ço com l'escuder no descobrí la veritat de la sua ficta e temerosa venguda.

Vengut lo dia de la festa, lo Conestable venc a una llegua de la ciutat, molt secret, e allí s'aturà fins a l'endemà. Estefania en degun cas no volia anar a la festa, puix no hi era lo qui ella amava. E la Princesa la'n pregà molt dient que si ella no hi anava tampoc s'hi iria e totes les festes se destorbarien; en tant, que a Estefania li fon forçat d'anar.

Aprés, les misses dites ab molt gran cirimònia, anaren al mercat, lo qual trobaren tot cobert, alt e baix, de draps de llana blancs e verds e morats, e per les parets draps de ras ab les figures totes franceses, e tot a l'entorn del dit mercat havia taules meses; e lo tàlem de l'Emperador era molt ric e molt puixant, tot a l'entorn de draps de brocat. E l'Emperador se sigué enmig e los ambaixadors prop d'ell. Alt, al cap de la taula, seia l'Emperadriu ab sa filla. E lo Gran Caramany e lo rei de la sobirana Índia menjaven baix en terra per ço com eren presoners. Les donzelles e totes les dones d'honor seien a la part dreta. E totes quantes dones de la ciutat volien menjar, ho podien bé fer. Estefania seia a cap de taula, e les altres après d'ella. Tots los ducs e grans senyors seien a la part sinestra. Havien parat vint-e-quatre tinells tots plens d'or e d'argent. En lo primer tinell foren meses totes les relíquies de la ciutat; en lo segon, tot l'or de les esglésies; après venien deu tinells tots plens de cabassos e paners grans de tot lo tresor de l'Emperador, tots de moneda d'or; e après venien les copes d'or; venien après

tots los plats e salers; après, les sues joies; après d'açò, l'argent que era de pitxers e salers daurats. Lo que era blanc, tot anava per les taules. E de tot aço foren plens los vint-e-quatre tinells. En cascun tinell guardaven tres cavallers ab robes de brocat rossegant per terra; e cascú d'aquests ab una verga d'argent en la mà. Gran fon la riquesa que aquell jorn l'Emperador mostrà. Enmig de les taules on menjaven havia reng de júnyer.

Aquell dia eren taulatgers lo Capità, e lo duc de Pera e lo duc de Sinòpoli. Mentres que l'Emperador se dinava, aquells junyien. Primerament ixqué lo duc de Pera. Portava paraments de brocat d'or tots blaus. Lo duc de Sinòpoli portava los paraments de brocat verd i burell mitadats. Tirant aportava uns paraments de vellut verd, tots coberts de ducats que penjaven, tan grans que cascun ducat d'aquells valia trenta ducats dels altres, los quals paraments eren de gran estima.

Tirant, un dia, venint a la porta de la cambra de la Princesa trobà a Plaerdemavida, e demanà-li què feia la senyora Princesa. E ella responent dix:

-Ai, en beneit! ¿Per què ho voleu vós saber què fa ma senyora? Si fósseu vengut més prest, en lo llit l'haguéreu trobada. E si vós l'haguésseu vista així com jo, la vostra ànima estiguera en glòria perdurable. E aquella cosa que és amada quant més se veu més se delita. E per ço jo crec que molt major delit porta lo mirar que no fa lo pensar. Entrau, si voleu, car ja la trobareu vestida ab son brial. Grata's lo cap e pruen-li los talons, puix lo temps s'alegra, e dels nostres desigs alegre judici se demostra. Per semblant nos alegrem totes. E per ço us vull raonar del meu esdevenidor desig: ¿per què no ve ab vós lo meu Hipòlit? Car ab ulls de dolorosa pensa sovint lo veig. Cosa és molt dura de pensar e dolc-me dins mi mateixa per ço que en negun bé present se deu per esdevenidor lleixar, ne tampoc pendre mal per esdevenidor bé.

-Donzella -dix Tirant-, jo us prec per gentilea me vullau dir ab tota veritat si la senyora Emperadriu mala sort l'hauria dins portada, o altra persona de què jo m'haja a recelar. E per ço vos deman consell e ajuda, e no és neguna denegar-lo em dega.

-Jo a la senyoria vostra -dix Plaerdemavida- no diria una cosa per altra, car equal seria en los dos lo càrrec: vostra mercè per venir e jo per deixar-vos entrar. E jo bé sé que la Princesa no vol que l'amor que vós li portau sia sens algun mèrit, e per ço com vos conec appetit gran de la cosa desitjada voldria-us-hi poder ajudar, car qui desitja e no pot lo seu desig complir està en pena; e neguna cosa no és més llaugera de perdre que aquella la qual esperança més avant no permet tornar.

Llavors Tirant entrà dins la cambra e trobà la Princesa que tenia los seus daurats cabells embolicats en la mà. Com ella lo véu li dix:

-Qui dret vos ha donat que entreu ací? E aquest càrrec no és convinent ni és donat a tu d'entrar en, la mia cambra sens llicència mia; car si l'Emperador ho sap, de desllealtat te poran incriminar. Prec-te que te'n vages, car contínuament tremolen los meus pits de recel temerós.

E Tirant no curà de les paraules de la Princesa, sinó que s'acostà envers ella, e pres-la en los braços e besà-la moltes vegades los pits, los ulls e la boca. E les donzelles, com veien que Tirant així jugava ab la senyora, totes estaven a la cominal; però com ell li posava la mà dejús la falda, totes eren en sa ajuda. E estant en aquests jocs e burles sentiren que l'Emperadriu venia a la cambra de sa filla per veure què feia, e ab los jocs no la sentiren fins que fon a la porta de la cambra.

Prestament Tirant se llançà estès per terra, e llançaren-li roba dessus. E la Princesa segués damunt ell. Estava's pentinant; e l'Emperadriu segués al seu costat. No fallí molt no es segués sobre lo cap de Tirant. ¡Sap Déu ab quina temor de vergonya en aquell cas Tirant estava! Ab tal congoixa estigué per bon espai que parlaren de les festes que es devien fer, fins que venc una donzella ab les hores; llavors l'Emperadriu se llevà e apartà's al cap de la cambra e pres-se a dir ses hores. La Princesa no es mogué gens d'allí per dubte que l'Emperadriu no el ves. Com la Princesa se fon pentinada, posà la mà davall la roba e pentinava a Tirant; e ell adés adés li besava la mà e li prenla la pinta. E estant en tal congoixa, totes les donzelles se posaren davant l'Emperadriu, e llavors sens fer molta remor, Tirant se llevà e anà-se'n ab la pinta que la Princesa li donà.

Com fon fora de la cambra, pensant que ja fos en lloc segur, que per, negú no seria vist, véu venir a l'Emperador ab un cambrer, que venien dretament a la cambra de la Princesa. Com Tirant los véu venir, no les tingué totes veent-los venir per una gran sala. Tirant, no havent altre remei, tornà-se'n cuitat a la cambra de la Princesa, e dix-li:

-Senyora, ¿quin remei dareu en ma persona, que l'Emperador ve?

-Ai trista! -dix la Princesa-; eixim d'un mal e donam en altre pitjor. Jo bé us ho deia; car vós veniu tostemps a hores indispostes.

Prestament féu posar a les donzelles davant l'Emperadriu, i ell ab suaus passos lo posaren dins una altra cambra, e posaren-li molts matalafs dessus, per ço que si l'Emperador hi entràs, així com feia moltes voltes, que no el ves.

Com l'Emperador fon en la cambra, trobà a sa filla que es volia lligar. Estigué allí fins que fon lligada, e l'Emperadriu hagué dites ses hores, e les donzelles se foren totes abillades.

L'Emperadriu se posà primera e totes les altres la seguiren. Com foren a la porta de la cambra, la Princesa demanà los seus guants, e dix:

-Jo els he estotjats en lloc que neguna de vosaltres no ho sap.

Ella tomà entrar dins la cambra on Tirant era, e féu-li llevar la roba que damunt tenia; e ell donà un gran salt e pres la Princesa en los braços, e portava-la ballant per la cambra e besant-la moltes vegades, dix-li:

-Oh quanta bellea, ab tanta perfecció jamés viu en donzella del món! La majestat vostra passa totes quantes són de saber e gran discreció; car, certament, ara no tinc admiració si lo moro Soldà vos desitja tenir en sos braços.

-A tu engana lo parer -dix la Princesa- , car jo no só tan alta en perfecció com tu dius, sinó que bona voluntat t'ho fa dir, car la cosa quant més s'ama més se desitja amar. Per bé que sia vestida d'un negre vestimenta sots honest vel só lligada, e aquella flama que als teus ulls de mi resplandeix és amor, car per la vista lo virtuós se contenta. E per ço jo et faré dar gloria, honor e fama, e, si açò no et basta e no en seràs content, tu seràs fet home sens record, e més cruel que l'emperador Neró. Besa'm e lleixa'm anar, car l'Emperador m'està esperant.

Tirant no hi pogué satisfer, sinó que les donzelles li tenien les mans, per les burles e jocs que li feia, perquè no la deslligàs. E com véu que se n'anava e ab les mans no la podia tocar, allargà la cama, e posà-la-hi davall les faldes, e ab la sabata tocà-li en lo lloc vedat, e la sua cama posà dins les sues cuixes. Llavors la Princesa corrent ixqué de la cambra e anà on era l'Emperador, e la Viuda Reposada tragué a Tirant per la porta de l'hort.

Com Tirant fon en sa posada, descalçà's les calces e sabates; e aquella calça e sabata ab què havia tocat a la Princesa davall les faldes, féu-la molt ricament brodar; e fon estimat lo que hi posà, ço és, perles, robins e diamants, passats vint-e-cinc-rnilia ducats.

E lo dia del reng se calcà la calça e la sabata; e tots quants hi havia que veien semblant cosa, estaven admirats de la gran singularitat de les pedres fines que hi havia, ne tan rica sabata de cuiro no era estada vista. E en aquella cama no portava atnès negú, sinó en la sinestra; e paria estar molt bé. Per cimera portava damunt l'elmet quatre pilars d'or, lo Sant Greal fet a manera d'aquell que Galeàs, lo bon cavaller, conquistà; sobre lo Sant Greal estava la pinta que la Princesa li havia dada, ab un mot que hi havia, e qui llegir-ho sabia deia: No ha virtut que en ella no sia. E així ixqué aquell dia.

Enmig del reng havia un gran cadafal tot cobert de draps de brocat. E enmig estava una gran cadira molt ricament guarnida , e per mig tenia un pern, que la cadira se podia voltar entorn; e alt seia la sàvia Sibil-la, molt ricament abillada, que mostrava en si gran magnificencia, e continuament a totes parts se vogia. E baix, al peu de la cadira, seien totes les deesses ab les cares cobertes, per ço que en lo passat temps deien los gentils que eren cossos celestials. Entorn de les deesses seien totes les dones qui be havien amat, així com fon la reina Ginebra, qui a Lançalot amà, la reina Isolda a Tristany, e la reina, Penèlope, qui a Ulixes amà, e Elena a Paris, Briseida a Aquil-les, Medea a Jason, la reina Dido a Eneas, Deiamira a Hèrcules, Adriana a Teseu, e la reina Fedra, qui requeri a Hipòlit, son fillastre; e moltes altres n'hi havia que seria fatiga de nomenar-les, que en la fi de llurs amors foren decebudes per los enamorats, així com féu Jason, qui decebé i destruí la gentil persona de Medea, e així com féu Teseu a Adriana: traguéla de la casa del rei son pare e, portant-la per la mar, deixà-la en una illa deserta e allí finà sa dolorosa vida. E de tals com aquestes que dit vos he, n'hi havia moltes. E cascuna tenia uns assots en la mà, e lo cavaller qui fos derrocat de dret encontre e mès per terra, portaven-lo al cadafal, e la sàvia Sibil-la donava-li sentència de mort, dient puix havia defraudat amor e tot son poder. Les altres dones e deesses agenollaven-se davant la Sibil-la e recaptaven-li gràcia que no morís, mas que la sentència fos mudada en assots. E lla, atorgant als precis de tantes senyores, desarmaven lo cavaller davant tothom e après daven-li de grans assots, e així el feien davallar del cadafal en terra.

En tal manera cascú qui per terra era mès havia semblant guardó.

Los taulatgers ixqueren al reng ans del dia e no deixaven júnyer a negu qui no portàs paraments de seda o de brocat o de xaperia.

Com l'Emperador manà fer aquestes festes e lo Conestable ho sabé, posà's molt singularment en orde, e estant l'Emperador en lo millor de son menjar, entrà per la gran plaça lo Conestable en la forma que diré: ell portava los paraments de dos colors: l'una part era de brocat sobre brocat carmesí, l'altra mitat era de domàs morat; e lo domàs era brodat de garbes de dacsá, e totes les espigues eren de grosses perles brodades, e les canyes eren totes d'or. Aquests paraments eren molt vistosos e molt rics. L'elm portava cobert d'aquell drap mateix, e sobre l'elm portava un capell de feltre tot brodat de moltes perles e d'or fi que hi havia. Ab espasa cenyida be mostrava venir de camí. Portava trenta gentilshòmens en sa companyia, tots ab mantos de carmesí: los uns eren de marts gebelins forrats, e los altres d'erminis. E deu cavallers que ab ell venien, tots ab robes de brocat.. E tots anaven ab les cares cobertes ab capirons de cavalcar. E per aquest orde mateix anaven sis trompetas que portava, e davant lo Conestable anava una donzella ricament abillada ab una cadena d'argent, que la un cap portava en la mà, e l'altre estava lligat al coll del Gran Conestable. E mès, portava dotze atzembles, totes ab les albardes cobertes de carmesí, e les cingles totes de parxes de seda. L'una atzembra portava lo seu llit, l'altra portava una llança grossa, de brocat coberta; e d'aquestes llances ne portava sis, e cascuna llanga anava en sa atzembra. En tal forma entrà totes es dotze atzembles, que cascuna portava de la sua roba, e féu la volta per lo reng. Com fon davant l'Emperador, féu-li molt gran reverència, e passà per tots los estats, e cascun estat ell saludà. Com l'Emperador véu que tots venien ab les cares cobertes, tramès a demanar qui era lo cavaller qui tan pompós venia. E als qui fon demanat, respòs així com los era estat, manat:

-Aquest és un cavaller de ventura.

E no en pogueren mès saber.

Dix l'Emperador:

-Puix no es vol nomenar, ell mostra ésser bé presoner com ab cadena lo porta donzella. Ell certament deu ésser presoner d'amor. Vés e torna-hi, e demana a la donzella quina amor l'ha així apresonat; e si no et vol dir son nom, ell porta un escrit en l'escut: veges si és allí son nom.

Lo cambrer de l'Emperador anà cuitat e féu son manament. La donzella li respòs:

-Lo dan e la presó d'aquest cavaller ha fet donzella verge e, consentint a la voluntat sua, l'ha subjugat en la forma que veeu.

E mès no li dix. E aquell tornà la resposta, e l'Emperador dix:

-Obra és de cavallers que moltes voltes amen e no són amats; e cascú és desltjós d'ésser en la primera edat, per bé que de mi tot repòs s'és apartat e quasi no me'n record sinó de la temerosa vida. Digues: ¿has llest en aquell escut, qui no és romput ni menys temut?

-Senyor -respòs lo cambrer-, jo l'he ben llest una e moltes voltes, i és escrit en llengua espanyola, o en francès, e diu:

Malhaja amor, qui la'm féu abellir,
si no li fas de mes dolors sentir.

En açò lo Conestable era ja al cap del reng ab la llança en la cuixa. E demanà ab qui junyia. Fon-li dit que ab lo duc de Sinòpoli.

La u anà devers l'altre, e feren de bells encontres. La cinquena carrera lo Gran Conestable l'encontrà tan bravament que de la sella lo féu sortir. E d'allí lo portaren al cadafal de la sàvia Sibil-la. E prestament fon desarmat e molt bé assotat per les dones qui eren estades desconegudes d'amor per los falsos enamorats.

Com tota la cirimònia fon feta, tomà a júnyer ab lo duc de Pera. E com foren a la deena carrera, lo Conestable l'encontrà enmig de la visera, i tragué'l de seny, e a ell e al cavall mès per terra.

-¿Quin home és aquest -dix Tirant- de mala ventura que així ha derrocats mos singulars amics?

Féu-se posar prestament l'elm al cap e pujà a cavall e posà's al cap del reng ab una grossa llança que demanà. E en aquell espai que ell se posà a punt, portaren lo Duc, com fon tornat en son record, al cadafal de la sàvia Sibil-la, e feren d'ell com havien fet de l'altre. Lo Conestable dix que no volla mès júnyer, per ço com sabé que Tirant era al cap del reng. E los jutges digueren que forçadament

tenia de complir les dotze carreres així com era estat ordenat. Les dames e tots los del mercat reien molt com aquell cavaller no conegut així havia derrocats los dos ducs.

Dix l'Emperador:

-Esperau un poc, que poca meravella serà si no derroca lo Capità nostre.

-No farà- dix la Princesa-, que la Trinitat Santa lo guardarà de tal inconvenient; e si d'ell trau lo cabal, bé li poran dir cavaller de bona ventura.

Respòs l'Emperador:

-Per mon Déu, jo no he vist en mon temps en deu carreres derrocar dos ducs, ni venir així bé en orde com aquest cavaller ha fet. E, a més, estime les atzembles com les albardes són dins e de fora cobertes de seda, e les cobreatzembles de brocat: açò no pertany a cavaller qui del meu Imperi sia, sinó a rei o fill d'aquell. E per ço desig saber d'on és, car dubte em fa que no se'n vaja per no córrer malvolença ab aquells qui ha mesos per terra.

E manà a dos donzelles d'inestimable bellea e molt ben abillades que, de part de la Princesa, anassen al cavaller e que el pregassen de part sua que lo seu nom volgués dir, perque era molt desitjat.

Respòs lo Conestable:

-Si algun càrrec ne reporte, pense la majestat sua que les coses de gran estima no ab poc càrrec se lleixen atènyer. Mas perquè no pareguen vanes les mies paraules: jo só de l'Últim Ponent, podeu dir a la senyora Princesa.

Ab aquesta resposta les donzelles se'n tornaren e feren llur relació. Al Conestable fon forçat de júnyer ab Tirant. La u anà devers l'altre, e lo Conestable posà's la llança en lo rest e portà-la tostemp alta. Com Tirant lo véu així venir, açà la sua llança e no el volgué encontrar. E Tirant ab molta malenconia dix per què l'altre li guardava cortesia: si ho feia perquè era Capità, que no ho fes gens per tal raó, sinó que junyís e fes tot lo que pogués fer, que gens per cortesia no se n'estigués.

E l'heraut qui semblants paraules li reportà les dix ab gran ultratge. Lo Conestable responent dix:

-Digau a aquell qui us tramet a mi: lo que jo he fet és per cortesia, mas que tinga bé esment a si mateix, car així com he fet dels altres altre tal faré d'ell.

E demanà la mes grossa llanta que,tenia. Com fon prop de l'encontre açà també la llança. E Tirant, ab molta desesperaciò, llançà la sua llança en terra per ço com no s'era pogut venjar de la injúria, dels ducs. Prestament prengueren de les regnes del cavall del Conestable los que l'Emperador ho havia manat perquè no se n'anàs. E allí vengueren los jutges e ab molta d'honor lo portaren al cadafal de la Sibil-la, e aquí li llevaren l'elm del cap. Totes aquelles deesses, lo reberen ab alegria inestimable, fent-li la més honor que els era possible.

Com saberen que aquell era lo Gran Conestable assignuerenlo en la cadira on seia la sàvia Sibil-la, i ella ab totes les altres lo serviren de col·lació e de viandes e de totes les coses necessàries; L'una lo pentinava, l'altra li torcava la suor de la cara; cascuna d'aquestes lo servia en lo que podia.

E així com feren d'aquest, feren de tots los altres qui a cavaller derrocava, e havia d'estar en la dita cadira fins a tant que venia altre cavaller qui millor ho fes que aquell qui en la cadira seia.

Com l'Emperador sabé que aquell era lo Conestable pres molta consolació en si, e l'Emperadriu e totes les dames que allí eren. Com Estefania véu la murmuració de la gent, e tingué natural notícia que aquell era lo Conestable, tan gran fon lo delit d'amor que pres en la sua vista que lo cor li defallí e perdé tot lo record. Los metges, que allí prop de l'Emperador estaven, donaren prestament remej a son mal; e per co dix bé Aristótil que així ve gran dan a les donzelles per molta amor com per molta dolor.

Aprés demaná l'Emperador a Estefania de qué li era vengut aquell mal, e responent dix:

-Per ço com portava la gonella massa estreta.

Lo Conestable estigué tot aquell dia. asseit en la cadira, que no s'hi trob'a negú qui llançar-lo en pogués.

Com la nit fon venguda junyien ab moltes antorxes. Aprés dues hores de la nit (e tots havien sopat) vengueren les danses e momos e diverses maneres d'entramesos, que molt ennoblien la festa. Açò durá tres hores. Passada mitja nit, l'Emperador e tota la gent se n'anava a dormir.

L'Emperador, perquj no hagués a tornar al palau, havia feta en lo mercat aparellar una bella posada on se més ab totes les sues dames, que poguessen be festejar de dia e de nit.

E duraren aquestes festes huit dies. L'endemà molts cavallers treballaren per llançar de la cadira

al Gran Conestable. Vengué al reng un cavaller, parent de l'Emperador, qui es nomenava lo Gran Noble, lo qual venia molt be en orde, e portava en les anques del cavall una donzella de peuse tenia-li los braços damunt los muscles, e lo cap seu pujava tot sobre l'elm que tota la cara mostrava, el portava un escrit en l'escut ab lletres d'or qui deien:

Enamorats, mirau-la bé,
que en lo restant millor no hi se

Era vengut un altre cavaller, primer d'aquest, qui portava altra donzella: així com Sant Cristófol porta en lo muscle a Jesucrist, així portava la donzella aquell cavaller. E portava en los paraments e en lo cap del cavall un escrit qui deia, per go com sa enamorada havia nom Lionor:

Enamorats, feu-li honor,
puix de totes és la millor.

Tirant junyí ab lo Gran Noble, e donaren-se molts encontres; e a la fi on quasi mortal l'encontre, que Tirant l'encontrà en lo revol de l'escut, e rompe lo maniple e rebaté en l'elm, e féu-lo caure per les anques del cavall; e així com era gran e pesat, al caure que féu doná tan gran colp de costat que dues costelles se trencá dins lo cos. E ell encontrà a Tirant un poc dessús les cordes de l'escut, e la llança que portava era tan grossa que no es pogué rompre, e tan gran fon l'encontré que los dos se donaren que lo cavall de Tirant aná atrás tres passos e donà dels genolls en terra. Com Tirant lo senti caure tragué los peus dels estreps, e fon-li forçat de posar la mà dreta en terra. Ajudaren-li sens que no caigués lo cos tot en terra, e lo cavall de continent esclatá allí. Al Gran Noble fon forçat, ab tot son mal, fos portat al cadafal de la sàvia Sibil·la, e allí fon batut no tant com hagueren fet, per esguard de les costelles rompudes. E a Tirant, per tant com era caigut ab lo cavall e li era mort, e havia tocat ab la mà en terra, los jutges jutjaren, per no ésser caigut tot lo cos en terra sinó la mà, que junyís d'aquí avant sens parament, e no portás en les juntes esperó dret, ni en la mà manyopa.

Havent vist Tirant que per falta del seu cavall era estat envergonyat, féu vot en tota sa vida no junyir pus, si ja no hi junyia rei del rei.

Aprés, lo Conestable avallà de la cadira on estava, e posaren-n'hi un altre en lloc seu. E lo Conestable fon taulatger en lloc de Tirant. E en tots los huit dies que duraren les festes, tan nobles foren lo darrer dia com lo primer, e ab tan gran abund'ancia de totes coses, així d'aventures com d'entrameso singulars viandes, com de totes altres coses.

L'endemà que Tirant se fon lleixat de junyir, ixqué vestit d'un manto d'orfebreria brodat sobre vellut negre, d'un arbre qui es nomena seques amors, qui fa un petit fruit blanc que se'n fan patemostres, ab aquelles calces que havia junt, l'una brodada e l'altra no, e per lo semblant la sabata qui havia tocat la cosa que ell més desítjava. E ans que ixqués de la sua posada féu emparamentar lo millor cavall que ell tenia, e ab aquells paraments que ell havia junt, l'arnès, la cimera, e tot quant en les juntes ell portava, ho tram'es tot al Gran Noble, e aquell li'n féu gràcies infinides. Fon estimat que valia passats quaranta milia ducats.

Tirant cascun dia era en la cort parlant e solaquant ab tots e ab l'Emperador e molt més ab les dames. E cascun dia se mudava de robes, mas no les calces. Un dia la Princesa li dix:

-Digau, Tirant, sí Déu vos done honor -en manera de burla-, aquesta gala que vós usau de portar l'una calça brodada e l'altra no, ¿usàs en França o en quina part?

I era lo dia que eren complides les festes. E lo novèn dia, que anaven a la ciutat de Pera, en lo camí la Princesa lo hi dix, present Estefania e la Viuda Reposada. Respós Tirant:

-E com, senyora! ¿No sap la majestat vostra aquesta gala quina és? ¿La celsitud vostra no és en record d'aquell dia que vengué l'Emperadriu, e jo estava amagat e cobert ab la roba de les vostres donzelles, i l'Emperadriu fallí poc que no s'assignés sobre lo meu cap? Aprés vingue vostre pare i en lo petit retret amagás-me entre los matalafs, e aprés que se'n foren anats, jugant ab vostra altesa, puix les mies mans bastar no hi pogueren, la cama ab lo peu hi hagueren a suplir, e la mia cama entrá entre les vostres cuixes, e lo meu peu tocá un poc més avant lla on la mia amor desitja atényer felicitas complida, si en aquest món atényer-se pot. Mas jo crec que los pecats meus no em consentirán que jo puga tanta glória atényer.

-Ai, Tirant! -dix la Princesa-. ¡Bé só en record de tot lo que m'has dit, que senyal ne tinc en la persona mia d'aqueixa jornada! Però temps vendrá que alxí com ara t'has brodada I'una cama, que les dues te porás brodar, e les porás posar a ta llibertat lla on desitges.

Com Tirant li oí dir semblants paraules, de tanta amor acom)anvades, prestament fon descavalcat en excusa que los guants li eren caiguts, e, besá-li la cama sobre la gonella, e dix:

-Lla on és atorgada la gràcia deu ésser besada e acceptada

Part VII

Consells de Plaerdemavida a Tirant

Capítol 13

CCXIV. Parla Plaerdemavida.

-Capità senyor, com sou nafrat de la virtut de paciència! ¿E no sap la senyoria vostra que après de pecar se segueix penedir? Vós sou vengut en les cambres de ma senyora, qui són sepultura per a vós, puix no trobau misericòrdia. Jo us suplic, per mercè: no s'hi ha de perdre l'esperança, car Roma no es pogué fer en un dia. ¿E per un no-res que ma senyora vos ha dit, estau ja esmaiat? En les forts batalles sou vós un animós lleó e tostemps sou vencedor, ¿e temeu una senyora sola, que ab esforg e ajuda nostra vos darem d'ella vencedor? A la gent d'armes dau gran esforç e a nosaltres toleu lo poder, mas jo veig temor e pietat contrasten als cruels ardiments. Par-me que Déu vos paga segons vostres mèrits. ¿Sou en record d'aquella placent nit del castell de Malveí, que jo somiava, e lo que vós dieu ab quanta misericòrdia en aquell cas obràs? E per ço se diu en la nostra terra un exemple vulgar- "Qui és piadós e puis se penit, no deu ésser piadós dit." Ja no vull més dir d'aquesta raó sinó que totes vos ajudarem perquè la senyoria vostra sia contenta. E lo darrer remei jo lo hi sé quin és: que s'hi té a mesclar una poca de força, car la temor, qui ve de poc saber, fos apartada de si. Car cosa és lletja a les donzelles, com són requestes d'amor, no hagen a dir aquell espantable mot. "Bé em plau." Oh, com me par mal mot per a donzella! E per ço jo us promet, a fe de gentil dona, e per la cosa que més ame en aquest món, encara que jo en sàpia la creu al coll portar, en dar-hi tota aquella endreça que jo poré. En aquell cas jo seré dita justa remuneració menor que el treball, per què, senyor, faça la mercè vostra que jo sia conservada en l'amor del meu Hipòlit. Mas gran dubte em fa que, com jo comence a veure los seus rebordonits passos on volrien anar, no em contenta molt son fet. E per ço me tem jo de l'esdevenidor perill, car conec que ell serà bon esgrimidor, que no cura de tirar a les cames, mas tira al cap. Més sap que jo no li he mostrat.

Tirant s'alegrà un poc ab les burles de Plaerdemavida, e llevà's en peus e dix-li:

-Donzella, segons me par, vos no amau encoberta a Hipòlit, ans voleu que tots ho sàpien qui saber-ho volran.

-¿Què em fa a mi -dix Plaerdemavida- que tot lo món ho sapia, puix Déu m'ha dat n lo bon gat ab l'esperança ensems? E per ço vosaltres, hòmens, moltes voltes sou desconeixents, que volríeu cobrir la culpa vostra ab dissimulació d'honest parlar, pensant que som donzelles e no tendrem atreviment de dir-ho. E teniu de propietat que en lo principi sou bons e en la fi sou mals, així com és la mar, qui entrant-hi troba hom l'aigua suau: après, com sou molt dins, és fortunal. Així és en lo principi d'amor, que sou blans, après aspres e terribles.

E estant en aquestes raons, vengué l'Emperador e pres per la mà al Capità e tragué'l de la cambra, e parlaren molt sobre la guerra. Com fon hora de sopar, Tirant ab los seus ana a la sua posada.

E venint la nit, que la Princesa se volia en lo llit posar, la Reposada Viuda li féu principi de semblants paraules:

-Senyora, si la majestat vostra sabia l'extrema passió que Tirant passa per causa de vostra altesa, e les coses que ens ha dites a totes ensems, n'estariéu admirada. Após a mi, apartant-me a una part, les coses que m'ha dites de l'excel·lència vostra, que tinc fastig de recitar-les-vos, mostrant en les sues vils paraules lo poc bé que us vol. E la sua ficció a manifestarse tenia: que la divina Providència no permet que les coses mal fetes ni mal pensades sien de llonga duració.

La Princesa s'alterà molt del parlar de la Viuda Reposada. Desitjosa de saber-ho, tomà's a vestir la gonella, e posaren-se dins un petit retret perquè de negú no fossen oïdes; e primerament li recità

tot lo que Tirant havia dit a totes, e com les volia totes col·locar de matrimonis honorosos, ab les promeses preciosas que los donadors acostumen de fer. Aprés, ab gran maldat e decepció, féu principi a sa malícia la mala Viuda.

Part VIII

La Viuda malparla de Tirant a Carmesina

Capítol 14

CCXV. Lo mal consell e reprovat que la Viuda Reposada donà a la Princesa contra Tirant.

-Experiència manifesta mostra a les persones qui tenen bona discreció que deuen usar més del seny que de la voluntat. E com les persones són de major altesa e dignitat, tant deuen ésser mes virtuosas e de més perfecció. Emperò encara que un home sia de més alt enginy e més pràctic que altre, així com és Tirant en les armes, no resta que tots los hòmens naturalment no tinguen enclinació en malparlar de les dones e pitjor obrar. E havent nosaltres tal coneixença, devem usar de nostres remeis, e no voler seguir les coses voluntàries; car negú no pot ésser senyor ni conservar-se en la posseïda senyoria si no té saviesa; car fent lo contrari és dit foll. Quants cavallers sap bé vostra altesa que desitgen e han desitjat lo que Tirant volria, qui són savis e ab molta discreció; e aquest Tirant es home cruel e gran homeier, qui tot sol té ulls. Bé sé que no veu més que los altres, mas en follia té major atreviment; ni té mes saviesa que los altres, mas té menys vergonya e més atreviment. E si vostra altesa sabia lo que diu de vós jamés li deurieu voler bé.

-Digau-m'ho prest -dix la Princesa-, e no em façau tant penar.

-Ell m'ha dit en gran secret -dix la Viuda Reposada- e m'ha fet posar les mans sobre los Evangelis d'açò jo no diria res a negú. E per quant sou ma senyora natural, qui seria venir contra la fidelitat, quinsevulla sacrament que jo haja fet, no val res, per ço com es contra caritat. Primerament m'ha dit com Estefania e Plaerdemavida son ab ell d'acord com per forga o per grat ell passarà a vostra majestat; e si fer no ho volreu per grat e a tot son voler, que us passarà l'espasa per lo coll donant-vos cruel mort; e après farà per semblant a vostre pare, e robant tot lo tresor, se posarà en les galeres sues e iran-se'n en la llur terra; e ab lo tresor que se'n portaran, robes e joies, trobaran allà de més belles donzelles que vostra altesa no és; car diu que vós no semblau sinó mossa d'hostal, que sou donzella ab molt poca vergonya, e que en la mà lo portau dient qui el vol. ¡Mirau, senyora, per vostra virtut, lo traïdor celerat, quines coses pensa de vostra altesa! E diu encara més lo reprovat ab poca fe, que no era vengut ell en aquesta terra per fer armes, e que tantes vegades es estat nafrat, e que per mala sort ha conegut a vós e a vostre pare. Què us par, senyora, de tal parlar de cavaller? ¡Com pensa ell en la honor de l'excel·lència vostra ni de l'Emperador, qui tants béns e tantes d'honors li haveu fetes? Allà foc qui el crem, qui semblants coses diu. ¡Sabeu encara què diu més? Que no ama ni vol bé a dona del món sinó per sos béns, més que per la sua persona. D'aquestes coses diu moltes, e d'altres moltes maldats. E so en record que em dix que si jamés altra nit s'hi veu tal com aquella de Malvel, posat cas ell vos fes mil sacraments, no tindrà negú: per força o per grat, ell passarà a vos, après vos farà tres figures e les vos posarà en la barba; après vos dirà: "Na mala dona, ni grat ni gràcies, ara que n'he hagut lo que desitjava." ¡Ai, senyora, la mia ànima plora gotes de sang, com hi pens en tantes maldats com ha dit de vostra altesa! E per ço, senyora, vos vull dar un consell, si bé no el me demanau. Après de l'honor de vostre pare e mare, no és negú qui tant se dega dolre de vós com faç jo. Per ço com tant de temps vos he tengut en los meus braços, e mamat haveu de la mia llet, tinc desig de cercar-vos honors e delits; e vostra altesa s'és de mi amagada per fer festa en aquest reprovat de Tirant, donant més fe en Estefania e Plaerdemavida que no a mi; i elles porten-vos traïda e venuda. Ai, trista de vós!

¡I com vos ha difamada e farà més d'ací avant! Estefania bé fa: volria trobar companyia en sa gran culpa. Deixau-vos de semblants amistats, puix sou informada de la veritat, car jo no us diria sinó tant com és l'Evangelí. Aquestes coses que a la majestat vostra he dites, és necessari vos me jureu de jamés dir-ne res a persona del món, car he dubte que si lo traïdor de Tirant ho sabia no em fes matar, e après iria-se'n. Vós, senyora, dissimulau la cosa, e a poc a poc apartau-lo de vostra amistat, per co que faça la guerra per vostre pare; car si promptament vostra altesa lo llança de si, pensarà que jo ho he dit. E aquestes altres son dignes de disciplina, però no tot en un dia. E guard-se l'excel·lència vostra de fiar d'elles; aqueixes vos trairan. No veu vós Estefania com té lo ventre gros? E jo estic admirada l'Emperador com no lo hi coneix. E tal mateix se farà Plaerdemavida.

La Princesa estava molt adolorida, car nova dolor li tenia ocupat lo sentiment; e decorrent dels seus ulls vives llàgrimes, acompanyades de molta ira, féu principi a semblant lamentació.

Part IX

Esposalles de Diafebus i Estefania.
Facècies de Plaerdemavida

Capítol 15

CCXX. Resposta feta per l'Emperador a Tirant.

-Llig-se en un tractat que Sèneca fa dient que neguna cosa no es més carament comprada com és aquella qui ab pregàries e suplicacions se demana. E per co, Capitá, a mi no és plasant que vós me facau moltes pregàries del. que nosaltres devem esser pregats. E tot mon lloc e poder jo done a ma filla, que ací present es,, que ho fara ab consentiment de sa mare.

E partí's d'ells sens dir-los més, e lleixá'ls la Princesa ab ells. Com Estefania véu que l'Emperador s'era partit d'ells així estroncament, presumí que a l'Emperador no plaïa que es fes lo matrimoni, e sens mes pensar-hi lleixà la companyia de la Princesa e de Tirant, del Conestable e de Plaerdemavida, e sola se n'entrà en una cambra, e aquí comenrà de plorar e fer gran dol.

Tirant pres del braç, a la Princesa, e acompanyats del Conestable e de Plaerdemavida, anaren a la cambra de l'Emperadriu, e Tirant e la Princesa suplicaron a l'Emperadriu que volgués consentir en aquest matrimoni, puix l'Emperador n'era content, la qual responent dix que ella era molt contenta. E prestament feren ajustar tota la cort perqu'e fossen a les esposalles d'Estefania. E tots estaven ajustats en la gran sala, e un cardenal que hi havien fet venir per esposar-los. E trameteren per l'esposada que vingués, e trobaren-la que encara estava plorant, que no en sabe res fins que la vingueren a cridar que l'Emperador e - tots l'esperaven. E totes les altres donzelles pensavenque estava en la sua cambra per abillar-se, e ella se fartava de plorar.

Fetes que foren les esposalles ab gran triümfó, ab danses e singular col·lació, volgué l'Emperador que en l'endem'a se fessen les bodes per co que no detinguessen la partida de Tirant; e aixi fon fet. E foren-hí fetes molt grans festes de juntes, e danses e momos e molts altres entramesos qui ennobliren la festa; e tothom estava content sino lo miserable de Tirant.

La primera nit que donaren la novia al Conestable, Plaerdemavida pres cinc gats petits e pos'a'ls en la finestra on dormia la novia, e tota la nit jamés feren sinó miolar. E Plaerdemavida, après que hagué posats los gats, an'a-se'n a la cambra de l'Emperador e dix-li:

-Senyor, anau cuitat a la cambra de la novia, que lo Conestable haurá fet mes mal que no es pensava, que grans crits hi he sentits; gran dubte em fa que no haja morta a vostra cara neboda, o, almenys, mal nafrada; e vostra majestat, qui li és tan afix parent, vaja-li ajudar.

Tant li foren plaments a l'Emperador les raons que li dix Plaerdemavida que es tomá a vestir, e los dos anaren a la porta de la cambra de la novia e escoltaran un poc. Com véu Plaerdemavida que no deia res, pres-se a dir:

-Na novia, com estau vos ara que no cridau ni dieu res? Par-me que ja us es passada la dolor i la major pressa de la batalla: dolor que et vinga als talons!, ¿no pots un poc cridar aquell saborós ai? Gran delit es com se ou dir a les donzelles. Senyal és, com tu calles, queja t'has enviat lo pinyol. Mal profit te faça, si no t'hi tornes. Vet ací l'Emperador que t'est'a escoltant si cridaras, car té dubte que no et facen mal.

E l'Emperador li dix que callás e que no digués que ell fos alli.

-A bona fe no faré dix Plaerdemavida-, ans vull que sápien que vos sou aci.

Llavors la novia se pres a cndar dient que li feia mal, e que estigués segur. Dix Plaerdemavida:

-Senyor, tot lo que diu la novia es manllevat, car les paraules que diu no ixen de l'ánima, ans me

par que sien fictes, e per ço a mi no em plaen.

L'Emperador no es podia detenir de riure de les raons saboroses que dia dir a Plaerdemavida. Dix llavors la novia, com los sentia aixi riure:

-Qui ha posats alli aquells mals de gats? Jo et prec que els vulles posar en altre lloc, que no em lleixen dormir.

Respòs Plaerdemavida e dix:

-Per ma fe no faré, si Déu m'ajut. ¿E no saps tu bé que jo sé traure de gata morta gatons vius?

-¡Oh d'aquesta massa sentida -dix l'Emperador-, e com cau en grat al meu esperit les coses que en diu! Jo et jur per lo sobiran Altisme que si jo no tingués muller no en pendria altra sino a tu.

L'Emperadriu an'a a la cambra de l'Emperador e trob'a la porta tancada, que no hi havia negú sino un patge que li dix com l'Emperador era a la porta de la cambra de la novia; e anà devers aquella part e trobà'l ab quatre donzelles que estaven ab ell. Com Plaerdemavida véu l'Emperadriu venir, ans que negú parlàs dix:

-Moriu-vos prest, senyora, vejau qué m'ha dit lo senyor Emperador, que si no tingués muller que no en pendria altra sino a mi; e per l'ofensa que vos me féu, moriu-vos prest i molt prest.

-Ai filla de mal pare! dix l'Emperadriu-, ¿e tals paraules me dius? -E fon-se girada devers l'Emperador-: I vós, en beneit, ¿per a qué voleu altra muller, per dar-li esplanissades e no estocades? Guardau que jamés morí dona ni donzella de joc d'esplanissades.

E aixi burlant ab molta alegria se'n tomaren a la sua cambra, e l'Emperadriu ab les donzelles se n'anaren en ses cambres.

L'endemà per lo matl tothom s'alegrà e feren molta d'honor al Conestable e a la novencana. Portaren-los en la major esglèsia, on diren la missa ab molt gran honor. Com hageren dit l'evangeli, lo sermonador pujá en la trona e féu un solemne sermó preïcant de vicis e de virtuts. E après, en la fi del sereno, per manament de l'Emperador féu la següent oració per posar en esperanza a tots los qui de bon cor lo servien.

Part X

Estefania i Plaerdemavida confidents i
mitjanceres de Carmesina i Tirant.
Diàlegs sobre l'amor.

Capítol 16

CCXXVIII. Raonament que fa la duquessa de Macedònia a la Princesa.

-Si la noblea de llinatge e nom de generosa mouen a vostra altesa la fe per vós a mi promesa, ixca avant e vinga en efecte, car cosa manifesta porta testimoni de veritat, e cosa amagada, així com la Viuda fa, mostra malvestat e felonía. E son vassall no pot tolre ni difraudar res a son senyor: e per ço ho dic, com la Viuda és ma vassalla e deuria's guardar d'enutjar-me, car jo desitge la sua mort per ço com los seus actes dignes de gran punició són ne mereixedors.

-Duquessa mia -dix la Princesa-, jo us ame en extrem grau, e faré per vós tant com raonablement per una germana se pot ne deu fer i encara molt més avant; e deixau estar la Viuda, que encara que sia vassalla vostra no hi té culpa en res. E us demane en gràcia que no cureu d'ella, car jo no poria, tant fer per vós com meritau. E altra cosa no em posa en mal pensament sinó lo meu cor, qui té molts dubtes, per ço com és cos mortal, per qué tinc dubte que la mia desventura no em done passions de donzella mortal. Per què us prec que no em vullau tolre lo que dar no em porieu car vós li podeu dar robes, joies per vostra gentilea, e diners per a despesa. E per ço, germana mia, vós, qui sou tota plena de paciència, no cureu de mon parlar e deixau estar aqueixes cortesies per al dijous de la Cena.

Dix la Duquessa:

-Senyora, responeu-me en lo fet de Tirant, que us he dit: voleu que vinga aquesta nit? I serà aquella que ell espera ab tan gran desig. No em diguéssiu de no, ¡per tan cara com teniu la vida!

-Jo seré bé contenta -dix la Princesa- que vinga en la nit, car ací l'esperaré e dansarem, e si res me volrà dir jo l'escoltaré de bona voluntat.

-¡Ai, na beneita -dix la Duquessa-, i com sou tota plena de llealtea! En un cos humà no és posat tan gran saber com és lo de vostra altesa. Ara em voleu mudar lo joc. Guardau, senyora: qui moltes n'erra i n'esdevé una, no pot dir totes sien errades. Jo no us dic sinó si voleu que us vinga a veure aquell virtuos de Tirant, lo qual sens ell bé ni honor no us pot venir, així com féu aquella placent nit del castell de Malvei: ¡vejam ara si m'entendreu!

-Tot lo meu pensament fon, com me parlàs de Tirant -dix la Princesa-, no fos altra cosa sinó voler-me dir tot son mal, lo qual jo tinc tots dies davant los meus ulls adornits de dolor e de pensament. Bé és trista aquella donzella qui ab plors en va fatiga la sua persona. E podeu bé dir a Tirant que jo el suplic, com a cavaller digne de fè e de virtut, se vulla deixar de temptar la mia ànima, la qual d'uns dies ençà plora gotes de sang. Mas que, après de la sua venguda, jo seré aquella que consentiré a major part que ell no pensa.

-Oh senyora! -dix la Duquessa-, negú no deu plorar sinó sos pecats, e deu perdre treballs e oblidar aquells. E si ell fos mort en vista de vostres ulls, pus prest ho haguéreu, oblidat. E si la celsitud vostra ab Tirant vol contendre, tomau davall los seus braços ab aquella mateixa temor que estàveu aquella nit de Malvei ab les prometences e jures que la majestat vostra li féu, e d'allí poreu dir e raonar tots los vostres singulars actes que fets haveu. A l'home que és mort no li cal fer llonga esperança -dix la Duquessa-, e de tota virtut e de, gran gentilea, semblant donzella com vós, ornada de corona imperial, no és en tota la crestianitat ni menys en la pagania. E puix no fall bellea, no us deu fallir virtut de promesa fe.

-Voleu que us diga, germana e senyora mia? -dix la Princesa- La fama e l'honor vull guardar tant

com la vida m'acompanyarà, tostemps en aquest propòsit me trobareu, car la donzella honesta deu amar sobre totes coses, e així ho faré jo, si serà placent a Déu.

La Duquessa se'n partí ab molt gran enuig, e com véu Tirant recitá-li tot lo mal propòsit de la senyora. Tirant multiplicà en sa dolor en major grau que no solia.

E com l'Emperador hagué sopat, sabent que Tirant era en la cambra del Duc, tramès per ell e dix a la Princesa:

-Trameteu per los ministros per ço que los cavallers s'alegren, puix la partida és tan presta.

-No - dix la Princesa-, senyor: més tinc gana de jaure que de dansar.

E prestament pres comiat de son pare e retragué's dins la sua cambra per ço que no hagués a parlar ab Tirant. La Viuda Reposada, qui semblants paraules li oí dir, fon molt contenta del que fet havia. Plaerdemavida anà a la cambra de la Duquessa e dix a Tirant:

-Capità senyor, en aquesta senyora no tingau esperança neguna tant com la Viuda li estiga de prop. Ja es són ara retretes dins la sua cambra a soles parlant de vostres afers, e jamés haureu res en ella si no feu lo que jo us dic: demà fa lo bany, e jo us hi daré tal endreça que al vespre vos posaré en lo seu llit e trobareu-la tota nua, majorment ara que jo dorm ab ella en lo seu llit. Feu lo que jo us dic, que jo sé que jamés dirà res, car en aquell lloc que dormia la Duquessa, en absència sua, jo succeesc, e en aquell cas deixau fer a mi.

-Donzella- dix Tirant-, infinides gràcies sens les primeres faç a la vostra molta gentilea del que em dieu, e vull que sapiau tant de mi que per cosa en lo món jo no posaria força en dona ni donzella si sabia que degués ésser en ira e avorrició de totes, encara que en sabés perdre la corona de l'Imperi grec ni romà ni la mundana monarquia. ¿Qui pot pensar jo fes tal força contra voluntat de tal donzella, la qual ame més que a la mia pròpia ànima? E com jo la ves plorar ni congoixar en semblant cas, voldria dar l'ànima a l'enemic ans que li fes una centilla d'enuig ni dan. Com só en les forts batalles e tinc algun mortal enemic en terra per tolre-li la vida, e em demana mercè , li perdone; e açò faç per sola pietat que me'n ve, e sé que es enemic infel, que no té poder de perdonar a mi, e deixar-l'he: ¿quant més a ma senyora faré jo l'últim dan qui a elles més plau guardar? Dic-vos que per res no ho faria d'enutjar sa majestat; e posat cas ho volgués fer, l'ànimo no m'ho consentiria. Més estime estar e passar tota ma vida dolorejant ab la noble esperança que tinc, en fer-li honors e servirs, armat o desarmat, a peu e a cavall, de nit e de dia, estant en contínues suplicacions agenollat davant l'altesa sua, que vulla haver mercè de mi. Car no vull que per vanagloria e per mon delit jo sia cridat traïdor, car natura i honor me fan haver pietat. ¡Es com està poc en segur qui altri deshereta a tort! E tota hora que los servidors cometen algun lleig cas contra llurs senyors, caen en gran infàmia intolerable, e son dignes de gran punició; e per ço jo vull passar aquesta pena e treball en suplicar-la, com jo crega certament que ella es estada creada en paradas, segons mostra que la sua agraciada persona par mes angèlica que humana.

E féu fi en son parlar. Plaerdemavida, mostrant ésser malcontenta de Tirant, féu principi a un tal parlar.

Capítol 17

CCXXIX. Com Plaerdemavida donà esforç a l'ànimo de Tirant.

-Tirant, Tirant, jamés en batalla sereu ardit ni temut si en amar dona o donzella una poqueta de força no hi mesclau, majorment com no ho volen fer. Puix teniu esperança bona e gentil e amau donzella valent, anau a la sua cambra e gitauvos en lo llit com ella hi sia nua o en camisa, e feriu valentment, que entre amics no hi cal tovalla. E si així no ho feu, no vull ésser de vostra batlia, car jo sé que molts cavallers, per tenir les mans prestes e valents, han hagut de ses enamoradas honor, glòria e fama. ¡Oh Déu, quina cosa és tenir la donzella tendra en sos bragos, tota nua, d'edat de catorze anys! ¡Oh Déu, quina glòria és estar en lo seu llit e besar-la sovint! Oh Déu, quina cosa es com es de sang real! ¡Oh Déu, quina cosa és tenir pare emperador! ¡Oh Déu, quina cosa és tenir l'enamorada rica e liberal, quitia de tota infàmia! E lo que jo més desitge es que fésseu lo que jo vull.

E per ço com era passada gran part de la nit e volien tancar lo palau, a Tirant li fon forgat de partir-se'n. E com hagué pres comiat de la Duquessa, que ja se n'anava, Plaerdemavida li dix:

-Capità senyor, no trobaria jo qui tant fes per mi: anau a dormir e no us gireu de l'altre costat.

Tirant se pres a riure e dix-li:

-Vós sou la natura angèlica, que tostamps donau bons consells.

-Qui dóna consell - dix Plaerdemavida- forçat es que hi pose del seu.

-Digau, donzella - dix Tirant- , ¿e no sabeu vós que moltes voltes s'esdevé que qui mal consell creu no pot ésser que alguna volta no li'n vinga dan e deshonor?

E així es partiren.

En la nit Tirant pensà en tot lo que la donzella li havia dit. L'endemà per lo matí l'Emperador tramès per lo Capità , e ell ana-hi de continent e troba'l que es vestia, e la Princesa era venguda per servir-lo i estava en gonellà de brocat e no portava drap en los pits, e los cabells un poc deslligats qui plegaven quasi prop de terra. Com Tirant fon prop de l'Emperador, fon admirat de veure tanta singularitat en un cos humà com en aquell cas en ella se mostrava. L'Emperador li dix:

-Nostre Capità, per Déu vos prec façau en totes maneres que sia presta la vostra partida ab tota la gent.

Tirant estava alienat, que no pogué parlar per la vista de tan singular dama; e havent estat per bon espai recordà's e dix:

-Pensant en los turcs com he vista vostra majestat, no he comprès lo que dit m'haveu; per què suplique a l'altesa vostra voler-me dir què vol que faça.

L'Emperador, admirat de la sua vista com la hi véu així alterada, e lo poc entendre qui havia fet, cregué que fos així, car per espai de mitja hora estigué sens record. E tornà-li a dir l'Emperador la primera raó. Respòs Tirant:

-Senyor, la majestat vostra deu saber com la crida va per la ciutat notificant a tots la partida certa per a dilluns, e hui és divendres. Així, senyor, la partida nostra és molt presta, e quasi tothom és ja en punt.

Tirant se posà detràs l'Emperador, per ço que no el ves, e les mans davant la cara en vista de la Princesa. Ella ab les altres donzelles alçaren molts grans rialles, e Plaerdemavida davant l'Emperador dix semblants paraules com encara tenia les mans davant la cara:

-Qui vol haver senyoria complida, és de necessitat haja pondre e de deixar ço que ama, o son vassall, car sens poder senyoria poc val.

E pres per lo braç a l'Emperador e féu-lo girar envers ella e dix-li:

-Si tu res has fet digne de premi, a Tirant s'esguarda, que desconfí e vencé al Gran Soldà en bella batalla campal, e li féu perdre la sua ficta e temerosa follia que tenien de senyorejar tot l'Imperi grec; encara que ab belles paraules ell pensà vençre l'antic Emperador, que ací tenim present, e desemparant los reis turcs e lo Soldà, recorregueren a son segur, ço és, a la gran fortalesa de la ciutat de Bellpuig, no ab suaus passos, car la temor en llurs peus portava. Aquest ha guanyat premi ab mérit de própia virtut, e si jo tingués ceptre real, o de l'Imperi grec jo fos senyora e de les mies entramenes Carmesina fos eixida, bé sé jo a qui la donara per muller. Mas la follia de totes nosaltres, donzelles: no desitjam altra cosa sinó honor, estat e dignitat, e per causa d'aqó ne van tantes per mal cap. ¿Qué em valria a mi que fos ajustada al llinatge de David, e per falta de bon cavaller perdre lo que tinc? E tu, senyor', hages desig d'armar l'ànima, puix tens estalvi lo cos de les passades batalles, e no tingues esperança de dar a ta

filla altre marit... dir-ho he? No faré... forçat és que ho diga: al virtuós de Tirant. Hages aquesta consolació en ta vida, e no esperes que après los teus benaventurats dies s'haja de fer, car les coses que natura consent e per Déu són ordenades, sies consent en aquelles, e hauràs glòria en aquest món e paraís en l'altre. E jo no vull més recitar de mos actes, perquè no pertany a donzella dir lo que ella desitja ésser, mas naturalment als hòmens ho atorga. No vull desmenuir lo premi de mos treballs. Mira, poderós senyor, e dels reis lo més crestianíssim, no vullés tu fer així com féu aquell rei de Proença que tenia una molt bellíssima filla qui fon demanada per muller per lo gran rei d'Espanya, e tant mostrà lo dit Rei amar-la, que no la volgué jamés casar en sa vida. Seguí's que per discurs de temps ella s'envelli en casa del Rei son pare, e com fon vella morí lo Rei, e no trobà qui la volgués per muller; llevaren-li la terra, i a ella feren morir fora del regne, e morí en l'hospital d'Avinyó, e la innocent donzella consentí a la pietat del pare.

Girà's llavors devers la Princesa e dix-li:

-Tu, qui est d'alta sang eixida, pren marit tost e ben tost; e si ton pare no te'n dóna, si no jo te'n daré; e no et daré sinó a Tirant, car gran cosa és, marit e cavaller, qui el pot haver en sa vida. Aquest, de proesa passa a tots los altres, car moltes voltes s'és seguit que per un sol cavaller són estats fets molts actes singulars, e portades a fi moltes conquestes qui de principi anaven a total destrucció. Si no, veja la majestat vostra lo desorde del vostre Imperi ni lo punt en què estava ans que Tirant vingués en aquesta terra.

-Callau, donzella, per mercé -dix Tirant-, e no vullau dir tantes demesiades paraules de mi.

-Anau a les batalles -dix Plaerdemavida- e deixau-me a mi estar en les cambres de salut.

Respòs l'Emperador:

-Per los ossos de mon pare emperador Albert, tu seràs la més singular donzella del món, e com més va més de bé et vull. E ara de present te faç donació de cinquanta mília ducats d'estrenes damunt lo meu tresor.

Ella donà dels genolls en terra e besà-li la mà. La Princesa estava molt torbada del que havia dit, e Tirant estava mig empeguit. L'Emperador, quan se fon acabar de vestir, se n'anà a missa. Após Tirant tornà acompanyar a l'Emperadriu e, a sa filla. Eixint de missa, Tirant hagué avinentea de parlar ab la Princesa e dix-li paraules de semblant estil.

Capítol 18

CCXXX. Les raons que passaren entre Tirant e la Princesa, e Plaerdemavida.

-Qui promet en deute es met.

-La promesa -dix la Princesa- no es féu ab acte de notari.

E Plaerdemavida, qui prop d'ella era e oí la resposta de la Princesa, prestant li dix:

-No, senyor, que promesa de compliment d'amor ni en exercir aquell no hi cal testimonis, ni menys acte de notari. ¡Ai tristes de nosaltres, si cascuna vegada s'havia de fer ab escriptura! No hi bastaria tot lo paper del món. Sabeu com se fa? A les escures, que testimonis no hi haja, car jamés se pot errar la posada.

-Oh, d'esta folla! -dix la Princesa-. ¿E tostemps me parlaràs a la mà?

Tant Tirant no li dix, tant no la suplicà, jamés volgué fer res per ell.

Com foren dins la cambra, l'Emperador cridà a Cannesina e dix-li:

-Digau, ma filla, les paraules que Plaerdemavida ha dites, de qui les ha?

-Segurament, senyor, jo no ho sé -dix la Princesa- ni jamés de tal cosa li parlí; mas és folla e atrevida en parlar e diu tot lo que li ve a la boca.

-No és folla -dix l'Emperador-, ans és la més sentida donzella que en la mia cort sia, i és donzella de molt de bé e dóna tostemps de bons consells. ¿E no veus tu com véns al consell, com jo la faç parlar, com parla ab gran discreció? Tu volries al nostre Capità per marit?

E la Princesa tornà roja e vergonyosa e no pogué res dir. E après un poc espai, recobrat ànimo, dix:

-Senyor, après que el vostre Capità haurà complida la conquesta dels moros, en aquell cas jo faré tot lo que la majestat vostra me manarà.

Tirant se'n passà a la cambra de la Duquessa e tramès per Plaerdemavida, e com li fon present dix-li:

-Oh gentil dama!, jo no sé quin remei pendre puga en mos fets, car la mia ànima se raona ab lo cos, e així bé desitge la mort com la vida, si vós remei no donau a ma dolor.

-Jo el vos daré en aquesta nit -dix Plaerdemavida-, si vós me voleu creure.

-Digau, donzella -dix Tirant-, sí Déu vos augmente l'honor: les paraules que digués en presència de l'Emperador, de la senyora Princesa e de mi, qui us pregà que les diguésseu? En gran pensament posat m'haveu, que ho desitge molt saber.

-Aqueix propi pensament que vós teniu -dix Plaerdemavida- té ma senyora, hoc encara l'Emperador, com ell m'ho ha demanat, e jo li he fetes altres pus forts raons com vós sou digne d'haver la Princesa per muller. ¿E a qui la poden dar millor que a vós? E si en les coses del món no hi ha principi, tampoc no hi pot haver fi. E, res que jo diga, tot m'ho pren en bé. Lo que es causa d'açò jo us ho diré en secret. Ell se fa enamorat de mi, e volria'm alçar la camisa si jo lo hi consentia, e ha'm jurat sobre los sants Evangelis que si l'Emperadriu se moria, de continent me pendria per muller, e ha'm dit: "Per senyal de fe besem-nos, e aquell besar seria poca cosa, mas serà més que no res." E jo li responguí "¿Ara que sou vell sou luxuriós, e com éreu jove éreu virtuos?" E no ha moltes hores passades que m'ha dat aquest rastre de grosses perles, e ara està ab sa filla demanant-li si us desitja per marit. ¿E sabeu per qué lo hi diguí? Per ço que si vós entràveu de nit en la sua cambra e fos mala sort, s'erràs e

em volguessen dar càrrec negú, que tinga pavès ab què cobrir-me puga, dient: “Senyor, ja ho havia dit a vostra majestat. La Princesa me maná que jo el fes entrar.” E per aquesta forma tothom haurà de callar.

Dix Tirant:

-Sàpia jo la forma com s’ha de fer, que molt ho desitge saber.

No tardà Plaerdemavida a fer principi a tal parlar.

Part XI

Tirant contempla Carmesina durant el bany

Capítol 19

CCXXXI. Com Plaerdemavida posà a Tirant en lo llit de la Princesa.

-L'esperança que tinc del vostre propi delit m'obliga en servir-vos, encara que conega que passe los límits la granea de ma culpa, emperó augmenta en mi l'ús de raó, coneixent sou mereixedor de tal premi. E perquè conegau ma benvolença, quant és lo desig que tinc de servir e honrar la senyoria vostra, en l'hora que l'Emperador volrà sopar, vostra mercè trobar-se deixe, lleixant a part los forts pensaments, car jo us promet de posar-vos en lo retret de ma senyora, i en la reposada nit pervenen los solaços a les persones enamoradas, ab doble poder combatent a la sol-licitud tenebrosa, on augmentarà vostre delit.

E estant en aquestes raons, l'Emperador, qui sabé que Tirant era a la cambra de la Duquessa, tramès per ell e torbarenlo de ses raons.

Com Tirant fon ab l'Emperador en lo consell, parlaren molt de la guerra e de les coses necessàries en aquella; e ja en aquella hora tots anaven vestits del que es pertanyia a guerra.

Com fon nit escura, Tirant vingué a la cambra de la Duquessa; e com l'Emperador sopava ab les dames, Plaerdemavida entrà per la cambra molt alegre e pres a Tirant per la mà e portà-se'n, lo qual anava vestit ab gipó de setí carmesí, ab manto abrigat e ab una espasa en la mà. E Plaerdemavida lo posà dins lo retret. E havia-hi una gran caixa ab un forat que hi havien fet perquè pogués alendar. Lo bany que allí tenien aparellat estava davant la caixa. Aprés que hagueren sopat, les dames dansaren ab los galants cavallers, e com veren que Tirant no hi era lleixaren-se de dansar, e l'Emperador se retragué en la sua cambra, e les donzelles se n'anaren e deixaren a la Princesa dins en lo seu retret, en aquell on Tirant estava, sola ab aquelles qui la tenien de servir. Plaerdemavida, en excusa de traure un drap de lli prim per al bany, obrí la caixa e deixà-la un poc oberta e posà roba dessus perquè neguna de les altres no ho vessen. La Princesa es començà a despullar, e Plaerdemavida li parà lo siti que venia en dret que Tirant la podia molt ben veure. E com ella fon tota nua, Plaerdemavida pres una candela encesa per fer plaer a Tirant: mirava-li tota la sua persona e tot quant havia filat e deia-li:

-A la fe, senyora, si Tirant fos ací, si us tocava ab les sues mans així com jo faç, jo pens que ell ho estimaria més que si el faien senyor del realme de França.

-No cregues tu això -dix la Princesa-, que més estimaria ell ésser rei que no tocar-me així com tu fas.

-Oh Tirant senyor, e on sou vós ara? ¿Com no sou ací prop perquè poguéssu veure e tocar la cosa que més amau en aquest món ni en l'altre? Mira, senyor Tirant, vet ací los cabells de la senyora Princesa; jo els bese en nom de tu, qui est dels cavallers del món lo millor. Vet ací los ulls e la boca: jo la bese per tu. Vet ací les sues cristal-lines mamelles, que tinc cascuna en sa mà: bese-les per tu: mira com són poquetes, dures, blanques e llises. Mira, Tirant vet ací lo seu ventre, les cuixes e lo secret. ¡Oh trista de mi, que si home fos, aci volria finir los meus darrers dies! Oh Tirant, on est tu ara? ¿Per què no véns a mi, puix tan piadosament te cride? Les mans de Tirant són dignes de tocar ací on jo toque, e altri no, car aquest és bocí que no es negu que no se'n volgués ofegar.

Tirant tot açò mirava, e prenia-hi lo major delit del món per la bona gràcia ab què Plaerdemavida ho raonava, e venienli de grans temptacions de voler eixir de la caixa.

Com hagueren estat així un poc burlant, la Princesa entrà en lo bany e dix a Plaerdemavida que

es despullàs e que entràs dins lo bany ab ella.

-No ho faré sinó ab una condició.

-Quina serà? -dix la Princesa.

Respòs Plaerdemavida:

-Que comporteu que Tirant estiga una hora en lo vostre llit, e que vós hi siau.

-Calla, que est folla! -dix la Princesa.

-Senyora, feu-me tanta la mercè que em digau, si Tirant una nit venia ací, que neguna de nosaltres no ho sabés, e el trobàsseu al vostre costat, qué diríeu?

-Qué li tenia de dir?- dix la Princesa-. Pregar-lo hia que se n'anàs, e si anar no se'n volia, ans deliberaria de callar que ésser difamada.

-A la mia fe, senyora -dix Plaerdemavida-, així ho faria jo .

E estant en aquestes raons, entrà la Viuda Reposada, e la Princesa la pregà que es banyàs ab ella. La Viuda se despullà tota nua e restà ab calces vermelles e al cap un capell de lli. E encara que ella tenia molt bella persona e ben disposta, empe les calces vermelles e lo capell al cap la desfavoria tant que pana que fos un diable, e certament qualsevulla dona o donzella qui en tal so la mireu vos parrà molt lletja per gentil que sia.

Lo bany acabat, portaren a la Princesa la col·lació, que fon d'un parell de perdius ab malvasia de Candia e après una dotzena d'ous ab sucre e ab canyella. Après se posà en lo llit per dormir.

La Viuda anà-se'n en la sua cambra ab les altres donzelles sinó dues qui dormien dins lo retret. Com totes foren adormides, Plaerdemavida llevà's del llit i en camisa tragué a Tirant de la caixa, e secretament lo féu despullar que neguna no ho sentís. E a Tirant tot lo cor, les mans e los peus li tremolaven.

-Quina cosa és aquesta? -dix Plaerdemavida-. No és home en lo món que sia animós en armes que no sia temerós entre dones. En les batalles no tenui temor de tots los hòmens del món, e ací tremolau per la vista d'una sola donzella. No temau cosa neguna, que jo seré tostemp ab vós e no me'n partiré.

-Per la fe que dec a Nostre Senyor Déu, jo seria més prest content d'entrar en lliça, en camp clos, a tota ultrança ab deu cavallers, que no cometre semblant acte.

E tostemp ella posant-li esforç e animant-lo, ell esforçà sa calitat. La donzella lo pres per la mà, i ell tot tremolant la seguí e dix:

-Donzella, la mia temor és de vergonya per l'extrem bé que vull a ma senyora. Més estimaria tomar-me'n que anar més avant, com pens que la majestat sua no té sentiment negú d'açò; e no és menys, com veurà així gran novitat, tota no s'altere en si, e jo desitge ans la mort que la vida que fer ofensa a sa majestat. Adquerir la volria ab amor més que no ab dolor; e com veig que ab tan gran desorde que la granea de ma benvolença, que ab il·lícites pràctiques l'haja de conquistar, lo meu voler ab lo vostre no és conforme. Per Déu e per mercè vos prec, virtuosa donzella, a vós plàcia que ens ne tomem, car jo delibere ans de perdre la cosa que he més amada e lo que tant he desitjat, que si faïa cosa que en res l'agreujàs. Encara me par molt gran càrrec, que ans d'haver errat sia ací vengut, que per tal defalt deuria jo ésser fet homeier de la mia persona. E no penseu, donzella, que jo per sola temor ho deixe, mas per l'extrema amor que a sa altesa porte. E com ella serà certa que jo tan prop li sia estat, e que per amor só estat de no enutjarla, en major compte m'ho pendrà d'infnida amor.

Plaerdemavida pres molta ira en les paraules de Tirant, e essent molt malcontenta d'ell, féu principi a paraules de semblant estil.

Part XII

Plaerdemavida introduceix Tirant al llit de Carmesina

Capítol 20

CCXXXII. Reprensió que fa Plaerdemavida a Tirant.

-Vós sou major en cap dels vicis, e primer en orde de les culpes mortals. E som ara en temps de dir moltes raons? E si vós açò no feu, sereu ocasió de fer-me viure en dolorosa vida e abreujar-me los dies. E per testimoni de vostres fictes e dissimulades paraules, jo parlaré clarament, e seran manifests los vostres mals qui demanen piadós enginy, per ço que los qui m'oïran ni ho sabran sien moguts a misericòrdia envers mi, avisant-vos que essent fallida en mi l'esperança que ab raons forts, si us recorda, me pregàs al que fugiu ara, tals paraules sembràs, present la Duquessa, que de donzella que és la faríeu tornar dona, e sabeu bé que jo no hi doní tarda, mas fui presta, segons experiència mostra, que us he portat en aquesta delitosa cambra, més placent que perillosa, e veig ara que el vostre rebuat cor, que per les mies mans vos tinc que haveu de passar, per haver atès ço que d'un cavaller vençut s'ateny. E sobre aquest cas veure vull la fi, e ja só farta d'esperar vostra demanda, e par -me que més vos han altat paraules que fets, e més cercar que trobar. E per ço com a mi és deguda cosa de fer, vos faç cert que per lo tant esperar ab l'oferta dessus dita, puix vos contenten vanes paraules e dubtau la fi, a grans crits cridaré mostrant a l'Emperador i als altres com per força sou ací entrat. Oh cavaller de poc ànim!, ¿temença de donzella vos espanta d'acostar-vos a ella? Oh malaventurat Capitá!, ¿ab tan poc esforç estau que em goseu dir semblants paraules? ¡Feu l'esforç com l'Emperador vendrà, quina raó empaliada li direu? E jo us faré conèixer, Dèu e lo món coneixerà que haveu parlat mal, i en vós s'ajustarà en aquest cas amor e temor , e record-vos que en aquest cas perdeu vostra honor e fama . Feu lo que us dic , e jo dar-vos he vida segura e us faré portar la corona de l'imperi grec, car ja és venguda l'hora que no us puc altra cosa dir sinó que aneu prestant a fer aquells honorosos passos d'estar prop de la princesa, que us serà en altre compte pres, e feu d'ací avant vostre camí.

Tirant, veent lo parlar obert de plaerdemavida, ab veu baixa féu principi a un tal parlar.

Part XIII

Conseqüències. Tirant es trenca la cama

Capítol 21

CCXXXIII. Rèplica que fa Tirant a Plaerdemavida.

-Temor de restar ab tal vergonya me tol de guanyar paraís men aquest món e repós en l'altre, emperò diré lo que em par, que en temps d'adversitat los parents e amics tomen enemics. E lo meu ignorant desig no és pus sinó ab amor fer serveis en aquella de qui sò e seré tant com la vida m'acompanyarà, e ab aquest article de fe vuil viure e morir. E si la tua voluntat ab lo meu desig eren concordades, molt ne seria la mia ànima aconsolada. Totes les coses qui es representen a la mia vista, no és pus sinó temor de vergonya, e és nit escura, car no puc veure lo que desitge; per fe hauré a creure que sa majestat sia . En aquest cas jo em despulle la temor e vergonya, e abrigue'm d'amor e pietat, per què us prec que anem sens pus tardar, e veja jo aquest cos glorificas: puix llum no hi ha, ab los ulls de la pensa lo veuré.

-Puix ab tants ginys vos he portat -dix Plaerdemavida en defensa de ma honor, e delit e profit vostre, restau per aquell qui sou.

E soltà'l de la mà. Com Tirant se véu que Plaerdemavida l'havia deixat, e no sabia on era perquè llum en tota la cambra no havia, e així lo féu estar per espai de mitja hora en camisa e descalc: e tan baix com podia la ctidava, e ella lo sentia molt bé e respondre no li volia. Com Plaerdemavida véu que prou l'havia fet refredar, pres-li'n gran pietat, acostà's a ell e dix-li:

-Així castiga hom los qui són poc enamorats! ¿Com podeu vós pensar que dona ni donzella li puga desplaure, vulla's sia de gran o de poca condició, que no sia tostemp desitjosa que sia amada? E aquell qui més vies honestes, ço és secretes, de nit o de dia, per finestra, porta o terrat, hi porà entrar, aquell elles lo tenen per millor. ¡Força que em desplauria a mi que Hipòlit fes semblant! Que, d'una amor que ara li porte, llavors li'n portaria quaranta. E si estar no volia segura, no em desplauria que em prengué per los cabells, e per força o per grat, rossegant-me per la cambra, me fes callar e fer tot lo que ell volgués. E molt lo n'estimaria més que jo conegués que és home e que no fes així com vós die, que no la voldríeu per res descomplaure. E en altres coses la deveu vós honrar, amar e servir; mas, que siau ab ella en una cambra a soles, no li gardeu cortesia en semblant acte. ¿No sabeu vós, com diu lo psalmista, manus autem? És la glosa: si adquerir voleu dona o donzella no vullau vergonya ni temor haver; e si ho feu , no us tendran per millor.

-Per la mia fe - dix Tirant-, donzella, vós m'haveu dada més notícia de mos defaults que no ha fet jamés negun confessor per gran mestre en teologia que fos! Prec-vos que em porteu prestament al llit de ma senyora.

Plaerdemavida lo hi portà e féu-lo gitar al costat de la Princesa. E les posts del llit no aplegaven a la paret envers lo cap del llit. Com Tirant se fon gitat, dix la donzella que estigués segur e no es mogué fins a tant que ella lo hi digués. E ella se posà al cap del llit estant de peus, e lo seu cap posà entre Tirant e la Princesa, e ella tenia la cara devers la Princesa; e per ço que les mànegues de la camisa l'empedièn, despullà-les, e pres la mà de Tirant e posà-la sobre los pits de la Princesa, e aquell tocà-li les mamelles, lo ventre e d'alli avall. La Princesa despertá's e dix:

-Val-me Déu, i com est feixuga! Mirau si em pot deixar dormir.

Dix Plaerdemavida tenint lo cap sobre lo coixí:

-Oh com sou donzella de mal comport! Eixiu ara del bany e teniu les carns llises e gentils: prenc

gran delit en tocar-les.

-Toca on te vulles -dix la Princesa-, e no poses la mà tan avall com fas.

-Dormiu e fareu bé, e deixau-me tocar aquest cos que meu és -dix Plaerdemavida-, que jo só ací en lloc de Tirant. Oh traïdor de Tirant, e on est tu? Que si tenies la mà lla on jo la tinc, e com series content!

E Tirant tenia la mà sobre lo ventre de la Princesa, e Plaerdemavida tenia la sua mà sobre lo cap de Tirant, e com ella coneixia que la Princesa s'adormia, fluixava la mà e llavors Tirant tocava a son plaer; e com ella despertar-se volia, estrenyia lo cap a Tirant i ell estava segur. En aquest deport estigueren per mes espai d'una hora, i ell tostemp tocant-la.

Com Plaerdemavida conegué que ella molt bé dormia, afluíxá del tot la mà a Tirant, i ell volgué temptar de paciència de voler dar fi a son desig, e la Princesa se comença a despertar, e mig adormida dix:

-Que, mala ventura, fas? No em pots lleixar dormir? ¿Est tornada folla, que vols temptar lo que és contra ta natura?

E no hagué molt estat, que ella conegué que era més que dona, e no ho volgué consentir e començá a donar grans crits. E Plaerdemavida tancava-li la boca, e dix-li a l'orella perquè ninguna de les altres donzelles no ho oïssen:

-Callau, senyora, e no vullau difamar la vostra persona: he gran dubte que no ho senta la senyora Emperadriu; callau, que aquest és lo vostre cavaller, qui per vós se deixarà morir.

-Oh!, maleita sies tu -dix la Princesa-, je no has haguda temor de mi ni vergonya del món! ¿Sens jo saber res, m'has posada en tan gran treball e difamació!

-Ja, senyora, lo mal fet és -dix Plaerdemavida-; dau remei a vós e a mi: e par-me que lo callar es lo mes segur e lo que mes pot valer en aquests afers.

E Tirant ab baixa veu la suplicava tant com millor podia. Ella, veent-se en tant estret pas, de l'una part la vencia amor, e de l'altra tenia temor, mas la temor excel·lia l'amor e deliberá de callar e no dir res.

Com la Princesa cridà lo primer crit, ho sentí la Viuda Reposada, e hagué plena noticia que la causa del cridar havia fet Plaerdemavida, e que Tirant devia ésser ab ella; pensá que si Tirant passava a la Princesa, que ella no poria complir son desig ab ell. E ja tothom callava, e la Princesa no deia res, sinó que es defenia ab paraules graciosas que la plasent batalla no vingués a fi. La Viuda s'assigné al llit e donà un gran crit e dix:

-I què és lo que teniu, filla?

Despertà totes les donzelles ab grans crits e remor, e venc a notícia de l'Emperadriu. Totes se llevaren cuitadament, qui totes nues, qui en camisa, e ab cuitats passos anaren a la porta de la cambra, la qual trobaren molt bé tancada, e a grans crits demanaren llum. E en aquest instant que tocaven a la porta e cercaven llum, Plaerdemavida pres a Tirant per los cabells e apartà'l de lla on volguera finir sa vida e posà'l en lo retret e féu-lo saltar en un terrat que hi havia e donà-li una corda de cànem perquè s'acalàs dins l'hort, e d'allí podia obrir la porta, car ella hi havia ben proveït perquè quan vingués, ans del dia, se'n fos pogut anar eixint per una altra porta. Mas tan gran fon l'avalot e los grans crits que daven les donzelles e la Viuda que no el pogué traure per lo lloc on ella havia pensat, e fon forçat que el tragués per lo terrat, e donà-li la corda llarga, i ella prestament se'n tornà, e tancà la finestra del retret e anà on era sa senyora.

E Tirant donà volta e lligà fort la corda, e ab la pressa que tenia per no ésser vist ni conegut no pensà la corda si bastava en terra; deixà's anar per la corda avall e fallia-se'n més de dotze alnes que no plegava en terra; fon-li forçat de lleixar-se caure, perquè los braços no li podien sostenir lo cos, e donà tan gran colp en terra que es rompé la cama.

Deixem a Tirant, que està de llarg, gitat en terra, que no es pot moure.

Com Plaerdemavida se'n fon tornada, portaren la llum e totes entraren ab l'Emperadriu, i ella prestament li demanà quin avalot era estat aquell, per quina causa havia cridat.

-Senyora -dix la Princesa-, una gran rata saltà sobre lo meu llit e pujà'm sobre la cara, e espantà'm tan fort que haguí de cridar tan grans crits que fora estava de tot record; e ab l'unghla ha'm arrapada la cara, que si m'hagués encertat en l'ull, quant mal m'haguera fet!

E aquell arrap li havia fet Plaerdemavida com li tancava la boca perquè no cridàs.

L'Emperador se fon llevat, e ab l'espasa en la mà entrà per la cambra de la Princesa, e, sabuda la veritat de la rata, cercà totes les cambres. Emperò la donzella fon discreta: après que l'Emperadriu fon entrada e parlava ab sa filla, ella saltà en lo terrat e prestament llevà la corda e sentí plànyer a Tirant. Prestament presumí que era caigut, e no dix res e tomà-se'n dins la cambra. E havia tan gran remor per tot lo palau, d'aquells de la guàrdia e dels oficials de la casa, que açò era cosa de gran espant de veure ni de sentir, que si los turcs fossen entrats dins la ciutat no s'hi fera major fet. L'Emperador, qui era home molt sabut, pensà que açò no fos més que rata: fins dins los còfrens cercà, e totes les finestres féu obrir; e si la donzella un poc se fos tardada en llevar la corda, l'Emperador l'haguera trobada.

Lo Duc e la Duquessa, qui sabien en aquest fet, com sentiren la remor tan gran, pensaren que Tirant era estat sentit. Pensau lo cor del Duc quin devia estar, que ves a Tirant en tan gran congoixa ésser posat, car pensava que l'haguessen mort o apresonat; armà's prestament, que allí tenia les sues armes per ajudar a Tirant, e dient entre si:

-Hui perdré tota ma senyoria, puix Tirant és en tal punt.

-¿Què faré jo -dix la Duquessa-, que les mies mans no tenen forma per vestir-me la camisa?

Com lo Duc fon armat, ixqué de la sua cambra per veure açò què era e per saber on era Tirant; e anant trobà l'Emperador que se'n tornava a la sua cambra, e lo Duc li demanà:

-Què es açò, senyor? ¿Quina novitat tan gran es estada aquesta?

Respòs l'Emperador:

-Les folles de donzelles, qui de no res temoregen. Una rata, segons m'han recitat, es passada sobre la cara de ma filla e, segons ella diu, ha-li fet senyal en la galta. Tornau-vos-ne a dormir, que no us hi cal anar.

Lo Duc tornà-se'n a la sua cambra e recità-ho a la Duquessa, e prengueren los dos gran consolació com res de Tirant no era estat. Dix llavors lo Duc:

-Per nostra Dona, jo anava ab tal deliber, que si l'Emperador hagués pres a Tirant, que ab aquesta atxa jo haguera mort a l'Emperador e a tots los qui fossen de sa voluntat; e après, Tirant o jo fóra estat emperador.

-Però més val que així sia estat -dix la Duquessa.

Llevà's corrent e anà a la cambra de la Princesa. Com Plaerdemavida la véu dix-li:

-Senyora, jo us clam mercé que estigau ací e no consintau que negú diga mal de Tirant, e jo iré a veure qué fa.

Com fon sobre lo terrat, no gosava parlar per ço que no fos oïda de negú, e sentí que ell se planyia fort e deia en forma de semblants paraules.

Part XIV

Els amors d'Hipòlit i l'emperadriu

Capítol 22

CCXLVIII. Lo principi dels amors d'Hipòlit e de l'Emperadriu.

Acabada d'escriure la lletra, Tirant la donà a Hipòlit e pregà'l la donàs a la Princesa present Plaerdemavida, e cobràs resposta, si fer podia. Hipòlit donà la lletra així com li era estat manat, e la Princesa la pres ab gran plaer. E per ço com en aquell cas l'Emperadriu venia per veure a sa filla e ella no la pogué tan prest llegir, però com ella conegué que l'Emperadriu estava a raons ab Hipòlit demanant-li del mal de Tirant e ell responent-li, la Princesa se llevà de lla on seia i entrà-se'n en la cambra ab Plaerdemavida per llegir la lletra.

L'Emperadriu dix a Hipòlit, après moltes raons que de la malaltia de Tirant tengudes havien:

-La tua cara, Hipòlit, veig tota alterada, flaca e descolorida, e no sens causa, car la malaltia d'un tan valentíssim cavaller com és Tirant, tota la sua parentela ne deuen estar ab molta dolor; car sí em faç jo, que molta dolor n'he passada e passe, car en la nit me desperte amb aquella pròpia passió com si em fos marit, fill o germà o algun acostat parent. Après que em só recordada i he pensat en son mal torne'm de bon grat a dormir.

Prestament Hipòlit li respòs:

-Si jo estigués prop d'alguna senyora, que em trobàs en lo seu llit, per gran dormidora que fos no la lleixaria tant reposar com vostra majestat fa. Però de vostra altesa no en tinc admiració, perquè dormiu sola e negú no us diu res, ni voltejant no us fa cercar lo llit: e açò és lo qui causa, senyora, la flaquea e alteració de la mia cara, e no gens la malaltia de mon senyor Tirant. E cascun dia de bon cor suplic a Nostre Senyor que em vulla llevar aquests pensament tan adolorits que la mia persona sosté. No té negun sentiment quina cosa és mal sinó sol aquells qui senten quina cosa és amor.

L'Emperadriu tingué presumpció que Hipòlit devia amar, e tota la tristor que la sua cara manifestava no devia altra cosa ésser sinó passió d'amor. E més, pensà que Plaerdemavida, que en presència de moltes ho deia que amava a Hipòlit, que no fos aquell lo seu mal. E no es tardà l'Emperadriu ab estil de semblants paraules interrogar a Hipòlit qui era la dama qui tal pena li feia passar sens haver-li mercè.

Capítol 23

CCXLIX. Com l'Emperadriu demanà a Hipòlit qui li feia aquell mal.

-Sí Déu te deixe complir ton desig en aquest món i en l'altre paraís haver, digues-me, qui et fa tants mals passar?

-La mia trista sort -dix Hipòlit-, qui em fa desconèixer a Déu i a tots los sants. E ací onestic no pensa la majestat vostra sia ma vida menys perillosa que la de Tirant.

-Si vols bé fer -dix l'Emperadriu-, no deus haver vergonya de dir la glòria de tos actes. Posat cas ho manifestes a mi, lo premi d'honor me farà tostemps callar.

-¿Qui és qui gose manifestar la sua dolor -dix Hipòlit- a una senyora de tan gran excel.lència? ¿Què fall a vostra majestat sinó que portàs diadema de santa e per vós se cantàs Te Deum laudamus e totes les esglésies fessen festa de dotze lliçons, per ço com deveu ésser nomenada per lo món deessa de la terra?

-No és cos humà -dix l'Emperadriu- no dega escoltar, vulles sia de bé o de mal, lo que cascú vol dir, car franca llibertat ha donada lo Donador de totes coses; e quant és major en dignitat tant deu escoltar ab més humilitat.

-Senyora -dix Hipòlit-, jo bé atorg lo que l'altesa vostra diu, si no meu raonar fos compost de batafalua daurada, ço és, en lleis de justícia; mas que jo no tinc vassalls, béns ni heretatge que davant la majestat vostra hagués a venir. E puix tant saber ho voleu, amor és, amor, lo que tinc, e no és roba que em puga despullar.

-A mi no em fall coneixença -dix l'Emperadriu- del que dius, però cové que la paraula e la mesura d'aquella sia segons que la cosa requir. Tu dius que ames, e jo demanan-te: a qui?

-Los cinc senys corporals me fallen -dix Hipòlit- per dir-ho.

-Oh fallit d'enteniment! -dix l'Emperadriu-. ¿Per què no manifestes lo que a tu fa dolre?

-Quatre coses són -dix Hipòlit- qui per llur excel.lència excel.leixen totes les altres, e la cinquena és notícia de veritat; e com la majestat vostra sia aquella per aquella qui en lo cel és pronosticat jo us dega amar e servir tots los dies de la mia vida. . .

E dit açò no gosà tenir més cara; anà-se'n, que més no dix. L'Emperadriu lo credà com se n'anava; e de vergonya no gosà tornar e pensà en si, Hipòlit, que si li demanava per què no era tornat, que diria no haver-la oïda. Anà-se'n envers la sua posada fent estima que havia mal parlat e pitjor obrat, e penedí's molt del que dit havia.

L'emperadriu restà ab molt gran pensament de ço que Hipòlit li havia dit, e jamés li isqué del cor tant com en lo món visqué.

Com Hipòlit sabé que l'Emperadriu se n'era tornada en la sua cambra, havent vergonya e temor del gran atreviment que hagut havia, penedí's en si, e desitjava ésser partit per no venir davant l'Emperadriu. E fon-li forçat de tornar al palau per cobrar resposta de la Princesa; entrà dins la cambra e trobà-la que estava gitada en les faldes de Plaerdemavida, ab altres donzelles qui hi havia, les quals eren afectades a Tirant. Hipòlit la suplicà li donàs resposta de la lletra que portada li havia. No tardà la Princesa en fer a Hipòlit, de paraula, la següent resposta.

Capítol 24

CCLX. Resposta feta per l'Emperadriu a Hipòlit.

-La tua molta virtut e condició afable me força passar los límits de castedat, per veure't digne d'ésser amat. E si ab juraments dignes de fe me faràs segura que no ho sabrà l'Emperador ni altri per report de la tua llengua, elegeix tot lo que placent te sia. E si vols acabat delit atènyer, no penses los perills esdevenidors, car seria cruel seguretat, si lo contrari es seguia, en veure'm en perill, dolor e carregosa difamació, e la vida mia que no seria prou segura; emperó jo confie de la tua molta virtut que tot serà's fet al plaer meu, e farà's així que en la callada nit, qui dóna alleujament als treballs e repòs a totes les creatures, sies cert d'esperar-me en aquell terrat prop la mia cambra. E si hi véns, no tingues esperança dubtosa, car jo, qui en extrem t'ame, no faré tarda la mia venguda, si ja la molt no m'ho tolia.

E Hipòlit volgué demanar un dubte que li ocorria, e l'Emperadriu li dix que de gran flaquea d'ànimo venia pensar tots los perills si tanta d'amor tenia com les sues paraules feien demostració.

-Fes lo que jo et dic, e no cures a present d'altra cosa.

Hipòlit respòs:

- Senyora, jo só content de fer tot lo que la majestat vostra me mana.

E posà-la en segur de tot lo que ella dubtava.

Complit lo raonament, l'Emperadriu se partí de la posada de Tirant ab totes les altres dames. Com foren dins lo palau, dix l'Emperadriu:

-Anem a vesitar l'Emperador.

Com foren ab ell estigueren un poc solaçant. Aprés l'Emperadriu se llevà ab la congoixa de la nova amor qui la portava, e dix a Carmesina:

-Resta tu ací ab aquestes donzelles e faràs companyia a ton pare.

I ella fon contenta.

L'Emperadriu se n'anà a la sua cabra e dix a les sues donzelles que li fessen venir los cambrers per ço com volia mudar les cortines de ras e posar-n'hi unes altres de seda totes brodades, dient:

-L'Emperador m'ha dit que vol aquesta nit venir ací, e desitge-li fer una poca de festa per ço com ha gran temps que no hi és vengut.

Féu prestament desfer tota la cambra, e féu-la emparamentar tota de draps de brocat e de seda; aprés féu molt bé perfumar la cambra e lo llit.

Com hagueren sopar, l'Emperadriu se retragué dient que lo cap li dolia, e dix-li una donzella, qui es nomenava Eliseu, en presència de totes les altres:

-Senyora, ¿vol vostra altesa que faça venir los metges perquè us donen remei?

-Fes lo que et vulles- dix l'Emperadriu -, mas dóna orde que l'Emperador no senta res perquè no s'excusàs de venir ací esta nit.

Prestament vengueren los metges e tocaren-li lo pols e trobaren-lo-hi molt mogut per lo moviment que tenia, que s'esperava entrar en lliça de camp clos ab cavaller jove, e dubtava la perillosa batalla. Digueren los metges:

-Bo serà, senyora, que la majestat vostra prenga uns pocs de canyamons confits ab un got de malvasia, e alleujar-vos han lo cap e faran-vos dormir.

Respòs l'Emperadriu:

-Jo pens bé que serà molt poc lo meu dormir, per lo gran mal que sent, e molt menys lo reposar, car segons la disposició que em sent, jo crec cercaré tots los racons del llit.

-Senyora - digueren los metges -, si tal cas era com la majestat vostra ha raonat, trameteu prestament per nosaltres; o si preneu plaer que façam la vetla a la porta de la vostra cambra o ací dins, perquè d'hora en hora vos pugam mirar en la cara, e així passarem tota la nit.

-Tal servei - dix l'Emperadriu - no accepte a present, ni tal proferta, car tot lo llit vull tenir per meu, e no vull que negú de vosaltres me mirà en la cara si en negun delit estava, car tal mal com jo tinc no comporta vista de negú, e ab aquesta vos ne podeu anar, car jo em vull posar en lo llit.

Los metges se partiren. Com foren a la porta li digueren que no s'oblidàs los confits e aquells remullàs bé ab la malvasia que gran bé li farien en lo ventrell. E l'Emperadriu fon obedient, que una gran capsa se'n menjà; après los remullà molt bé. E manà que perfumassen molt bé lo llit, i en los llançols i en los coixins féu posar algàlia. Com açò fon fet, ella ben perfumada, manà a les sues donzelles que se n'anassen a dormir, e que tancassen la porta de la cambra sua.

E en la cambra de l'Emperadriu havia un retret on ella s'acostumava de lligar, e en lo retret i havia una porta que eixia en un terrat, on Hipòlit estava. E al llevar que ella es féu, Eliseu ho sentí e llevà's prestament pensant que tingués algun mal, e trobant-se en la cambra dix-li:

-Què té l'altesa vostra que així us sou llevada? ¿Sentiu-vos més mal que no fèieu?

-No - respòs l'Emperadriu -, ans me sent molt bé, mas era'm oblidat de dir aquella devota oració que jo acostume cascuna nit de dir.

Dix Eliseu:

-Senyora, feu-me tanta de mercè que vostra altesa la'm vulla dir.

-Só contenta - dix l'Emperadriu -, e és aquesta: que en la nit, la primera estela que veuràs, agenolla't en terra e diràs tres paternostres e tres avemaries en reverència dels tres Reis d'Orient, que els plàcia voler-te recaptar gràcia ab lo gloriós Déu Jesús e ab la sua sacratíssima mare, que així com ells foren guiats e guardats anant, vetlant, dormint e estant de les mans del rei Herodes, que els plàcia voler-te recaptar gràcia que sies lliberada de vergonya e infàmia, e que totes les tues coses sien prosperades e augmentades en tot bé; e sies certa que obtindràs tot lo que vulles. E no em trobes de ma devoció.

La donzella se'n tornà al llit, e l'Emperadriu entrà en lo retret. E com conegué que la donzella era en lo llit e sentí tocar l'hora de l'assignació, vestí's sobre la camisa una roba de vellut verd forrada de marts gebelins; e oberta la porta del terrat, véu estar a Hipòlit estès per lo terrat perquè no pogués ésser vist per ninguna part; tingué-ho a molta glòria pensant que aquell guardaria molt la sua honor. Com Hipòlit la véu, si bé es feia la nit molt escura, llevà's prestament e anà devers ella, e donant dels genolls en la dura terra, besà-li les mans e volia-li basar los peus. Mas la valerosa senyora no ho comportà, mas besà'l moltes voltes en la boca, pres-lo per la mà mostrant-li infinida amor, e dix-li que anassen a la cambra. E dix Hipòlit:

-Senyora, la majestat vostra m'haurà de perdonar, que jamés entraré en la cambra fins a tant que lo meu desig senta part de la glòria esdevenidora.

E pres-la en los braços e posà-la en terra, e aquí sentiren l'última fi d'amor.

Aprés, ab grandíssima letícia, se n'entraren en lo retret. Hipòlit mostrant molta gran contentació, donant-li pau verdadera, ab alegre ànimo e gest amorós li féu principi a un tal parlar.

Capítol 25

CCLXI. Com Hipòlit mostra de paraula la contentació que té de sa senyora.

-Si gosàs dir la glòria que mos sentiments en aquesta hora senten en haver atès la gran perfecció que en la majestat vostra tinc coneguda, no crec jamés la mia llengua fos suficient en poder referir tanta gentilesa com en l'excel·lentíssima persona vostra se troba. No sé ab quin mitjà ni art de paraules vos puga manifestar quanta és l'amor que us porte, e quant d'hora en hora augmenta en mi, car certament no és en ma potència la menor part d'aquella recitar-vos pugués, ni menys volria que per boca d'altri hagués a sentir vostra altesa en quina possessió em té, car pensant-me dar espai de tan penada vida, mos mals doble dolor pendrien.

No tardà l'Emperadriu, ab cara e gest afable, en fer-li semblant resposta.

Capítol 26

CCLXII. Rèplica que fa l'Emperadriu a Hipòlit.

-Encara que la mia pensa sia estada turmentada, no resta que no em trobe en lo més alt grau de coneixença de tu, la qual cosa, per no ofendre tanta singularitat que en tu jo trobe, no em clamaré de tu ni menys de Déu ni de mi mateixa, puix ab tan gran partit meu t'he sabut guanyar.

-Senyora -dix Hipòlit-, no és ara temps de fer moltes raons, sinó que us deman de molta gràcia e mercè que anem al llit, e allí parlarem d'altres negocis que augmentaran lo vostre delit e serà molta consolació mia.

E dit açò, Hipòlit prestament fon despullat, anà a la gentil vella e despullà-li la roba que vestia, e restà en camisa. E tenia la sua noble persona de tanta gentilea e disposició, que coneguera, qui en tal so la ves, com era donzella que posseïa tanta bellea com en lo món trobar-se pogués. E sa fila Carmesina en moltes coses li era semblant, mas no generalment en totes, car aquesta en son temps l'excel·lia. Lo galant la pres al braç e pujà-la en lo llit, e aquí estigueren parlant e burlant així com de persones enamorades s'acostuma. Com fon passada mitja nit, la senyora llançà un gran sospir.

-Per què sospira vostra majestat? -dix Hipòlit-. Digau-m'ho, jo us clam mercè, si Déu vos deixe tot vostre desig complir. Seria estat per poca contentació que tingau de mi?

-Tot lo contrari és del que dius -dix l'Emperadriu-, car ans m'és augmentada la voluntat, per ço com en lo principi te tenia en figura de bo, ara de molt millor e més valent. Mas la causa del meu sospir no és estar per pus sinó que em dolc de tu que et tendran per heretge.

-Com, senyora! -dix Hipòlit-. ¿Quines coses he fetes jo que per heretge m'hagen a tenir?

-Certament -dix l'Emperadriu- sí poden fer, per ço com t'est enamorat de ta mare e has mostrada la tua valentia.

-Senyora -dix Hipòlit-, negú no té notícia del vostre molt valer sinó jo, qui mire la vostra galant persona qui té compliment de tota perfecció, e no veig res qui desmesiat sia.

D'aquestes coses e moltes altres passaren los dos enamorats, ab tots aquells delits e llepolies qui solen passar per los qui bé es volen, e no dormiren de tota la nit, que quasi lo dia volia venir. E bé dix veritat l'Emperadriu als metges, que poc seria aquella nit lo seu dormir. E ja cansats de vetlar, adormiren-se que ja era de dia.

Com fon ja gran dia, la donzella Eliseu, que ja s'era acabada de vestir, entrà en la cambra de l'Emperadriu per demanar-li com estava, ni si volia res manar-li. Com se fon acostada al llit, véu un home al costat de l'Emperadriu qui tenia lo braç estès, e lo cap del galant sobre lo braç, e la boca en la mamella.

-Ai Santa Maria vall! -dix Eliseu-. ¿Qui és aquest traïdor renegat qui ha decebuda ma senyora?

Fon en temptació de cridar grans crits, volent dir:

-¡Muir lo traïdor que ab cautela e ab decepció és entrat en aquesta cambra per posseir lo goig d'aquest benaventurat llit!

Aprés pensà que negú no tinguera tan gran atreviment d'entrar allí sens voluntat sua, e l'emparamentar de la cambra no era estat fet sens gran misteri. E feia son poder de conèixer-lo e no podia, per ço com tenia lo cap baix e no el podia bé devisar. Tenia dubte que les altres donzelles no entrassen en la cambra per servir a l'Emperadriu, així com havien acostumat. Eliseu entrà on dormien e dix-los:

-La senyora vos mana que no ixcau de la cambra perquè no façau remor, perquè no ha prou contentats los seus ulls del seu delitós dormir en què està.

Aprés mitja hora passada, los metges vengueren per saber l'Emperadriu com estava. La donzella anà a la porta e dix com la senyora reposava per ço com en la nit havia un poc congoixat.

-Nosaltres estarem ací -digueren los metges- fins a tant que sa majestat sia desperta, car així nos ho ha manat lo senyor Emperador.

La donzella, no sabent pendre remei en si, ni sabia si la despertàs o no, estava en aquell pensament, e durà-li tant fins que l'Emperador tocà a la porta de la cambra. La donzella, enutjada e no ab prou paciència ni ab molta discreció, anà cuitadament al llit e cridà ab veu baixa:

-Llevau, senyora, llevau, que la mort vos és veïna: lo trist de vostre marit toca a la porta e sap que ab desllealtat, en per-juí de la sua pròspera persona, l'haveu indignament ofès sens causa ne raó alguna. ¿Qui és aquest cruel qui tanta dolor ab si porta que prop de vós estiga? És rei no conegut? Prec al sobirà Déu que corona de foc al cap li veja jo posar. Si és duc, en car 're perpètua lo veja jo finir. Si és marquès, de ràbia les mans e los peus li veja jo menjar. Si és comte, de males armes dega morir. Si és vescomte, ab espasa de turc lo cap fins al melic lo veja jo en un colp partir. E si és cavaller, en fortuna vàlida, en la mar, tota pietat a part posada, en lo més fondo fine sos dies. E si en mi habitàs tanta virtut com poseïa la reina Pantasilea, jo el ne fera penedir, mas lo trist costum és dolre e plorar.

Com l'Emperadriu se véu despertar en tal mal so, pitjor que de trompeta, l'ànimo no donà esforç a la llengua que pogués parlar, ans restà immoble que no pogué parlar. Hipòlit no entengué les paraules de la donzella sinó la veu, e per no ésser conegut, posà lo cap davall la roba e véu la gran congoixa que la senyora tenia, posà-li lo braç damunt lo coll e féu-la abaixar davall la roba e demanà-li què era la causa de la gran passió que tenia.

-Ai, lo meu fill! -dix l'Emperadriu-. En aquest món no es pot atènyer un goig complit. Lleva't; vet l'Emperador a la porta; la tua vida e la mia en aquesta hora en les mans de Déu està. E si jo no et puc parlar, o tu a mi, perdona'm de bon cor, car sí em faré jo a tu, que ara veig que aquest dia serà estat lo principi e fi de tota la tua felicitat e delit, e darrer terme de la tua vida e de la mia. Molt serà cosa enutjosa a mi que après la tua mort jo no puga banyar lo teu sepulcre ab les mies adolorides llàgrimes e portar los meus cabells arrubats. No em poré llançar sobre lo teu cos mort dins l'església, e pendre d'aquell freds besars, trists e amargs.

Com Hipòlit oí dir semblants paraules a l'Emperadriu, presli gran pietat de si mateix, així com aquell qui en semblants negocis jamés s'era vist; e ab poca edat que tenia, féu companyia a l'Emperadriu servint-la de llàgrimes més que de consell ni remei. Emperò pregà a la donzella que li fes gràcia que li portàs l'espasa qui en lo retret estava, e dix, cobrant ànimo:

-Ací vull pendre martiri davant la majestat vostra a retre l'esperit, e tendré la mia mort per ben espletada.

En aquell cas l'Emperadriu no sentí remor neguna. Dix a Hipòlit:

-Vés, fill meu, salva't en aquell retret, e si és cosa de gran importància, jo els tendré a noves e tu poràs dar passament a la tua vida, la qual desitge ab honor e estat visques en aquest món.

-Qui em dava tot l'Imperi grec e quatre voltes més que no és, jo no desempararia la majestad vostra. La vida e tot quant he vull abandonar ans que partir-me de vostra altesa, e suplicvos que em beseu en senyal de fermetat -dix Hipòlit.

Oint dir l'Emperadriu les paraules dessus dites, li augmentà la dolor, e així com augmentà en molta dolor, necessitat la requerí que augmentàs en molta amor. E no sentí remor neguna; anà a la porta de la cambra per escoltar si sentiria gent d'armes o altre indici de mal, e véu, per una poqueta fenella que en la porta era, a l'Emperador e als metges qui del seu mal disputaven, e així hagué plena notícia que lo fet no era res. E tornà corrent devers Hipòlit e pres-lo per les orelles e besà'l estretament e dix-li:

-Lo meu fill, per la molta amor que el porte te prec que vages en aquell retret fins a tant que l'Emperador ab los metges jo els puga donar alguna justa causa d'excusació.

-Senyora -dix Hipòlit-, en totes les coses del món seré pus obedient a la majestat vostra que si m'haguésseu comprat per catiu, però no em maneu partir-me d'ací perquè jo ignore si vénen per algun mal a fer en la vostra persona.

-No dubtes en res dix l'Emperadriu, car gran tumult fóra per tot lo palau e jo conec bé que no és res del que Eliseu m'ha dit.

Hipòlit prestament se n'entrà en lo retret, e l'Emperadriu se tornà al llit e féu obrir les portes de la cambra.

L'Emperador e los metges vengueren al llit e parlaren ab ella demanant-li del seu mal ni com s'era trobada aquella nit. L'Emperadriu respòs que la dolor del cap ab la passió del ventrell no l'havien deixada en tota la nit dormir ni reposar fins que les esteles del cel se foren amagades:

-E en aquell cas, los meus ulls no podent comportar la vetla, m'adormí, e sent-me ara molt pus alegre e contenta que no en lo principi. E fon-me semblant que si més hagués durat aquell plasant dormir, lo qual me paria que la mia ànima en una nit tanta consolació sentís. Però en aquest món la persona no pot atènyer sol un dia o una nit goig complit, car en lo dolorós despertar que aquesta donzella m'ha fet me só tant alterada que lo meu esperit és restat ab la major passió que dir no es poria. E si jo podia tornar en aquell cas mateix, me seria molt gran consolació podent tocar e tenir en los meus braçps les coses que ame i he amades en aquest món, e crec que podent jo atènyer açò, me seria paradís en aquest món e compliment de glòria. E podeu creure, senyors, que si jo podia tornar en aquell gloriós repòs, la mia ànima seria tan contenta que jo seria prestament guarida.

Dix l'Emperador:

-Digau, senyora, ¿què era lo que en los vostres braçps teníeu?

Respòs l'Emperadriu:

-Senyor, lo major bé que en lo món jo he tengut, e encara l'ame sobre totes les persones del món. E puc dir ab veritat que jo estant en la piadosa vetla m'adormí, e prestament medonà de parer que estava en camisa ab una roba curta forrada de marts gebelins, de color de vellut verd, e que era en un terrat per dir l'oració que acostume dir als tres Reis d'Orient, e complida que haguí la beneita oració, oí una veu qui em dix: "No te'n vages, que en aquest lloc hauràs la gràcia que demanes." E no tardà que viu venir lo meu tan amat fill acompanyat de molts cavallers tots vestits de blanc, e portava a Hipòlit per la mà, e acostant-se a mi me prengueren les mans los dos e besaven-les-me, e volien-me besar los peus, e jo consentir no ho volia. E asseguts en lo païment del terrat passam moltes raons de consolació en les quals jo prenguí molt gran delit, e foren tals e tan delitoses que jamés del cor m'eixiran. Aprés nos n'entram en la cambra tenint-lo per la mà, e mon fill e jo posam-nos en lo llit, e jo posí-li lo meu braç dret dejús les seues espatles, e la sua boca besava les mies mamelles. Ja més tan plasant dormir no sentí, e deia'm lo meu fill: "Senyora, puix a mi no podeu haver en aquest miserable de món, teniu per fill a mon germà Hipòlit, car jo l'ame tant com faç a Carmesina." E com deia aquestes paraules estava girat prop de mi, e Hipòlit per obediència estava agenollat enmig de la cambra. E jo li demaní on era la sua habitació, e dix-me que en paradís era col.locat entre los màrtirs cavallers per ço com era mort en batalla contra infels. E no li poguí més demanar per ço com Eliseu me despertà ab més adolorit do que de trompeta.

-¿No us ho dic jo -dix l'Emperador- que tot son partlar no era sió de son fill?

-¿Ai senyor -dix l'Emperadriu-, que a negú no costà tant com a mi! En aquest braç lo tenia jo; la sua plasant boca tocava los meus pits, e los somnis que en la matinada se fan, molts n'ixen veraders. E jo pens que encara no se'n deu ésser anat. Volria experimentar dormint si em tornaria a parlar, e que tornàs en lo delit que estava.

-Jo us prec -dix l'Emperador- que no us poseu aqueixes follies en lo cap, e llevau-vos del llit si bé estau, car tals coses com vós raonau qui més hi met més hi perd.

-Jo us suplic, senyor -dix l'Emperadriu-, que per la salut mia e per lo delit que jo espere aconseguir vos plàcia lleixar-me un poc reposar, car tots los ulls tinc entelats de poc dormir.

-Senyor - diguerem los metges-, bé se'n porà anar la majestat vostra, e deixem-la dormir, que si aquest delit li llevam seria poca admiració no augmentàs la sua malaltia en major grau que no és.

L'Emperador se partí, e feren eixir totes les donzelles de la cambra sinó Eliseu que hi restà.

Com les portes foren tancades, l'Emperadriu féu tornar a Hipòlit en son lloc e dix a la donzella.

-Puix la sort ha pemès tu has hagut a sentir en aquests afers, done orde que de tot ton poder vulles servir a Hipòlit més que a la mia persona. E posa't en aquell retret fins tant hajam un poc dormit, e tu seràs en ma openió e més favorida de totes les altres, e jo et casaré més altament de totes; aprés Hipòlit te darà tant de sos béns, que tu en seràs ben contenta.

-Ja no m'ajut Déu -dix Eliseu- si jo tinc voluntat neguna a Hipòlit de servir-lo ne menys en amar ne honrar-lo, mas per suplir al que em mana la majestat vostra ho faré; altrament no em volria ésser

abaixada en terra per pendre una agulla per ell, ans vos dic jamés portí més mala voluntat a home del món com faç a ell des que l'he vist en tal so estar prop de vostra altesa: ¡lleó famejant voldria que li menjàs los ulls e la cara e encara tota la persona!

Respòs Hipòlit:

-Donzella, jamés pensí en fer-vos enuig que ab deliberada pensa ho fes. E jo us vull amar e fer per vós sobre totes les donzelles del món.

-Feu per les altres -dis Eliseu-, que de mi no hajau cura, car no em plau acceptar res que de vós sia.

E prestament se n'entrà en lo retret e allí se pres fortment a plorar.

E los dos amants restaren en lo llit tant que ja era quasi hora de vespres com ells se llevaren e trobaren la donzella que encara estava plorant. Com los véu entrar per lo retret cessà son plor, e donà remei a la sua dolor l'Emperadriu aconsolant-la e pregà-la no es donàs res en lo fet d'Hipòlit; e açò feia havent dubte que no descobrís llur fet.

-Senyora -dix la donzella- no dubte la majestat vostra de mi que jo pendreia pacientment la mort ans que jo parlàs res sense manament vostre a persona del món, caar jo veig la pèrdia de vostra altesa seria tanta que tot martiri ne passaria e més cruel que no donaren a nengú dels apòstols. Lo segon dubte no temau: en presència o en absència ja faré tots els serveis que poré a Hipòlit per contemplació de la majestat vostra.

L'Emperadriu restà contenta, lleixà Hipòlit en lo retret, e tornà's al llit, fent obrir les portes de la cambra. E prestament fon aquí sa filla e totes les dones e donzelles e l'Emperador e los metges; e tornà'ls a recitar lo plasent somni que fet havia.

Lo dinar fon prest a l'Emperadriu menjà així com a persona cansada de molt caminar, e la donzella posà sa diligència en molt ben servir a Hipòlit e donà-li a mejar un parell de faisans e tot lo que li fon mester per la humanal vida, e tenint-lo a prop de col.lacions singulars perquè no s'enutjàs; e com no volia menjar, pregava'l-ne de part de sa senyora. Hipòlit la posava en noves ab moltes burles, i ella jamés li responia sinó en lo que tocava a son servir.

Així estigué l'Emperadriu, que no es llevà del llit fins a l'endedemà, que l'Emperador ja s'era dinat. E com se fon lligada, entrà en la capella per oir missa, e fon gran contradicció entre los capellans si a tal hora devien consagrar, com lo migjom los passat.

En semblant ventura e delit estiguté Hipòlit dins lo retret per una setmana. Com la senyora conegué que prou l'havia espletat, donà-li comiat dient-li que altre dia, com se seria descansat, poria tornar dins en la cambra e poria pendre d'ella tot lo que plasent li fos. E l'Emperadriu tragué d'una caixa on tenia les sues joies, un collar d'or fet a forma de mitges llunes, e en les puntes de cascuna lluna havia dues grosses perles, una en cascun cap, e alt enmig de la lluna un gros diamant, e davant venia una cadeneta d'acer ab una pinya d'or tota esmaltada, e la meitat era oberta e l'altra closa, e los pinyons qui dins eren, grossos robís. No crec tan saborosos pinyons jamés foren vists: aquesta sabor sabia Hipòlit, qui gustada l'havia. E en la part de la pinya que estava closa, en cascuna clofolla havia un diamà, o un robí, o maragda, o safir, e no penseu que fos de tan poca estima que no valgués passats cent mília ducats. E l'Emperadriu, de ses mans, la hi posà al coll, e dix-li:

-Prega a Déu, Hipòlit, que jo et visca, car poca admiració serà que jo no et faça, ans de molts anys, corona real portar. Ara açò per amor de mi portaràs, e com te serà present a la vista, seràs en record d'aquella qui t'ama tant com a la sua vida.

Hipòlit s'agenollà en terra e féu-li infinides gràcies, e besà-li la mà e la boca, e dix-li:

-Senyora, ¿com vol la majestat vostra deseixir-se d'una tan singular joia per donar-la a mi? Car si jo la tenia la daria a vostra altesa, en qui seria mills espletada, per què un suplic que la cobreu.

Respòs l'Emperadriu:

-Hipòlit, no refuses jamés res que ta enamorada te done, car regla comuna és: qui és major en dignitat, la primera vegada que prenen amistat, deu donar a l'altre, qui no ho deu refusar.

-Doncs, senyora, què ordenau de ma vida? ¿Què voleu que faça?

-Prec-te que et plàcia voler-te'n anar, car jo tinc grandíssim dubte que l'Emperador demà no entràs en aquest retret e no el trobàs ací. Vés-te'n ara, que après altres dies seràs a temps a poder-hi tornar, e deixa passar aquest dubte que tinc.

Hipòlit se pres a riure, e ab cara afable e humil gest li presentà paraules de semblant estil.

Capítol 27

CCLXIII. La comparació de la vinya que fa Hipòlit a l'Emperadriu.

-Conegut tinc que ab gran desigualtat só amat de vostra altesa, per vós ésser certa de la molta amor que us porte, com sia tanta que passa més del que ordena ma vida humana, e en açò m'obliga la molta gentilea que en vostra majestat tinc coneguda; mas tinc-me per desert com pens en lo poc amor que em mostrau, o poca contentació que teniu de mi, com així em dau comiat, car com pens en l'absència vostra, que no us veuré així com he fet en aquests benaventurats dies, se causa dins mi una extrema dolor inremeiable. E per venir prest al que vull dir, ne pren a la majestat vostra així com féu a un home que era molt congoixat de cruel fam, així com jo d'amor; e anant per son camí perdé aquell, e pervenc en una gran espessura d'arbres, no podent d'aquell lloc eixir fins al matí. E mirant a totes parts si veure poria alguna població qui prop fos e anant tot lo dia, vila ni lloc jamés pogué veure, e la fam que tenia era en tanta quantitat i tan extrema que ab fatiga gran anar podia; fonli forçat per la nit d'aturar-se e pendre posada en sòl de terra. Lo següent dia, lo cel molt clar e net, ab lo major esforç; que li fon possible pujà alt en una muntanya qui a poca distància li era veïna, e véu un castell lluny; tingué son dret camí devers aquella part ab inestimable fam que ab si portava; e pervengut prop del castell, lo senyor d'aquell, que era un cavaller, estava en una finestra, e de lluny véu venir l'home e tingué-li esment de quina part venia ni on anava. Com fon prop del castell, véu una vinya ab moits raïms, deixà lo camí que anava devers lo castell e entrà-se'n dins la vinya. Com lo cavaller lo hi véu entrar, cridà u de sos servidors e dix-li: "Vés prestament a la vinya e trobaràs allí un home; guarda no li digues res, mas prente guarda què fa, e prestament m'ho torna a dir l'estament en què està." Lo servidor fon tornat e dix: "Senyor, vós lo trobareu gitat en terra, e ab les mans pren los raïms sens rompre'ls del cep, e a mossos los està menjant e no cura mirar si són verds ni madurs: així els se menja." "Senyal és, dix lo cavaller, que bons li saben. Torna-hi e veges què fa." Lo servidor fon tornat e dix a son senyor: "A grapades los cull e així els se menja." "Deixa'l estar, que bons li saben. Torna-hi altra volta." Lo servidor fon tornat, e dix: "Senyor, ja no els menja ab aquella sabor; ara los pren de quatre en quatre e de cinc en cinc." "Deixa'l estar, que encara hi troba sabor." E altra vegada que hi tornà dix: "Senyor, ja cerca los que són bé madurs e posa'ls-se en la boca e menja's la molla de dins e llança la pellofa." Ab grans crits li dix: "Vés, cuita, e digues-li que ixca de la mia vinya, que ara la'm tala tota." Tal demostració fa la majestat vostra, senyora, a mi, que só entrat en aquesta cambra, e menjava los raïms a mossos i a grapades, de quatre en quatre e de cinc en cinc, e l'altesa vostra no em deia que me n'anàs, ni l'Emperador que deguéis venir ni entrar ni reconèixer vostres cambres. Mas ara, que menje los grans d'u en u, me donau comiat e dieu-mie que me'n vaja. Jo só content d'obeir lo manament de vostra altesa.

Com Eliseu hagué oït lo parlar d'Hipòlit, li caigué tant en grat e féu-ne tal rialla del plaer que hi pres que fon cosa de gran admiració, per ço com en tots aquells dies no l'havien vist poc ni molt riure ne alegrar fins en aquella hora que ab cara afable féu principi a tal parlar:

-Hipòlit, senyor, tant és lo plaer que he pres en lo que haveu dit a ma senyora car conec com a home de bon sentiment li haveu coneguda la calitat, per què us promet, a fe de gentil dona, que tots los dies de ma vida vos seré tan parcial e favorable com és Plaerdemavida a la Princesa, e quant més, no de menys, e guardar-vos tot lo dret vostre que no sia d'altri, puix la bona sort vostra vos hi ha

portat.

E girà's devers l'Emperadriu e suplicà-la humilment fos de sa mercè lo deixàs estar tant e tan bastantment com a ell serà placent. E l'Emperadriu lo hi atorgà per fer plaer a la donzella. Hipòlit se llevà del costat de la senyora e anà devers Eliseu e abraçà e besà-la, e li féu infinides gràcies de la gràcia que per mitjà d'ella havia obtesa. e així fon feta la pau.

E estant un dia Hipòlit en lo retret, l'Emperadriu e Eliseu estaven parlant d'ell. Dix la donzella:

-¿Com, senyora, tenint vostra altesa un cavaller per enamorat, consentireu que ell estiga ab Tirant? ¿E la majestat vostra no basta per a sostenir-lo e dar-li de vostres béns tant e tan abundantment que no s'haja emprar de negú? jo, qui s'ó una pobre donzella, me tendria per desaventurada, que si tingués enamorat jo li ajudaria tant com me seria possible, encara que en sabés empenyorar la gonella per socórrer-lo; quant més l'altesa vostra qui sou tan gran senyora e tan riquíssima. Car les dones virtuoses se deuen ajudar de sos remeis.

Dix l'Emperadriu:

-Puix tu m'ho conselles, jo só contenta de fer-ho, per bé que aquests estrangers, com los teniu molta amor e els haveu dat de vostres béns, ven-se'n, o tornen massa orgullosos o són difamadors.

-No, senyora -dix Eliseu-, que aquest no és tal, car de poca edat l'haveu vist en vostra cort.

-Hages-ne tu les gràcies -dix l'Emperadriu-, per ço que ell t'ame més.

Hipòlit havia estat en lo retret quinze dies, e un dia ans de la sua partida, estant en la cambra e tenint Hipòlit lo cap en les faldes de l'Emperadriu, ell la suplicà que cantàs una cançó per amor sua, la qual cantava ab molt gran perfecció e de bona gràcia. la senyora, per fer-li plaer, cantà un romanç ab baixa veu, de Tristany com se planyia de la llanzada del rei Marc; e a la fi dix: "Dona, restaràs sola sens lo teu Hipòlit." E ab la dolçor del cant destil.laren dels seus ulls vives llàgrimes. Eliseu, perquè no venguessen a noves de res que tristor ni dolor portàs, féu-los llevar d'allí on estaven, e féu-los entrar dins lo retret, e aquí ella pres les claus de les joies e obrí la caixa on estaven. E l'Emperadriu posà prestament la mà sobre la coberta perquè no l'acabàs d'obrir fins a tant que li hagués dit lo que dir-li volia, e no tardà en fer principi a un tal parlar.

Part XV

La Viuda declara el seu amor a Tirant.
Difamacions i maquinacions de la Viuda:
el negre Lausetta i el fals avortament de
Carmesina

Capítol 28

CCLXIV. Com l'Emperadriu ordenà la vida d'Hipòlit.

Com Tirant estigué bé de la cama, anava sovint al palau sens ajuda de negú, sinó que los metges no li donaven tanta llicència com ell volguera. El'Emperador sovint los demanava dins quants dies lo darien per guarit, que la cama fos ben reforçada per poder partir. E ells li deien que molt prest seria en bona disposició per cavalcar. Sabent Tirant quant era sol.lícit l'Emperador de la sua partida, estava ab gran congoixa com no podia son cor complir o almenys restà en algun apuntament ab la Princesa.

L'extrema passió que la Vidua Reposada portava ab si fins en aquella hora no s'era manifestada, car com, per paraules dites per l'Emperador, ella sentí que la partida de Tirant devia ésser molt presta, penà si ab les sues paliades paraules poria induir a Tirant d'anar-se'n ab ell al camp en excusa de servirlo; e si açò bo podia obtenir, ab lo seu enteniment diabòlic que tenia deliberà de sembrar en la cort d'una molt bona llavor qui es nomena sisània mesclada ab mala voluntat perquè millor esplet no pogués eixir. Anàse'n a la Princesa, e dix-li:

-¿No sabeu, senyora, com Tirant m'ha dir, com eixien de missa, que volia molt parlar ab mi per gran útil e profit meu? E jo li respoguí que seria molt contenta si la majestat vostra me'n dava llicència, e que ho hi pensaria, e si es podia fer ho faria de bona voluntat. E dóna'm de parer que açò no és pus sinó que ell veu la sua partida molt presta, e voldria experimentar si poria cometre alguna infidelitat ab vostra altesa; llevant aquest compte: que si l'encerta, bé està; si l'erra, així com féu l'altre dia, partir se n'ha, e passat lo riu no tindrà record de vós; car així m'ho deia, com si de la sua boca ixqués alguna gran virtut que hagués feta; que ell a mi totes coses me diu, vulles sien de bé o de mal. E tal home com aquest no us deu plaure per bellea ni menys per bones costumes, car les sues mans a tota tració són dispostes; si no, ateneu a l'atreuiment que l'altre dia féu. Déu lo'n premià segons sos mèrits. E diu més: que per amor de dones no deu home pendre armens, ni deu lleixar l'exercici d'aquelles per bella donzella que en lo món sia. E parla com a prohò, mas no com a cavaller enamorat, car los gloriosos fets de les armes, dignes són de renom e fama, car tots són estats fets, o la major part, per dones.

-Doncs façam així -dix la Princesa-; parlau ab ell e vejam si té alguna tració al cor. E vós me donau bon consel, que jo èm dec ara guardar molt d'ell.

-Emperò, senyora -dix la Viuda-, és de necessitat, perquè jo el puga descobrir a tot mon plaer, no ixcau d'aquesta cambra fins que jo torne.

La Viuda ixqué en la sala, pres un patge, e dix-li:

-Digues a Tirant que la senyora Princesa està ací en la cambra de parament e té gran desig de parlar ab ell; si voldrà venir, serà a son plaer, o li faça perdre l'esperança que té.

Lo patge prestament lo hi anà a dir. Com Tirant sabé que sa senyora lo trametia a cridar que per son delit degués venir, no esperà negú que ab ell anàs. E la Viuda, que tenia bona guarda quan vendria, com lo véu en la cambra de parament, féu demostració que en aquell punt eixia de la cambra de la Princesa, e acostà's a ell e féu-li gran reverència e honor, e dix-li:

-L'esperit maligne de l'Emperadriu en aquest cas se n'ha portada la Princesa dins en la cambra, e estàvem ací parlant de moltes coses. Jo diguí-li fos de sa mercè trametés per vós, car així com Jesucrist il.luminà los seus apòstols, així il.luninau vós a totes quantes són, com entrau per aquest palau, e l' hora que vós ne partiu totes restam tristes e adolorides. E ja Déu no em done alegria del que li demane, que

com vos veig, la mia ànima per trista que sia ne rep molt gran consolació en veure la vostra placent vista, e en aquell punt se parteix de mi qualsevulla manera d'enuig e tristor qui tinga. E si no us dic veritat, en lo pas de la mia fi no puga regonèixer Déu. E per quant ma senyora m'ha manat que jo vingúes ací per tenir-vos companyia fins a tant que l'Emperadriu se'n sia anada, e par-me que bé ens porem seure fins que sa altesa vinga, per ço com no volria que la vostra cama per causa mia s'agreujàs de res.

Assegueren-se en l'estrado, e Tirant féu principi a paraules de semblant estil.

Capítol 29

CCLXV. Raonament que fa Tirant a la Viuda Reposada.

-Reduint-vos a memòria, senyora, lo que ara m'haveu dit, la consolació que vós en ma vista preniu, e que per mi és il.luminat lo fosc palau de la mia deessa, jo us ho tinc a molta gràcia del que em dieu, per bé que conec que la mia trista sort no consent que puge al terç ni al quart graó de l'escala. E si egualment lo vostre voler posseís, l'honor e los béns vos volria haver dats, e negú més de mi benaventurat dir no es poria. E pensant, senyora, que los precés que a Nostre Senyor puc referir, e après a vós, que per mitjà vostre obtenir pogués la salut mia, per tant benefici com per vós me seguirà, de ma treballosa vida remeiats descans aconseguir, e de tal remei ésser-vos molt obligat; car de la passió que fora pensava ésser, ara veig en mi molt més augmentar. E si la fortuna m'era pròspera en fer-me atènyer tant de bé quant de vós ma vida espera, e l'atreuiment vull me sia llevat e de no voler pus ab vós contendre, mas a la bona voluntat que us tinc satisfaré recitant-vos d'un mercader un exemple, qui era nomenat Gaubedí, anant per mar, lo qual era partit d'aquella gran e magnífica ciutat de Pisa, e navegant per les mars d'Espanya, tot lo seu cabal e sustància havia posat en un barril de jocs de naips, pensant que ab aquell arribaria a port salvador, e que la sua mercaderia vendria en gran augment de la sua sustància; e aplegat en les mars del Roine prop lo port d'Aigües-Mortes, en l'escura nit la nau tocà en un escull de roca, que tota sobrí. Tots los mariners ab l'esperança perduda, se llançaran en mar per restaurar la vida. Aquest pobre mercader, pensant en restaurar més lo barril que la vida, davallà sots la coberta e véu la nau mitja d'aigua que se n'entrava a fons; ab gran fatiga e major perill, tragué lo barril de la sua mercaderia, llançà'l en mar i ell après d'ell, e aferrà's ab lo barril per poder-lo traure en terra; e tant esforç no féu, que dos o tres voltes perdent e cobrant lo barril, pensà perdre la vida. A la fi, a mal grat seu, l'hagué de sesemparar; e anant per aconseguir a terra, ab tota l'esperança perduda de recobrar son barril, encontrà's ab una gran caixa; e per lo gran treball així de la mar com del perdut barril, li fon forçat de sostenir la sua persona en la caixa, e a poc instant la mar los llançà en terra. L'aflegit mercader, assegut sobre la caixa, féu aquí grans lamentacions, dolent-se de la perduda mercaderia dels naips; e trobant-se nu, sens camisa, desitjava més la mort que la vida. Com per bon espai se fon lamentat, partí's de la caixa com a home desesperat e anà dos tirs de ballesta, e pensant en lo menys dan, tornà a la caixa per veure si hi hauria alguna cosa de què es pogués vestir; e rompent aquella, trobà moltes robes de brocat e de seda, e molts gipons e calces, e tot lo sòl de la caixa cobert de ducats e de fermalls e de moltes pedres precioses, que valia tot un infinit tresor. Si bé, senyora, açò sia poca glòria a l'estima del vostre valer, e dicvos ab pura veritat que, en semblant lloc, me vull sots-escriure jo ésser la caixa, e perdent vós lo barril sereu pròspera e benaventurada en aquest món. E ans que de vós haja resposta, vos prec porteu aquesta cadena per l'amor mia, perquè mirant aquella siau en record de mi, qui desitge fer molt per vós.

No tardà la Viuda daurada de fer principi a un tal parlar.

Capítol 30

CCLXVI. Resposta que fa la Viuda a Tirant.

-Per no restar en tal pensament, só forçada respondre al vostre dir, car lo darrer terme de vostres paraules jo bé l'entenc, mas presumesc descansar la mia llengua, e posar en repòs l'estima de ma honor en un sepulcre secret, per ço com ara entre esperança e temor fa dubtar la mia llengua en dir lo contrari del que en altre temps ha dit. E per satisfer a vostra demanda, vos dic e suplique, si amau la vostra vida e honor, que tragau lo peu de tan desaventurat llindar e tan perillós pas en què està. Car jo tinc gran dubte no us tolguen la llum de la vostra vida, que veig-vos embolicat en lo fang de perpetual dolor. Car no és negú qui ignore lo vostre mal de la cama com s'és seguit; e perquè la necessitat requir de no descomplaure-us ne enutjar-vos per causa de la guerra, dissimulen e fengeixen no saber-ne res; e si ells tenien seguretat de pau, Carmesina seria la primera qui us portaria al corral de perpetual e amarga dolor. ¿E tan poc és lo vostre sentit, que no basteu a conèixer les pràctiques vils e deshonestes que en aquest palau se mantenen e es ginyen e tracten? Però, com me par cosa molt odiosa e abominable, jo no hi consentiria per res, e per causa d'açò só mal volguda, car jo sé certament que vós no sou amat segons sou mereixedor. E si voleu que us dure vostra bella enamorada, cercau-la que sia de major estament ni superba, car diu lo bon exemple verdader que la bona companyia feta entre dos se deu blanament concordar en fets e en dits e en virtuoses obres. Digau, ¿no seria millor per a vós amar dona qui fos destra en l'art d'amor, honestíssima encara que no sia verge? Aquesta vos seguirà per mar e per terra en totes les parts on vós ireu, així ab guerra com ab pau; e en les vostres tendes vos servirà de dia e de nit, e aquesta jamés no pensará sinó com porà contentar la vostra virtuosa persona.

-Digau, senyora - dix Tirant -, sí Déu vos done honor, ¿qui és la dama qui tan assenyalats serveis me fes com vós dieu?

-Oh trista de mi! - dix la Viuda -, e no he dit prou? Per què em voleu donar més pena de la que tinc? No vullau dissimular lo que tan clarament enteneu; e jo em só esforçada atenyèr en aquesta millor part hora disposta perquè ma dolor vos fos manifesta, no per mitjà de negú, mon mal qui tant de temps celat he tengut, d'aquell adolorit dia que en aquesta ciutat vós entràs. E dóna'm de parer que prou clarament vos he descoberta ma intenció, e bé es deu tenir per benaventurat tal cavaller qui per gràcia tal do li és atorgat.

No tardà Tirant en fer-li semblant resposta.

Capítol 31

CCLXVII. Resposta que féu Tirant a la Viuda Reposada com lo requerí d'amors.

-Per satisfer a vostra demanda delibere respondre a les vostres gracioses paraules, e tinc enuig com no puc suplir en aquelles per ésser acompanyades de tanta amor. E ja lo meu esperit nafrat de tan enamorada vida no està en llibertat mia poder-ho fer, com tinga cativat lo franc arbitre; e posat cas que hom temptàs de voler-ho experimentar, los cinc senys corporals no m'ho consentirien. E per una poca d'absència que faça, combaten tan fort ma pensa que, sols lo penedir, més en mi no habita; e ara sé què és amor, que de primer no ho sabia. Qui em llunyarà de sa altesa, llunyat lo veja de tot bé; e per no més atribular la mia fatigada pensa, vos prec, senyora, vos plàcia posar tot lo pensament vostre en altre cavaller, per ço com ne trobareu infinits de major esforç e virtut, de dignitat e senyoria que no só jo. E parle-us ab tota veritat, que si jo hagués posat mon voler en vós així com he en aquella que del món mereix portar corona, no us poguera per res fer ofesa neguna. E d'açò me deveu sentir grat, car si altri fos, per vós ésser tan gentil dama, vos porien molt prometre e poc donar, e del blanc vos farien groc perquè en lloc apartat poguessen haver notícia de vostra gentilea. E pens qui a vós amàs e us deixava per altra, ab paciència comportar no ho poríeu. Però en vós conec moltes virtuts, que sou digna de molta llaor, car ab honestat singular haveu subjugats los vicis seguint les virtuts.

E no li dix més. No tardà la Viuda, ab esforçat ànimo, pintar semblants paraules.

Capítol 32

CCLXVIII. Replica la Viuda al parlar de Tirant.

-No he temptat d'egualar les lleis divines ab les humanes, e ab gran fatigapodia regir la mia llengua per jo ésser ignorant del que ignorar devia, ço és, per saber clarament lo fet, vos si teníeu pes e mesura en vostra benevolença; e si ho feu, guanyareu premi ab mèrit de pròpia virtut. Mas tot lo que jo us he dit no és estat pus sinó provar-vos de paciència, e perquè conegau, senyor Tirant, quant vos desitge servir, que ab la mia indústria vos faça venir a notícia de totes les coses que ignorau, e que en los fets de la Princesa no siau decebut en vostra opinió, com ella se sia despullada de tota pietat, e de l'honor sua, de son pare e de sa mare, no guardant dret ni envers. Sabent ella un cavaller així valentíssim e vistuós com vós sou, e molts altres qui d'ella són enamorats, poguera sos apetits honestament complir, mas lo pecat per ella comès (e comet cascun dia), los cels, la terra, la mar e les arenes se n'abominen. ¡E com la benignitat de Nostre Senyor permet e no puneix prestament un tant nefandíssim crim d'adulteri! Que si vós ho sabíeu com jo sé, li escupiríeu en la cara, e après a totes quantes dones són en lo món, per causa d'ella. Mas, ¿per què vull ab tan supèrflues paraules encarir crim de tan gran lletgea? La qual, planament raonada, més feredat de tan espantable crim que admiració porta ab si, que és impossible; los qui ho oiran sens gran alteració dormir ni menjar reposadament no poran. E après que en son servei molt temps de mon adolorit viure despès tenia, mos cansats pensaments de dol se són vestits; e per ço ma dolor no consent que eternament ho cobre. Una erros és, la qual moltes voltes és coberta ab dissimulació d'honestes paraules, e les males alegren-se de son pecat. És ver que hi ha moltes maneres de pecats: uns són venials, altres són mortals, però aqueset és així gran que ja la mia llengua, cansada de molt parlar, no em dóna esforç de poder-ho recitar. Cert és: la llei mana que les dones serven honestat, e si no ho fan que reben punició, e majorment les casades; e si lo pecat se comet que almenys no sia ab home fora de la llei, car lo pecat que es comet contra la llei és molt abominable a Déu, e és més lleig a les donzelles. Emperò si la Princesa volrà dir ella ésser estada decebuda per ignorància sots color de bé, e diga que no té culpa e no sia senyora de si, tal raó no ha lloc, car les coses qui són de pública infàmia de deshonestat negú no les ignora; e per ço són donades a les donzelles virtuoses dobles honors, e penes en lo contrari, del que fan. Car lo principi de la virtut en nosaltres lluu, e los vicis prestament són públics a totes les gents. Per ço, si vós me volreu creure, apartau-vos d'ella lo més prest que poreu, que serà molt lloable cosa per a vós, com ella se sia embolicada ab lo Lauseta, que es nomena, esclau negre, comprat e venut, moro per sa natura, hortolà que l'hort acostuma de procurar. E tot lo que jo us he recitat no pense la senyoria vostra que sien faules, car si me'n deveu haver grat e ho teniu secret, ab los vostres ulls corporals vos ho faré veure. Oblidant-se lo nou hàbit de virtut, deixant la companyia de reis, ducs e grans senyors, llong temps ha que em fa viure ab aquesta tant estrema pena. Però açò no és cosa que la mia llengua degués recitar, sinó que la gran deshonestat que comet me força dir-ho; car per molt que li'n diga, estar no se'n vol. E l'altre dia se cenyia sobre viu. E què us diré d'esta ventura? Ja la sua boca forçada prenia poques viandes, lo dormir no li era plasant, e la nit li paria un any. E jatsia ella dolor sentís, e lo meu cor lamentava: la color era absentada de la sua cara, magrea havia debilitats los seus membres, ¡quantes e de quines herbes só anada a collir, e ab ardida mà les hi he posades per destruir lo prenyat del seu ventre, de molta infàmia digna! ¡Ai trista, que lo mesquí és punit per lo meu pecat! E lo seu cos, no soterrat, sinó pr lo lriu avall, ha

fet son viatge. ¿Què podia jo altra cosa fer que millor fos, perquè tal nèt no prevengués davant la de l'Emperador, son avi? Ella pren lo delit, si dir-se porm e jo porte la culpa. E per ço cové a mi que us ho diga, perquè no us vullau del tot perdre ne us vullau ofegar en tèrbola bassa d'oli pudent. Les altres coses celaré per no ésser prolix, e volria, vós qui teniu lo ceptre de la justícia, li donàsseu condigna pena per apartar-la de tan gran default. E jo moltes voltes li dic: “ Filla mia, ara és temps de resecir a tan gran mal; llança de tu tota manera de viltat e amor corrupta, e segura restaràs e vencedora; e pots veure, ma filla, si l'altea del lparentat teu, e la fama de la virtut tua, e la flor de la bellea, e l'honor del món present, e totes les altres coses que a donzella de tanta dignitat pertanyen te deuen ésser cares, e sobretot la gràcia d'un tal enamorat, qui et desitja més servir e amar com a muller que a totes les dones del món. E per aquest negre perdre'l desitges! Car plaure no et deu, e pens que d'ací avant no et plaurà si sàvia est, majorment si ab tu mateixa te conselles; doncs, oblida los falsos delits permesos a la sutza esperança. llança-los fora de tu!” Dic-vos, senyor Tirant, no hi val res per molt que li diga. Sol miracle de Déu seria elaa se'n pogués estar. E ja d'aquesta hora avant negun pensament de bé porà haver lloc en ella.

No tardà Tirant, ab tota la malencolia que tenia, en per principi a un tal parlar

Capítol 33

CCLXIX. Replica Tirant a la Viuda, ignorant la sua maldat.

-Oh escura ceguedat d'aquells qui desordanadament amen! ¡ Ab quin ànimo, ab quina sol.litud e diligència treballen ensems l'ànima e la vida perdre! ¡Oh animosa temor d'aquells qui recelant temen los perills de viciós morir e viure, e ab invencible e discret ànimo per lo regne del cel la vida abandonen ! Aquestes paraules, senyora Viuda, me són entrades en lo miserable cor, e em donen majors penes que jamés sentí, e és estada la primera hora que tals dolors sien causa de més agreujar la vida mia. Mas d'ací avant, per los desorde que referit m'hanaveu, si visc, tota la vida mia passaré ab infinides llàgrimes, e encara que per mi no acostumades sien, tots los meus dies seran sens consolació. E en aquest punt mil maneres de pensaments corren per la mia pensa, e quasi tots determenen en u, ço és, que puix ellla ama a altri, jo dó senyal de ma persona llançant lo meu cos d'aquesta torre avall, o en la profunda mar ab los peixos fes companyia. Per què us prec, virtuosa senyora, vos plàcia que los meus ulls vegem la mia dolor, car jo no daria fe neguna en paraules que sien tan contràries a natural raó, car tinc per imposible que lo seu cos celestial posàs la sua bellea en llibertat d'un salvatge negre, e tothom coneixeria que la bella de sa majestat seria miserable do per a qui virtuosament viure desitja. Oh tu, senyora Princesa!, ¿on reposa ara lo reu pensament? Vine, e oiràs lo que dien de ta altesa. Oh senyora Princesa, tu sola est la beatitud mia!

E dels pits de Tirant un suau sospir sortí que acompanyat venia d'aquestes paraules:

-Oh piadosa fe! Oh reverendíssima vergonya! ¡Oh castedat e pudícia inestimable de les honestes donzelles! ¿ Qual persona pot ésser en lo món qui et vulla o puga per parentesc de sang o per acostada amistat t'ame així com jo? Mal creus si aií creus vanament que negú t'ame així com jo. Doncs si jo més t'ame, més pietat merite.

Callà e no volgué més dir, e la Reposada Viuda fon posada en gran pensament perquè Tirant no havia dada plena fe en les sues fictes paraules.

E estant ells en les dessus dites raons entrà per la cambra l'Emperador, e véu allí a Tirant e pres-lo per la mà e entrarense en una cambra per parlar sobre los fets de la guerra. La Viuda restà sola e pres-se a dir en si:

-Puix Tirant no ha dat fe en les mies paraules, no ha lloc l'engan qui havia principiàt; però jo faré tant que jo el faré venir al que desitge, encara que en sàpia dar la pura ànima al diable per eixir ab la mia intenció, car en altra manera no tendria cara ab què pogués jamés venir davant ell, e seria poca admiració que ell no ho digués a la Princesa, e jo en aquest cas restaria ab la maldat. . . Mas vull-lo esperar ací fins que ixca ab l'Emperador del consell. -E pres-se a dir-: Oh antiga ira!, sies certa on que vages jo et seguiré protestant que serà tota pietat a part posada, e jo proceiré en la benaventurada obra ja per mi començada, perquè no perda lo premi e virtut de la mia gloriosa fama. Doncs, ¿per què tant tarde, que dubtar no dec en res? Car poderosa e destra só per a cometre semblant maldat, e major que no aquesta. E altra cosa no em dol, per dar compliment a mon delit, com dies ha no comencí a fer un tan singular acte.

Ab gran fúria se n'entrà en la cambra on la Princesa era; ab fengides rialles li mostrà la cadena d'or que Tirant li havia dada, la qual passats deu marcs pesava, e dix-li:

-Si vós, senyora, vésseu l'última voluntat sua, admirada n'estaríeu, e si jo volia consentir en la sua

gran culpa que vol cometre: que vol fer adobar una galera, e de nit, per força, que us prenga, e vol-vos portar en la sua terra. E tot quant diu li'n pren així com aquell qui té la boca plena d'aigua e bufa al foc, e pensa encendre-lo, e apaga'l ab l'aigua. -Fengint e dient semblants paraules quasi a manera de burla.

La Princesa, qui véu que es burlava de Tirant, pres-hi molt gran enuig en si mateixa, partí's d'allí e entrà-se'n dins lo seu retret. Començà a pensar molt en Tirant per la gran amor que li portava e los grans donatius que dava a les sues donzelles per causa sua. E ella, com pensava en l'extrema amor que ella li portava, causava en si molts pensaments e amargues dolors. Com hagué molt pensat, lligà's e eixí en la cambra de parament per parlar ab Tirant e per fer-li festa per ço com sabia que molt presta devia ésser la sua partida per anar al camp.

La Reposada Viuda esperà a la porta del consell a Tirant, e dix-li:

-Senyor Capità, jo em volria assegurar de vostra mercè que, a burles ni a de veres, lo que jo us he dit en gran secret no ho sabés ma senyora la Princesa, car no passaran de les hores vint-e-quatre que jo us ho faré veure de vostres propis ulls.

-Senyora Viuda -dix Tirant-, això us hauré jo a molta gràcia que m'ho façau veure. E per ço que de mi siau ben segura, vos promet per lo benaventurat lo senyor Sant Jordi, lo qual jo en nom seu la honor de cavalleria tinc, de no dir-ne res del que m'haveu dit a persona del món.

L'Emperador fon-se girat e véu la Viuda; li dix:

-Anau prestament e digau a l'Emperadriu e a ma filla que de continent vinguen a l'hort, que allí les esperaré.

E molt prestament totes les dames foren on era l'Emperador, e aquí parlaren de moltes coses e com l'Emperador havia tramès al camp perquè venguessen dos mília llances per acompanyar al Capità. La Princesa, com oí dir semblant nova, estigué tota alterada, mostrant lo cap li feia mal, e dix:

-Ja per açó no estaré, per bé que lo Capità sia ací present, no em deslligue davant ell.

Llevà's tot lo que tenia al cap, e restà en cabells, los més bells que jamás donzella tingués. Com Tirant la véu ab tanta resplendor estava admirat e doblà-li lo voler. E estava devisada aquell dia la Princesa ab brial de domàs blanc, e sobre lo brial portava una tabardera qui era de tela de França, e totes les costures eren de trenes d'or molt amples; en aquell cas mostraven les sues mans barallar-se ab la cordonera del seu brial, discordant-se a gran pressa, mostrant grandíssima congoixa, passejant-se sola per l'hort. L'emperador li volgué demanar de son mal, e si volia los metges vinguessen. E ella respòs que no, que:

-Lo meu mal no fretura de metge ne medecina.

En açó la Viuda Reposada llevà's d'allí on seia e pres una companyona ab si e dos escuders perquè l'acompanyassen, e anà a casa d'un pintor e dix-li:

-Tu, qui est lo millor qui sia en l'art de la pintura, ¿poriesme fer a ma voluntat una cara encarnada, qui fos sobre cuiro prim negre posada, qui fos tal com lo Lausetà, hortolà del nostre hort, ab pèls en la cara, uns blancs e altres negres? Car ab gomes se poran bé tenir; per ço com som prop de la festa del Corpus Christi, e volria fer aquell entramès, ab guants en les mans per ço que tot mostràs ésser negre.

-Senyora -respòs lo pintor-, ell se pot ben fer, mas al present jo tinc molta faena. Però si vós me pagau bé, jo contentaré la voluntat vostra, que deixaré tot lo que tinc a fer perquè vós siau servida.

La Viuda se posà la mà en la bossa e donà-li trenta ducats en or perquè anàs bé. E féu-lo pròpiament tal com era Lausetà.

Com la Princesa per bon espai se fon per l'hort passejada, véu la Lausetà que estava adobant un taronger, per ço com ell tenia càrrec d'adobar l'hort; aturà's a parlar ab ell. La Viuda, la qual era ja tornada, estava mirant a tirant, e féu-li senyal que miràs a sa senyora com parlava ab lo negre Lausetà. E Tirant se fon girat, que estava al costat de l'Emperador, e véu la Princesa estar parlant a grans raons ab lo negre hortolà, e dix en si:

-Oh, d'aquesta mala dona reprovada de Viuda! ¡Encara farà, ab sos falsos ginys, fer-me creure lo que m'ha dit ésser ver! E per molt que ella faça ni diga no és presumidor que tan gran default la Princesa fes, e jo per res fe no hi és presumidor que tan gran default la Princesa fes, e jo per res fe no hi daria si de mos ulls no era vist.

En açó l'Emperador cridà una donzella e dix:

-Vine, Pràxidís - que així havia nom -, vés a ma filla e digues-li que cride al Capità, e diga-li que

ella lo prega que ell dega prestament partir per anar al camp, car moltes vegades s'esdevé que los cavallers jóvens fan més per les donzelles que per hom mateix.

E la Princesa respès que ho faria, puix sa majestat lo hi manava. Com hagué estat per bon espai parlant ab lo Lauseta dels tarongers e de les murteres, tornant en son deport passejant-se per l'hort, com fon en dret de l'Emperador cridà a Tirant e dix-li com estava tota cansada e que la prengué de braç e així es passejarien per l'hort. Sap Déu Tirant quanta consolació pres com la Princesa de tal socors l'havia emprat. E com se foren un poc llunyats, Tirant féu principi a paraules de semblant estil acompanyades.

Part XVI

Matrimoni secret no consumat entre
Tirant i Carmesina

Capítol 34

CCLXXI. Resposta que la Princesa fa a Tirant.

-Descriure no es deixen les passions ab què amor la mia atribulada pensa turmenta, car la fi d'un mal és a mi principi d'altre. E jo per amor só dita benaventurada, per no conèixer les mies misèries, e passe treball en vans pensaments per ornas la mia joventut, e passe penitència del mal que no m'he fet. Car la passió que ara em dóna amor no m'era acostumada, ni menys los treballs que la mia ànima ara posseïx. E per ço que los meus mals hagen fi e la mia pensa reposada estiga ab major repòs, ab paraules de present asseguraré la tua demanda. Dóna'mla tua mà dreita, e ajustaré aquella ab la mia. -E com les mans foren ajuntades, dix la Princesa-: Perquè açò sia verdader matrimoni, dic jo ab japauls de present: jo, Carmesina, dó mon cos a vós, Tirant lo Blanc, per lleal muller, e prenc lo vostre per lleal marit.

E les mateixes paraules dix Tirant, o semblants, segons és acostumat. Aprés dix la Princesa:

-Besem-nos en senyal de fe, puix Sant pere e Sant Pau ho manen, los quals en semblant cas facen testimoni de veritat; e aprés, en nom de la Santa Trinitat, qui és Pare e Fill e Sant Esperit, te done plena potestat que faces de mi com de muller qui és companyona del marit. E done la fe als sants jurats, Sant pere e Sant Pau, e ab aquesta esperança de seguretat pots creure que tens en mi muller e castedat. E jur-te per los sants nomenats, que tant com seran los teus dies e los meus, de no desconèixer la tua persona per negun altre home qui en lo món sia, e et seré tostemps lleal e verdadera sens màcula alguna. Tirant, senyor, no dubtes en res del que t'he dit, car encara que tingues creença que l'esperit meu no sia estat tostemps conforme ab lo teu; e tostemps t'he amat e contemplat en lloc d'una déu, e sé't ben dir que així com augmente en edat, augmente en amor. Mas temor d'infàmia me fa guardar l'honor de castedat, la qual deuen guardar molt les donzelles e dubtar, per ço que ab puritat puguen aplegar a tàlem de benedicció, e així la vull jo guardar tant com a la tua senyoria serà placent. E ara és atès lo temps que poràs haver plena notícia de mi si t'ame, car d'hui avant jo et vull dar premi de l'amor que m'has portat; per què reposa ab bona esperança, jo et clam mercè, e la mia honestat vulles haver per tan cara com la tua vida. Entre tots los mals, lo que més m'atribula és l'absència que per alguns dies tendré de tu, e per ço no tinc alegria per mostrar-te la infinida amor a la qual justament lo teu merèixer m'obliga, e per ço esperaré temps en lo qual sens temor jo et puga mostrar com tinc en poc ma vida.

Callà e no dix més. Mas Tirant, mostrant ésser molt content del bon conhort e gràcia singular que de la Princesa obtesa havia, ab cara afable e gest humil li dix paraules de semblant estil.

Capítol 35

CCLXXII. Com Tirant pres jurament de la Princesa que li compliria lo matrimoni.

En alegria de goig inefable fon posada l'ànima de Tirant com se véu en camí per poder posseir la corona de l'Imperi grec per mitjà de les novelles esposalles, veent que l'excelsa senyora ab tanta liberalitat e amicitia li havia volguda mostrar la infinida amor que li portava, e ab verdadera fe e sencer esperit l'havia tractat. E Tirant tenia lo món en no res per haver-lo a conquistar aba aquella glòria que sentia, e tenint gran desig de poder-ho manifestar a son cosín germà Diafebus, duc de Macedònia, estimant que, així com ell, a cascuna persona devia plaure la contentació que ell tenia. E encara per major seguretat sua pres un reliquiari que ab si portava en què havia del Lignum crucis on lo Fill de la casta donzella havia posades les sues precioses espatles, e féu-hi posar les mans a la Princesa, conjurant-la com ella ab pura fe e sencera intenció demanava lo matrimoni. E ella ab molta alegria féu lo jurament, e Tirant li dix:

-Senyora, la majestat vostra demana egualtat en aquest matrimoni, per viure en segur de mi, e per ço que faç consemblant sacrament d'ésser-vos lleal e verdader e no oblidar-vos per neguna altra qui en lo món sia.

E la Princesa renuncià a totes les lleis imperials, e a totes les coses que a ella poguessen valer ni a ell noure.

E fet tot lo dessús dit, Tirant donà dels genolls en la dura terra e volgué-li besar les mans perquè més que a negun sant temia de fer-li ogensa; e ella no ho permès, e ell li féu infinides gràcies de la gràcia que d'ella havia obtesa. E esperant altra vegada oir de la majestat sua paraules qui manifestassen l'estament de sa vida, no tardà la Princesa en fer principi a semblant parlar.

Capítol 36

CCLXXIII. Rèplica que fa la Princesa a Tirant.

-Encara que la mia poca edat e temor de restar envergonyida m'hagen detenguda fins ací, que no he pogut ne tenia atreviment de poder-vos manifestar tot mon voler, emperò acompanyada d'infinida amor e de dolorosos pensament, só estada forçada d'atorgar-vos part del premi que mereixedor sou, com per la mia honor e fama a mantenir me reserve la part per vós més desitjada, la qual vos serà tan guardada com los ulls. E après lo triümfó de vostra pròspera victòria, ab benaventurat repòs, sens temor collireu aquell dolç e saborós fruit d'amor qui en lo sant matrimoni s'acostuma de collir, que us farà portar durant la vostra benaventura vida aquella pròspera corona de l'Imperi grec, la qual vós, per la vostra molta virtut, haveu recobrada. E suplic-vos no us enutgeu de tant esperar, car la glòria e delit d'aquest món miserable no s'ateny ni es pot atènyer sinó ab treballosos actes; emperò la major delectació que la mia ànima pot sentir és en amar a vós, qui sou lo major bé que jo puc posseir. Mas, ¿qui serà aquella desaventurada persona qui dues voluntats tan conjuntes e unides jamés puga separar, si doncs no era per culpa vostra? E moltes coses vos volria recitar, sinó que no gose per dubte que no sien sabudes; e ací podeu conèixer quant és lo bé que us vull, que ab cosa que en lo món sia no es pot acomparar. E lo més mal que la mia pensa pot cogitar és com pense en l vostra absència, que estareu per algun temps que no us veuré; mas pensant així mateix en la ferma esperança que tinc de la vostra pròspera e presta tornada, m'aconsella e em dóna algun tant remei a ma dolor. E ja no us puc més altra cosa dir sinó que maneu de mi com a senyor que us he fet de la mia persona, tot lo que plasant vos sia.

Tirant volgué satisfer a les afables raons de la Princesa, e ab veu tremolant, més de sobreabundant letícia que de dolor ni temor, féu principi a paraules de semblant estil.

Capítol 37

CCLXXIV. Rèplica que fa Tirant a la Princesa.

-Més glòria sent que jamés sentida he, com pens la majestat vostra és de tanta gratitud que ha volgut haver per acceptes los meus treballs, e encara que tota ma vida la celsitud vostra jo hagués servida, no seria de tanta estima lo premi de la mia servitud com és l'estima de la vostra noble e agraciada persona. E per bé que l'edat vostra sia de pocs dies, ella és antiga de molt saber, acompanyada de molta discreció, segons manifestament haveu mostrat de voler-me dar premi tna gran com és de la vostra virtuosa persona, fent compensació de tan pocs serveis que jo fets he a la celsitud vostra, e havent esguard a la vostra gran dignitat, qui no pot donar sinó coses de gran estima. E per bé que jo tinga en gran compte l'esperança graciosa de posseir en esdevenidor la cosa que més desitge en aquest món, tanta és la voluntat que tinc de present de posseir-la, que em par cascuna hora mil anys d'obtenir-ho; e crec per mos pecats jamés ne veuré la fi. Per què us hauria a molta gràcia que, ans de ma trista partida, jo pogués sentir part d'alguna centilla d'aquella singular glòria que per la majestat vostra m'és estada ab molta benignitat atorgada, e per mi, besant-vos les mans, acceptada, que, si era possible poder-se mudar, lo temps esdevenidor que fos fet present. Açò seria la major gràcia que jo en aquest món poria atènyer, oferint-vos ab jurament de no passar los límits de vostra voluntat, com aquella qui us tinc per deessa de ma vida, la qual adore com a Déu, de qui espere haver salvació a la mia pecadora ànima.

No tardà la Princesa ab gest afable fer principi a un tal parlar.

Capítol 38

CCLXXX. Rèplica que fa Tirant a la sua Princesa.

-Senyora, molt me tarda vos ves en camisa o tota nua en lo llit. Jo no vull vostra corona ni la senyora d'aquella; dau-me tots mos drets a mi pertanyents segons mana la santa mare Església, dient semblants paraules: "Si les donzelles ab treball són ajustades a matrimoni verdader, qui pot e no ho fa, peca mortalment si en lo matrimoni no s'hi segueix còpula"; e par a mi, senyora, que si vós amau lo cos, també devéu amar la mia ànima, e l'altesa vostra no deu consentir jo voluntàriament hagués a pecar, e sabeu bé sabeu que l'home qui va en armes estant en pecat mortal, Déu no li vol haver mercè.

E per les paraules no estava Tirant de començar-la a despullar la roba e a descordar la gonella besant-la infinides vegades, dient:

-Una hora me par un any que siam en lo llit; puix Déu m'ha donat tant de bé, tinc dubte de perdre aquell.

Dix Plaerdemavida:

-Ai, senyor!, per a què voleu esperar lo llit? Sinó damunt les sues robes perquè facen més verdader testimoni. E nosaltres tancarem los ulls e direm que no havem vist res; car si a sa altesa esperau que es sia despullada, d'ací el matí n'hi ha. Aprés Nostre Senyor poria-us demanar les penes de cavaller repropri d'amor; si en semblant cas falléu, o inconvenient negú se seguia, no ho volríeu per tot lo món, e per vós ésser tan civil enamorat Nostre Senyor no es volria més dar tal bocí ni tendria més que dar per a vós, car no sé home en lo món qui no el se n'enujàs encara que fos cert que se'n degués ofegar.

Respòs la Princesa:

-Calla, enemiga de tota bondat. No pensaran jamés de tu, Plaerdemavida, que tinguesses tanta crueldat, car fins al dia de hui t'he tenguda en compte de mare e de germana, e ara et tinc en compte de madrastra per los reprovats consells que dónes contra mi.

En aquest punt Tirant l'hagué acabada de descordar, e al braç la posà sobre lo llit. Com la Princesa se véu en tant estret pas que Tirant despullat s'era mès al seu costat e treballada ab l'artelleria per entrar en lo castell, i ella veent que per força d'armes no el poria defendre, pensà si ab los ulls destil.lant vives llagrimas féu principi a una tal lamentació.

Capítol 39

CCLXXXI. Lamentació que fa la Princesa estant en los braços de Tirant.

-Ab mà tremolant eixugaré los meus trists ulls ans que res te diga. ¡Oh quantes piadoses paraules t'he ofert e no et plau acceptar-les! Moga't a pietat la mia error e nova vergonya d'infinida culpa, car treballes d'apartar de mi la molta amor que et porte, volent tu usar de poder absolut devers mi, e d'infinida ira agreujar la mia ànima. Gran seria l'ofensa que tu em faries e se't ben dir que tant menyscabarà la mia amor en tu que n'estaràs admirat, així com Llucifer, qui caigué de l'alta cadira . E no volria que tu caiguesses en tan grandíssima error. E no haja a presumir que més estimes lo teu delit que la glòria e honor mia . Però jo seré tostemps obedient a tu, e de mi poràs fer tot lo que et plaurà, e jo ho comportaré ab molta dolor, sol per la poca amor que m'hauràs mostrada. No plàcia a Déu que en esperit francès e de la casa de Bretanya tan poca amor puga habitar. Tirant, obre los ulls de l'enteniment a la gran desventura que t'espera, he reconeixen-te dóna lloc a la raó e desvié e refrena de desitjosos apetits tempra los volers no savis en altres obres, endreça los teus pensaments, e resesteix en aquest principi de libidinosa voluntat. Car les lleis d'amor són de major força que no algunes altres; elles rompen no solament aquelles de l'amistat, mas encara les divines que poden ésser dites de marit e de muller. Plàcia't, senyor Tirant, no em vulles donar causa d'ira e d'avorrir-te, car grandíssima virtut és resestir a les males inclinacions de delit.

E totes aquestes e semblants lamentacions feia la Princesa ab los seus ulls destil.lants vives llàgrimes en gran abundància.

Com Tirant véu les abundants llàgrimes e les discretes e piadoses paraulas de sa senyora, acompanyades de tanta amor deliberà contentar-la aquella nit en seguir sa voluntat, per bé que en tota aquella nit fon poc lo dormir dels dos amants, mas jugant e solaçant, adés als peus, fent-se moltes carícies, mostrant cascú en aquell cas molt gran contentació. E com fon quasi prop del dia, que ja la gent del palau se llevaven, dix la Princesa:

-Per contentació mia no volguera que lo jorn fos vengut tan prest, e al plaer meu fóra que aquest delit un any duràs o jamés s'acabàs. Lleva, Tirant, senyor de l'Imperi grec, que demà, o com a tu serà plasant, poràs tornar en lo mateix lloc.

E Tirant ab gran dolor se llevà e dix:

-A mi plau de fer lo que em manau, mas tinc temor que lo meu voler jamés haja compliment, e lo meu pensament està molt dubtós.

E per no ésser sentit ni fos vist per negú, partí's ab molta passió e congoixa, donant-li a la partida infinits besars sens orde. Com s'en fon anat, Plaerdemavida estava tan atribulada que més no podia. La Princesa tramés per ella, e féu venir la donzella de Montblanc, e present elles per ço com sabien en tot lo que entre ella Tirant era passat:

-Mal bé hi meta Déu! -dix Plaerdemavida-. Vostra altesa n'ha lo plaer, e Tirant lo delít, e jo n'he lo pecat; mas tant me dol com no s'és fet, que de ràbia pense morir. ¡Deixau-lo'm veure al flac e abatut cavaller, e veureu què li diré! Que jamés faré res per ell, ans li nouré en tot lo que a mi serà possible.

-Per la mia fe -dix la donzella de Montblanc-, ell ha usat de gran virtut com a valentíssim e cortès cavaller que ell és, que més ha estimat perdre son delit que enutjar a ma senyora.

Part XVII

La ficció de la Viuda Reposada

Capítol 40

CCLXXXIII. Ficció que féu la reprovada Viuda a Tirant.

-No só admirada si lo món voleu conquistar, que a mi teniu cativada. Car la fortuna, enmiga de pau, té abrigat lo meu flac e dèbil cos d'amor que porte a vostra senyoria, e açò és lo que em fa parlar, car veig que ab los ulls oberts voluntàriament vos voleu ofegar en bassa d'oli, e vos, com a home adolorit e fora de camí, no trobau qui us empare ni us haja pietat. Jo vull ésser aquella, la qual havent pietat de vostra mercè, vos vull emparar e traure-us dels llims de perpetual dolor e infàmia, e per ço poreu dir que lo meu cos és clar e net, e no és tan escur com l'apocalipsi. Si veure volreu vostra dolor o vostra salut, goig e alegria qui en l'esdevenidor temps venir-vos deu, car en tots los temps millors de la vostra vida tengut sou a Déu fer-li gràcies e pregar per mi, car tinc per foll qui en aquesta present vida se percaça la ira de Déu e de gents; per què, senyor Tirant, si a les dues hores tocades volreu ésser en lloc secret, poreu veure tot lo que he dit vos he.

Dix Tirant que era molt content, e tota hora que li fos placent, que seria prest.

La Viuda se partí prestament de Tirant, e tenia les espatlles de l'hort una casa ja concertada d'una dona molt ansiada, e féu-la molt bé emparamentar ab un llit que hi féu posar segons a Tirant se pertanyia.

E per lo poc dormir que la Princesa havia fet, fon-se despullada per millor dormir a son plaer.

Com la rabiosa Viuda conegué l'hora ésser disposta, anà a Tirant molt secretament e pres grans juraments d'ell e féu-lo desfressar, e los dos tots sols anaren a la cambra de la vella. En la cambra havia una petita finestra que mirava dins l'hort, e tot quan se feia se podia bé veure. Emperò la finestra era molt alta que, sinó ab escala, no s'hi podia mirar. La Viuda hagué dos espills grans: l'u posà alt en la finestra, l'altre posà baix en dret de Tirant i en dret de l'altre, e tot ço que es mostrava en lo de dalt, tot resplandia en lo de baix puix l'una lluna de l'espill estava en dret de l'altra. E per dar-ne major experiència: un home té una nafra en les espatles, com la porà veure? Prenga dos espills e pose l'u en la paret, e l'altre en dret d'aquell espill que vós lo pugau veure; e la plaga representa en lo primer espill, e d'aquell representa en l'altre.

Com la Viuda hagué fet açò e hagué fet açò e hagué deixat en la cambra Tirant, cuitadament se n'anà al palau, e trobà la Princesa, que estava dormint en lo llit, e dix-li:

-Llevau, senyora, que lo senyor Emperador vos tramet a dir per mi com per manament dels metges vos lleveu e no durmau tant, car lo molt vetlar que haveu fet en la nit passada, venint ara lo molt dormir després dinar, i en temps de calor, engendren-se moltes malalties qui darien dan en la vostra delicada persona.

E obrí les finestres de la cambra perquè no dormís la qual cosa atorgà la Princesa per les piadoses paraules de son pare. Com se fon llevada, vestí's una gonella de brocat, e tota descordada, sens drap de pits, ab los cabells escampats per les espatles, li dix la Viuda:

-Los metges tenen per bo que devallàsseu en l'hort per veure aquella verdor, e farem allí molts jocs perquè us passe la son, car jo tinc unes vestidures, de la festa del Corpus Christi, ressemblant al vostre hortolà; e Plaerdemavida, qui en semblants afers és molt sentida e placent, vestir-les s'ha e dirà-us de ses acostumades plasenteries.

La Princesa ab la Viuda e ab les dos donzelles davallaren a l'hort, e Tirant estava contínuament

mirant en l'espill, e véu venir la Princesa ab ses donzelles, e fon-se asseguda prop d'una séquia d'aigua. E la Viuda havia bé proveït en tot lo que mester li feia, e guinyà que el negre hortolà en aquell cas no fos en l'hort, ans lo féu anar a la ciutat de Pera; e la Viuda ajudà a vestir a Plaerdemavida ab la cara que li havien feta pròpiament com la del negre hortolà; e ab les sues robes que vestia, entrà per la porta de l'hort. Com Tirant lo véu entrar, verdaderament pensà que fos aquell lo moro hortolà, e portava al coll una aixada e començà a cavar. A poc instant ell s'acostà envers la Princesa e assigné's al seu costat, e pres-li les mans e besà-les-hi. Aprés li posà les mans al pits e tocà-li les mamelles, e feia-li requestes d'amor; e la Princesa feia grans rialles, que tota la son li féu passar. Aprés ell s'acostà tant e posà-li les mans dejús les faldes, ab alegria que totes estaven de les coses plasents que Plaerdemavida deia. La Viuda girava la cara envers Tirant e torcia's les mans, escupia en terra, monstrant tenir gran fastig e dolor del que la Princesa feia.

Pensau lo mesquí desaventurat de Tirant, que la un dia estava tan pompós e tant content d'haver atesa tan alta en dignitat senyora per esposada, la cosa que ell més desitjava en aquest món, aprés veure de sos ulls son dol, son plant e sa dolor! E pensant en si, tingué dubte que los espills no li representassen fals lo que havia vist, e trencà los espills mirant dins si havia alguna cosa maliciosa que fos feta per art de nigromancia, e no trobà res del que pensava. E volgué pujar alt en la finestra per veure si veuria més e a quina fi vendrien aquells afers, e veent que no tenia escala, car ja la Viuda tement-se'n les havia apartades, Tirant, no tenint altre remei, pres lo banc davant lo lluit e dreçà'l en alt, e pres una corda que tallà de la cortina, e passà-la per la biga, e ell pujà alt, e véu com lo negre hortolà se'n portava per la mà a la Princesa en una cambra que dins l'hort havia, a on tenia la sua artelleria per a conrear l'hort e per a son dormir. E Plaerdemavida posà-la dins la dita cambra; cercaren-li una caixa on tenia la sua roba de vestir, e tot qunt tenia li regonegueren. Aprés un poc espai ella ixqué, e la Viuda ab d'una docella passejava prop de la cambra. Com la veren eixir, la Viuda s'acostà a la donzella, dona-li un drap de cap, e dix-li, per fer-lo joc que fos complint de rialles:

-Posa-lo-hi davall les faldes de la Princesa.

La donzella, així com la Viuda l'havia assinestrada, com fon davant sa altesa agenollà's en terra e posà-li lo drap davall les faldes: e ignorància de la Princesa donà lloc a la malícia de la Viuda.

Havent vist Tirant un cas tan nefandíssim fon posat en un cruel pensament, e ab veu miserable, plena d'ineestimable dolor, se pres a dir una tal lamentació:

-¡Oh fortuna, enemiga de tots aquells qui rectament en lo món viure desitgen! ¿Per què has permès que los meus desaventurats ulls hagen pogut veure cosa que tots los vivents no vist, ni porien pensar que un tal cas fos possible qui fer-se pogués, si doncs a la femenil condició no li és res imposible que de mal sia? Oh adversa fortuna! ¿En què t'he jo ofesa, que en les batalles me fas ésser victoriós e triümfant, e en amar só lo més malfadat home que jamés naixqués? Que ara que havies lligat en matrimoni tal, e de tan gran dignitat, que atesa la condició mia jo no n'era mereixedor sinó per esguard de mos treballs e ab l'ajuda tua jo el m'havia percaçat, e tu, per més avilar-me, has permès que jo sia estat deshonorat per home de la més vil condició e natura que pogués ésser trobada, e enemic de la nostra santa catòlica fe.¡Oh senyora Princesa, ab quanta indiscreció reposa la tua ànima, que hages tant agreujat que no hi tingues temor de Déu e de ton pare, ni menys de mi, qui et só marit, a qui més l'interès toca! No creguera jamés que en donzella de tan poca edat hagués tan poca vergonya e tant atriviment, que sens temor cometés un tan abominable crim . ¡Oh fortuna, com est malcontenta de mi, que en uns casos m'exalces e en altres me baixes tant! Ajustes-me a les penes novelles ànsies. Tu, sorda de poc amor, assegura los meus plants e mitiga les mies lamentacions d'infinita dolor, perquè no tinga de fer cas que aprés m'hagués a penedir. Oh trist desaventurat! Qualsevulla que jo sia, en les grans coses s'és mostra e no podent senyorejar ànimo cruel que els pròspers casos s'esguarda, que a mi, desaventurat petit servent, só tornat abominable puix só de ma senyora refusat.

En aquest punt entrà la Viuda reposada, qui, aturada per bon espai a la porta, havia oïdes recitar totes les lamentacions de Tirant, e dix:

-Ara tenen lloc les coses per mi principiades.

Com fon dins la cambra, véu que estava molt adolorit ab lo coixí ple de llàgremes, continuant ses lamentacions; fon-se asseguda prop d'ell posant-se en avinentea, si Tirant li volia dir res d'estar presta a tot lo que li manàs. Com véu la Viuda que Tirant no mudava de so, començà-li de fer un tal conhort en paraules de semblant estil.

Capítol 41

CCLXXXIV. Conhort que fa la Viuda Reposada a Tirant.

-Moguda d'aquella extrema amor a la qual naturalment deu hom ésser inclinat d'amar a les persones virtuoses, considerant en mi la pèrdua gran de vostra honor e fama, no podent-me'n a conhortar veent la vostra persona, de tanta singularitat acompanyada e d'infinides virtuts, e haver fetes tantes e tan assenyalades cavalleries com la mercè vostra han fetes per persona qui ho té poc conegut ni menys estimat, e amant més plom que or digna és de molt gran repremsió, amadora de tota deshonestat, no volent advertir a la gran infàmia que li'n seguirà portant tan abominable vida, que per pres ni menaces estar no se'n vol, sinó alegre de complir son desig, trista de mi!, què farè? No trobe remei que ajudar-me puga. Ab aquestes mamelles- les quals se tragué defora perquè Tirant les ves- he donat a mamar a aqueixa senyora.

E tingués-les així per bon espai, mostrant que ab les lamentacions que li feia, les s'havia oblidades d'estotjar. Més dix:

Senyor Tirant, preniu aquell conhort que los miserables solen pendre en llurs misèries acompanyades de molta compassió. Oh senyor totpoderós, Trinitat verdadera! Així mostrava jo ab quanta furiosa ira, e ab quantes llàgremes, ab quanta congoixa de la mia ànima quasi cascun dia tals pensaments passaven per lo meu enteniment. Emperò amor tèbea e esperança en pura dolor me feren canviar lo primer desig, e la mia cara, tornada groga, feia tota la mia cambra malenconiosa, parlant de mi diverses desvarions, e los meus dubtosos pensaments me portaven causa de dolre'm. Mas venint la nit, fatigada de tantes dolors, me trobaven en la mia cambra sola, eixugant los meus plorosos ulls ab drap d'estopa perquè major pena sentís.

No tardà Tirant en fer-li present de tal resposta.

Part XVIII

Tirant i Carmesina consumen el matrimoni secret

Capítol 42

CDXXXIV. Com Tirant anà a Contestinoble per parlar ab l'Emperador.

Tengut lo consell per lo vistuós Tirant ab los magnànims reis, ducs, comtes e barons sobre la resposta faedora als ambaixadors del Soldà e del Turc, per tot lo consell fon deliberat que la majestat de l'Emperador ne fos consultada. Pensà lo valerós Tirant ésser atès al terme que desitjaba, ço és, tenir justa causa d'excusació per anar a veure e fer reverència a aquella per la qual tenia la sua ànima cativa. E pensant coms aquest negoci era de gran importància e era cosa que tocava més a l'honor sua que de tots los altres, deliberà que secretament, sol, anàs a la noble ciutat desitjada per parlar ab la majestad de l'Emperador e saber la volutat e deliberació sua, de què es poria seguir molt gran benefici de pau e tranquil·litat en l'Imperi grec, e a ell tranquil·le repòs en los braços de sa senyora.

E venint la nit escura, parlà ab lo rei de Sicília e lo rei de Fes e comanà'ls lo camp, e recollí's e una galera e feren la via de Contestinoble, qui destava vint milles del camp de Tirant.

Com lo virtuós Tirant fon al port e la galera fon surta, eren deu hores de la nit. Desfressà's e sol ab un altre ixqué en terra. Manà al patró de la galera que no es partís d'allí, e com fon al portal de la ciutat dix a les guardes que li obrissen, com era un setvidor de Tirant qui venia a parlar ab la majestat del senyor Emperador. Les guardes prestament li obriren, e féu la vida del palau de l'Emperador. Com fon dins li digueren com l'Emperador s'era més al llit. Tirant anà a la cambra de la reima de Fes e trobà-la dins un retret, que feia oració. Com la Reina lo véu, prestament lo conegué e corregué'l abraçar e besar, e dix-li:

-Senyor Tirant inestimable és lo plaer e sobrega alegria que tinc de la vostra desitjada venguda, e ara ab major afecció tin causa de regracia a Déu, que de mi, indigna, vol oir les justes plegàries. No us puc dir quant és gloriosa la mia ànima per la consolació de vostra vista, pensant que a la fi de les mies devotes oracions haja obtès lo major bé que desitjava, ço és, la vostra presència, enemiga de tota tristat. No crec jo que los meus mèrits, mas los vostres, han inclinada la divina Bondat, que dient jo les darreres paraules de les mies piadoses pregàries, no sé si mans d'àngels o celestials moviments han girat la mia feixuga e trista persona vers la porta del meu desaconsolat retret, on he pogut veure a vós, senyor, qui sou la més alta persona en virtuts i merèixer que entre tots los mortals contemplar-se puga. Veniu, senyor, digne de tota glòria: hora és ja que prengau la paga e satisfacció de vostres honoroses treballs ab delitós repòs en los braços d'aquella on és lo terme de vostra felicitat, e ocasió de vostres amgmànimes empreses, car jo crec que, si vós voleu, jo daré compliment al que tant haveu desitjat. E si ara no feu la voluntat mia, creeu ab jurament que jamás façau compte de mi, ans lo més pres que a mi serà possibles, me'n tornaré en les mies terres.

No lleixà més parlar lo valerós Tirant a la Reina, mas fés principi a semblants paraules:

-Germana senyora, si en algun temps vos só estat inobedient, suplic-vos per mercè que em perdoneu, car jo us promet e us jur, per lórdre que de cavalleria tinc, que no serà cosa en lo món que per vós me sia manat, que jo no us sia obedient, encara que fos cert la mort n'hagués a pendre, car só ben cert que sempre me donàs bons consells, si jo los hagués sabuts pendre.

-Arar, doncs -dix la Reina-, veurem què sabreu fer, que l'experiment se'n veurà, que en lliça de camp clos tenui d'entrar, e no us tindré per cavaller si doncs no us veig vencedor de la delitosa batalla. Aturau ací en lo retret, que jo iré a parlar ab la Princesa, e suplicar-la he que vinga ací a dormir esta

nit ab mi.

Prestament se partí la Reina de Tirant e anà a la cambra de la Princesa e trobà-la que es volia posar al llit. Com la Princesa veu a la reina dix-li:

-Què és açò, germana, que tan cuitada veniu?

La Reina fengí molt gran alegria e acostant-se a l'orella de la Princesa dix-li:

-Senyora, feu-me tanta mercè que esta nit vingau a dormir ab mi a la mia cambra, car de moltes coses tinc a parlar ab la majestat vostra, que una galera és venguda dels camp de Tirant e és eixit un home en terra que ha parlat ab mi.

E la Princesa, molt alegre, li dix que era contenta, car ja d'altres voltes hi havia acostumat de dormir, e la Reina per semblant, a la sua cambra. E açò elles feien com volien parlar a llur plaer per no acusar sospita a l'emperadriu e a les donzelles.

La Princesa pres per la mà a la Reina, e així anaren a la sua cambra, la qual trobaren molt bé en orde e ben perfumada, que la Reina hi havia fet ja proveir. La Princesa se posà molt prestament al llit per la gran voluntat que tenia de saber noves de Tirant; e les sues donzelles l'ajudaren a despullar. Com fon en lo llit la Princesa, donaren-li la bona nit, la qual aparellada estava incogitadament.

Com les donzelles foren fora de la cambra, la Reina posà la balda en la porta e dix a les sues donzelles que anassen a dormir, que ella tenia de dir una poca d'oració e que après e que après ella se posaria al llit, que no volia negú. Les donzelles se n'entraren totes en una altra cambra, en què dormien. Com la Reina hagué dat comiat a totes, entrà-se'n en lo retret e dix al virtuós Tirant:

-Cavaller gloriós, despullau-vos en camisa e descalç anauvos a posar al costat d'aquella qui us ama més que a la sua vida; e feriu fort dels esperons, car així es pertany de cavaller, tota pietat a part posada. E en açò no em façau raons, que no les vos admetria, ni poseu dilació, car jo us jur, a fe de Reina, que si no feu lo que us he dit, que jamés a tota vostra vida tal gràcia acosnsegureu.

Tirant, oint les tan afables paraules de la Reina, ficà los genolls en la dura terra e volgué besar los peus e les mans a la Reina, e dix-li estil de semblants paraules.

Capítol 43

CDXXXV. Gràcies d'amor que fa Tirant a la Reina.

-Senyora e germana, de forts cadenes apresonau ma llibertat; cosa feu per mi per la qual restant-vos catiu, i servint-vos los dies de ma vida, és impossible fer-vos catiu, i servint-vos los dies de ma vida, és impossible fer-vos jo satisfacció que a la molta obligació que us tinc acomparar-se puga. Vós me donau la vida, vós me donau la glòria; vós, lo bé; vós, lo delit; vós paraís en cos mortal feu posseir a la mia cansada ànima. Quant me resta del viure, ni quant poria conquistar, que ensems ab lo que fortuna m'ha donat, donant-ho jo a vós, no serieu premiada. Sols amor vos ha de pagar, amant-vos jo d'aquell verdader amor que us ha acompanyat en fer per mi tan senyalada gràcia. E no muira jo fina que de mi vejau semblant experiència de la voluntat que en vós així manifestament tinc coneguda.

-Senyor tirant -dix la Reina-, no tingau temps, que lo temps perdut no es pot cobrar. Despullau-vos prestament.

Lo virtuós Tirant llançà roba en mar, que en un moment fon despullat, descalç e en camisa. La Reina lo pres per la mà e portà'l al llit on era la Princesa.

La Reina dix a la Princesa:

-Senyora, veus ací lo cavaller vostre benaventurat, que la majestat vostra tant desitja. Així sia de vostra mercè que li façau bona companyia, tal com de vostra excel·lència s'espera, car no ignorau quants mals e treballs ha passats per atènyer la felicitat de l'amor vostra. Usau sàviament, puix sou la discreció del món, que vostre marit és. E no pense la majestat vostra sinó en lo present, que l'esdevenidodr s'ignora quin serà.

Respòs la Princesa:

-Germana falsa, no pensava jo jamés de vós així fos traïda. Mas tinc confiança de la molta virtut de mon senyor Tirant, que suplirà al vostre gran default.

E no penseu que durant aquest parlament Tirant no estava ociós, ans les sues mans usaven de llur ofici. La Reina los lleixà estar, e anà-se'n a dormir en un llit de repòs que havia en la cambra. Com la Reina se'n fon anada, la Princesa dreçà les noves a Tirant, qui lo combat li estrenyia, e féu-li principi de tals paraules.

Capítol 44

CDXXXVI. Com Tirant vencé la batalla e per força d'armes entrà lo castell.

-Mon senyor Tirant, no canvieu en treballosa pena l'esperança de tanta glòria com és atènyer la vostra desitjada vista. Reposau-vos, senyor, e no vullau usar de vostra bel·licosa força, que les forces d'una delicada donzella no són per a resistir a tal cavaller. No em tracteu, per vostra gentilea, de tal manera. Los combats d'amor no es volen molt estrènyer; no ab força, mas ab ginyosos afalacs e dolços engans s'atenyen. Deixau porfídia, senyor; no siau cruel; no penseu açò ésser camp ni lliça d'infels; no vullau vençre la que és vençuda de vostra benvolença: cavaller vos mostrareu damunt l'abandonada donzella. Feu-me part de la vostra homenia perquè us puga resistir. ¡Ai, senyor! I com vos pot delitar cosa forçada? Ai! ¿E amor vos pot consentir que façau mal a la cosa amada? Senyor, deteniu-vos, per vostra virtut e acostumada noblea. Guardau, mesquina! ¡Que no deuen tallar les armes d'amor, no han de rompre, no deu nafrar l'enamorada llança! ¡Hajau pietat, hajau compassió d'aquesta sola donzella! Ai cruel, fals cavaller! Cridaré! Guardau, que vull cridar! Senyor Tirant, no haureu mercè de mi? No sou Tirant! Trista de mi! Açò és lo que jo tant desitjava? Oh esperança de la mia vida, vet la tua Princesa morta!

E no us penseu que, per les piadoses paraules de la Princesa, Tirant estigués de fer son llavor, car en poca hora Tirant hagué vençuda la batalla delitosa, e la Princesa reté les armes e abandonà's mostrant-se esmortida. Tirant se llevà cuitadament del llit pensant que l'hagués morta, e anà criadar la Reina que li vengués ajudar.

La Reina se llevè prestament, pres una ampolla d'aiguarròs e donà-li'n per la cara e fregà-li los polsos, e així recobrà l'esperit, e llançant un gran sospir dix.

Capítol 45

CDXXXVII. Reprensió d'amor que fa la Princesa a Tirant.

-Encara que aquests sien los senyals d'amor, emperò no ab tanta força e crueldat se deuen pendre. Ara, senyor Tirant, vinc a creure que no de virtuosa amor m'amàveu. La brevitat de tan poc delit ¿ha pogut impedir a la virtut consentint que hajau tan maltractada la vostra Princesa? Almenys haguésseu esperat lo dia de la solemnitat e cerimonial festa, perquè lícitament fósseu entrat en los ports de la mia honesta pudicícia. Ni vós haveu fet com a cavaller, ni jo só reverida com a Princesa, per la qual raó só així verdaderament agreujada, que d'aquesta raonable ira, ensems ab la pèrdua per escampament dels meus carmesins estrados, roman tan debilitada la mia agreujada delicadura, que tinc creença primer jo vençuda entraré en los regnes de Plutó, que vós, vencedor, dels perduts temerosos infels hajau robades les tendes. Així que la festa de goig per mi celebradora poreu mudar en tristes, doloroses obsèques.

No esperarà la Reina que més digués l'aflegida Princesa, sinó que ab cara alegre li dix:

-Ai na beneita! Com sabeu fer lo piadós!, que armes de cavaller no fan mal a donzella; !a Déu me lleixe morir a tan dolça mort com vós fengiu que éreu morta! Lo mal que em direu, me vinga si no sou guarida al matí.

La Princesa, no prou aconhortada de la perduda honestat, no volgué satisfer a les folles paraules de la Reina, ans callà. Tirant se tornà al llit, e la Reina se n'anà a dormir. Los dos amants estigueren tota la nit en aquell benaventurat deport que solen fer los enamorats.

Part XIX

Mort de Tirant

Capítol 46

CDLXVII. Com pres a Tirant lo mal del qual passà d'aquesta vida.

No cosent entre tants altres treballs d'aquest sia delliure que puga la cansada mà retraure de pintar en blanc paper la humana desconexença de fortuna, ab tot ques el record dels gloriosos actes de Tirant nova dolor me preenten, com premi no han pogut atènyer; mas perquè sia exemple manifest als esdevenidors, que no confien en la fortuna per haver grans delits e prosperitats e per aconseguir aquells pedre lo cos e l'ànima, los quals per folla e desordenada ambició caminen ab allenegants e perillosos passos, d'on se porà seguir que los vans, pomposos hòmens qui de continu llur estimada fama molt cerquen, dependran en va l'inútil temps de llur miserable vida.

Com, doncs, lo Cèsar, havent conquistat e recobrat tot l'Imperi e subjugades moltes altres províncies circumveïnes, e se'n tornàs ab molt gran triümfó e victòria a la ciutat de Contestinoble ab lo magnànim rei Escariano en sa companyia, e ab lo rei de Sicília, e lo rei de Fes, e molts altres reis, ducs, comptes e marquesos, e innumerable cavalleria (qui venien ab ell per éser en les grandíssimes festes que es devien fer per la sua venguda e per amor del rei Escariano, e, més, per la celebració de les bodes de Tirant, negú no el vogueu lleixar), l'Emperador, avisat de la sua venguda, li feia aparellar molt grandíssima festa, e féu rompre vint passes del mur de la ciutat perquè pogués lo virtuós Príncep entrar ab lo carro triümfal.

E com Tirant fos a una jornada prop de Contestinoble, en una ciutat qui es nomenava Andrinòpol, aturà's aquí per çocom l'Emperador li havia tramès a dir que no entràs fins a tant que ell lo hi trametés a dir.

E estant lo virtuós Cèsar en aquella ciutat ab molt gran delit, e cercant deportes e plaers e passejant-se ab lo rei Escariano e ab lo rei de Sicília per la vora d'un riu qui passava per d'un costat dels murs de la ciutat, pres-lo passejant tan gran mal de costat e tan poderós, que en braços l'hagueren a pendre e portar dins la ciutat.

Com Tirant fon en lo llit, vengueren los sis metges que ell portava, dels singulars del món, e quatre del rei Escariano, e feren-li moltes medecines, e no li podien dar remei negú en la dolor.

Llavors Tirant se tingué per mort e demanà confessió. Feren-li venir prestament lo confessor que ell portava ab si, qui era un bon religiós de l'ordre de Sant Francesc, mestre en la sacra Teologia, home de grandíssima ciència. Com lo confessor fon vengut, Tirant confessà bé e deligentment tots sos pecats ab molta contrició car l'extrema dolor que passava era en tanta quantitat que ell se tenia per mort, veent que, per molt que los metges li fessen, la dolor contínuament augmentava.

E estant lo Cèsar en la confessió, lo rei de Fes tramès un correu molt cuitat a l'Emperador significant a sa majestat com lo Cèsar estava molt mal, que los seus metges no li podien dar remei algú, per què el suplicava fos de sa mercè que hi trametés molt cuitadament lo seus, que en dubte estava que hi fossen a temps.

Après lo Cèsar haver confessat, féu-ne portar lo preciós cos de Jesucrist, lo qual mirant, ab gran devoció e llàgremes, dix moltes oracions, entre les quals ab grandíssima devoció dix les següents paraules.

Capítol 47

CDLXX. Breu de comiat tramès per Tirant a la sua Princesa.

Puix la mort a mi és veïna que més aturar no puc, no em resta més, per complir mon viatge, sinó sols pendre de vós, senyora de preclara virtut, mon darrer, trist e dolorós comiat.

Puix la fortuna no vol ni ha permès que jo, com a indigne e no mereixedor, haja pogut atènyer a vós, qui éreu lo premi de mos treballs, e no em dolguera tant la mort si en los vostres braços hagués finida ma vida trista e dolorosa; mas suplic a vostra excelsa senyoria que no us deixeu de viure, perquè, en premi de la molta amor que us he tenguda, siau en record e tingau per recomanda la mia pecadora ànima, la qual ab molta dolor torna al seu Creador, qui la m'havia comanda.

E puix ma fortuna no em consent poder-vos parlar ni veure, qui crec fóreu estada remei e estalvi a ma vida, he deliberat escriure-us breu, perquè la mort no em vol més porrogar; almenys que siau certa de ma extrema passió, e ésser atès al darrer terme de ma vida. No us puc més dir, que la molta dolor que tinc no ho consent. Sol vos suplic e de gràcia vos deman, que per recomanats tingau mos parents e servidors.

Lo vostre Tirant, qui besant peus e mans, la sua ànima vos comana.

Capítol 48

CDLXXI. Com l'Emperador tramès lo duc de Macedònia e Hipòlit ab los metges, e com Tirant, fent-se portar a Contestinoble, en lo camí passà d'aquesta vida.

Après que lo príncep Tirant hagué fet son testament, pregà molt al rei Escariano, e al rei de Sicília, e al rei de Fes, que el fessen portar a la ciutat de Contestinoble ans que passàs d'aquesta vida, car la major dolor que tenia era com moria sens veure la Princesa; e tenia creença e devoció que la sua vista bastava en donar-li salut e vida.

E per tots fon deliberat de portar-lo-hi, atesa la molta voluntat que li veien. E los metges ho lloaren, per ço com lo tenien per mort, e creien que per la molta consolació que hauria de la vista de la Princesa, a qui ell en extrem amava, natura podia obrar més que totes les medecines del món. E prestament lo posaren en unes andes, e a coll d'hòmens lo portaren molt reposadament. E fon acompanyat de tots los reis e grans senyors, solament ab cinc-cents hòmens d'armes. Tota l'altra gent restà en aquella ciutat.

Com l'Emperador hagué rebuda per lo correu la lletra del rei de Fes, fon posat en gran agonia e pensament. E lo més secret que pogué, tramès per los seus metges, e per lo duc de Macedònia e per Hipòlit, e mostrà'ls la lletra del rei de Fes; e pregà'ls que prestament cavalcassen per anar-hi. Lo duc de Macedònia e Hipòlit, sens dir res a negú, ixqueren de l'imperial palau e feren llur camí ab los metges, car l'Emperador tenia dubtes que si la Princesa ne tenia sentiment, que s'esmortiria e seria molt perillosa.

Com lo duc de Macedònia e Hipòlit ab los metges foren a mitja jornada de Contestinoble, encontraren a Tirant en lo camí e descavalcaren, e les andes foren posades en terra. Lo duc de Macedònia s'acostà a Tirant e dix-li :

-Cosín germà, senyor, com està vostra senyoria?

Respòs Tirant:

-Cosín germà, singular plaer tinc com vos he vist ans de la mia fi, car joestic al darrer extrem de la mia vida, e prec-vos que em beseu vós e Hipòlit, car aquest serà lo darrer comiat que de vosaltres pendré.

E lo Duc e Hipòlit lo besaren ab moltes llàgremes. Aprés los dix Tirant com los comanava la sua ànima e la Princesa, muller sua, que aquella tinguessen més cara que la sua pròpia persona. Lo Duc li respòs:

-Senyor cosín germà, "un cavaller tan animós com vostra senyoria s'esmaia tan fort? Confiau de la misericòrdia de Nostre Senyor, que ell per la suau clemència e pietat vos ajudarà e us darà sanitat presta.

E estant en aquestes paraules, Tirant llançà un gran crit dient:

-Jesús, fill de David, hages mercè de mi! Credo, proteste, confesse, penit-me, confie, misericòrdia reclame. ¡Verge Maria, àngel Custodi, àngel Miquel emparau-me, defeneu-me! Jesús, en les tues mans, Senyor, coman lo meu esperit.

E dites aquestes paraules reté la noble ànima, restant lo seu bell cos en los braços del duc de Macedònia.

Los plors e los crits foren aquí molt grans per tots los que allí eren, que era una gran compassió d'oir, per ço com per tots era amat lo príncep Tirant.

Com hagueren molt plorat e cridat, lo rei Escariano cridà al rei de Sicília, e al rei de Fes, e al duc de Macedònia, e a Hipòlit, e alguns altres, e, apartats a una part, tingueren consell què era de fer, e foren tots d'acord que lo rei Escariano ab los altres de la companyia acompanyassen lo cos de Tirant fins a la ciutat, e que no entrassen dins per ço com lo rei Escariano no s'era vist ab l'Emperador, e no era temps ni lloc, ab la tribulació, de veure's. E, més, deliberaren d'embalsamar lo cos de Tirant per ço com lo tenien de portar en Bretanya.

E partiren ab lo cos, del lloc on Tirant era finat, e feren la via de la ciutat de Contestinoble. Com hi foren arribats, fon ja gran hora de nit. Plegats al portal de la ciutat, lo rei Escariano pres comiat del rei de Sicília, e del rei Fes, e del duc de Macedònia, e d'Hipòlit; e ab la sua gent se'n tornà a la ciutat d'on era partit, fent molt grans lamentacions, car lo rei Escariano amava en extrem a Tirant. E los altres posaren lo cos de Tirant dins la ciutat, en una casa, on per los metges fon embalsamat.

Aprés que l'hagueren embalsamat, vestiren-li un gipó de brocat e una roba d'estat de brocat forrada de marts gebelins; e així el portaren a l'església major de la ciutat, ço és, de Santa Sofia. Aquí li fon fet un cadafal molt alt e gran, tot cobert de brocat, e sobre lo cadafal, un gran llit de parament molt noblement emparamentat de draps d'or ab son bell cortinatge del drap mateix; e aquí posaren lo cos de Tirant, sobre lo llit, gitat, ab espasa cenyida.

E com l'Emperador sabé que Tirant era mort, dolent-se de tan gran desventura esquinçà's la imperial sobrevesta, e davallant de la imperial cadira, lamentant-se per la mort de Tirant, dix les següents paraules.

Part XX

Planys fúnebres de l'emperador i Carmesina per la mort de Tirant

Capítol 49

CDLXXII. Lamentació que féu l'Emperador per la mort de Tirant.

-Hui és lo jorn que es perd lo nostre ceptre, i del meu cap la triümfant corona prostrada veig en terra. Del nostre cos lo braç dret nos defall, i lo pilar en lo qual lo nostre estat segurament recolzava és derrocat per tu, fortuna adversa. ¡Oh injusta mort, que robant una vida, innumerables guiatges de viure als trists infels atorgues! ¡Oh enemiga mort, que deixant a mi viure, mortal pena i eterna m'atorgues! Has mort a Tirant per matar l'emperador de Contestinoble; jo só la mort, e viva per a sempre de l'estrenu Tirant la glória i la fama. ¡Oh celestials jerarquies, feu novell goig rebent entre vosaltres i col.locant lo benaventurat cavaller en lo nombre dels elets mereixedor de premi! I vosaltres, prínceps de tenebres, alegrau-vos, si alegria vos és atorgada, puix és mort aquell per qui la santa religió crestiana tan gran argument de cascun jorn prenia. Alegren-se encara, finalment, totes les enemigues nacions, puix aquell vencedor e invencible Tirant, a qui la ferocitat e unió de tots los infels sobrar no fon posible, ara sobrat i vençut per la mort, d'extrem goig lo seu morir vos dóna causa. Sol jo, desert Emperador, dec celebrar les exèquies de tanta tristícia: doncs perda's lo sol de nostra vista, cobrint aquella espessa boira i núvols, perquè la clara lluna d'aquell claror no puga pendre, perquè lo món restant tot en tenebres sia cobert de negra sobrevesta. Moguen los vents aquesta ferma terra, i les muntanyes altes caiguen al baix, i els rius corrents s'aturen, i les clares fonts mesclant-se ab l'arena, tals les beurrà la terra de gent grega, com a trista tortra deseparada de l'espòs Tirant, per senyalar la dolor del qual les sobredites coses se segueixquen, i la gran mar als peixos desempare. I en aquest temps, ¡cantau, belles serenes, los mals tan grans que sentiü en la terra! ¡Cantau playent la mort d'aquest que entre els vivents un fènix s'estimava! Adulen los animals, cessen los cants melodiosos dels ocells, e prenguen per habitació les desertes silves. Muira jo, e iré als regnes de Plutó, de tanta dolor portant ambaixada; faré que Ovidi del meu Tirant digníssims versos esmalte. Despullau a mi durades robes, i dels palaus lleven les riques porpres, cobriu-me prest d'un aspre cilici. Visten-se tots de fort i negra màrrega, sonen ensems les campanes sens orde, dolga's tothom de tanta pèrdua per a raonar la qual ma llengua és feta escassa.

En tal plant passà l'Emperador la major part de la nit; e venint lo dia anà a l'església per fer-li l'honor e fer-li molt gran sepultura ab les obséquies acostumades als grans senyors.

La Princesa, que véu que tota la gent plorava, estava molt admirava. Demanà e volgué saber de què ploraven los del palau e les sues donzelles. Tingué pensament que no fos mort son pare l'Emperador, e llevà's en camisa molt cuitada: féu-se a la finestra e véu lo duc de Macedònia, qui anava plorant e arrancant-se los cabells del seu cap, e Hipòlit e molts altres, qui ab les mans s'arrapaven la cara e dant del cap per les parets.

-Per un sol Déu vos prec -dix la Princesa- vosaltres me vullau dir la veritat. "Quina és la causa de tanta novitat e tristícia?

Parlà la viuda de Montsant e dix:

-Senyora, no s'excusa que no hajau de saber qualque hora. Tirant és passat d'aquesta present vida en l'altra, e ha pagat son deute a natura. E hora de mitjanit l'han portat a l'església per donar-li eclesiàstica sepultura segons ell és mereixedor. Allí és l'Emperador, lo qual plora e fa molt gran dol de la sua mort, que degú no el pot aconsolar.

La Princesa estec sens record negú: ni plorà ni pogué parlar, sinó que sanglotant e sospirant, après un poc espai dix:

-Dau-me les mies robes que lo meu pare m'havia fetes fer per a la solemnitat de les mies bodes, que encara no les m'havia vestides, qui eren de molt gran estima.

E foren-li portades prestament. Com les s'hagué vestides, dix-li la viuda de Montsant:

-¡E com, senyora, en la mort d'un tan admirable cavaller, mort en servei de la majestat del senyor Emperador e vostre, vos vestiu e abillau així com si anàsseu a bodes! Tots los altres van vestits de màrregues de dol e de tristor, que no es negú qui de plorar abstenir-se puga; e vostra altesa, qui se'n deuria més sentir e senyalar, vos sou abillada, cosa que jamé viu fer ni he oït dir ni sia estat fet.

-No cureu, na viuda- dix la Princesa-, jo me'n senyalaré com serà l'hora.

Com se fon lligada, ab totes les sues dones e donzelles davallà de l'imperial palau l'entristida senyora e ab cuitats passos de dolorosa angústia anà-se'n a l'esglèsia on era lo cos del seu Tirant.

E pujada en lo gran cadafal, com véu lo cos de Tirant, lo cor li pensà esclatar, e la ira li esforçà l'ànimo, que pujà sobre lo llit ab tals contrastes, los ulls corrent vives llàgremes, llançà's sobre lo cos de Tirant, e ab tals paraules, de contínues llàgremes acompanyades, féu principi a la següent lamentació.

Capítol 50

CDLXXIII. La lamentació que féu la Princesa sobre lo cos de Tirant.

-¡Oh fortuna monstruosa, ab variables diverses cares, sens repòs, sempre movent la tua inquieta roda contra los miserables grecs, has poderosament mostrat lo pus alt grau de la tua iniqua força, envejosa dels animosos e enemiga als flacs! ¡No desdenyes vençre, e dels forts destruïts triümfar te delita! ¿No havia prou durat dol i tristors del meu germà i de la dolor qui per tot l'Imperi era, e ara ho has volgut tot aterrar? Aquest era sustentació de ma vida, aquest era consolació de tot lo poble e repòs de la vellea de mon pare. Aquest darrer dia amarg de la tua vida, és estat darrer de tot lo nostre Imperi i de la nostra benaventurada casa. ¡Oh durs fets cruels e miserables, e com no permetés que jo, ab les mies desaventurades mans, pogués servir aquest gloriós cavaller! ¡Deixau-lo'm besar moltes vegades per contentar la mia adolorida ànima!

E besava lo fred cos l'affligida senyora ab tanta força que es rompé lo nas, llançant abundosa sang, que los ulls e la cara tenia plena de sang. No era negú que la ves lamentar, que no llançàs abundoses llàgremes de dolor. Après tornà a dir:

-Puix la fortuna ha ordenat e vol que així sia, los meus ulls no deuen jamés alegrar-se, sinó que vull anar a cercar l'ànima d'aquell qui solia ésser meu, Tirant, en los llocs benaventurats on reposa la sua ànima, si trobar-la poré. E certament ab tu vull fer companyia en la mort, puix en la vida, que t'he tant amat, no t'he pogut servir. ¡Oh vosaltres, dones e donzelles mies no ploreu! Estotjau aqueixes llàgremes a més desitjada fortuna, car molt prest plorareu lo mal present ensems ab l'esdevenidor: basta que jo plore e lamente, perquè aquests són mals meus. Ai trista de mi! Que jo plore e cride: ¿on és lo meu Tirant?, e tinc-lo davant los meus ulls mort e tot ple de la mia sang. Oh Tirant! Rep los besars e los plors e sospirs ensems, e pren aquestes llàgremes, car tot quant te dó m'és restat de tu, car llavors la mort és desitjada com la persona mor sens temor. Lleixa'm la camisa que et doní per consolació mia, que après serà mesa en la tomba tua e mia, llavada ab les mies pròpies llàgremes e netejada del rovell de les tues armes.

E dites aquestes paraules, caigué sobre lo cos esmortida. Fon llevada prestament de sobre lo cos, e per los metges ab aigües cordials e altres coses fon retornada. E cobrat lo record, no tardà sobre lo cos mort la ja quasi morta senyora llançar-se e la boca freda besar de Tirant; rompé los seus cabells, les vestidures ensems ab lo cuiro dels pits i de la cara, la trista sobre totes les altres adolorida; i estesa sobre lo cos, besant la boca freda, mesclava les sues llàgremes calentes ab les fredes de Tirant. E volent pronunciar no podia ni sabia tristes paraules a tanta dolor conformes. I ab les mans tremolant, los ulls de Tirant obria, los quals primer ab la boca, après ab los seus ulls besant, així d'abundants llàgremes omplia, que semblava Tirant, encara mort, plorant la dolor de la sua Carmesina viva, planyent deplorava. E sobre totes plorant sang, que d'aigua les llàgremes ja tenia despeses, lamentava sobre lo cos aquella que sola perdia, aquell qui per ella havia perdut la vida, e ab paraules que les pedrenyeres, los diamants e l'acer bastarien a rompre, en senblant estil planyent deplorava

Capítol 51

CDLXXIV. Altra lamentació que fa la Princesa sobre lo cos de Tirant.

-Fretura de paraules causa que les dolors no s'èn raonades segons l'extrem en què turmenten, e aquest és lo mal que entre tots a mi més agudament turmenta, que si totes les parts de ma persona, deixant llur pròpia forma, en llengües se convertien, no bastarien lo grau de ma dolor, segons que en ma adolorida pensa descansa, raonar. Car moltes vegades la mísera pensa pronosticant adevinà los dans que l'adversa fortuna procura ab tristor que lo meu cor miserable turmenta, no ignorant de tal dolor la causa, com tinc per cert lo gran infortuni que ma vida assalta, car del retret de la mia ànima dolorosos sospirs expiren, e los meus ulls fonts d'amargues llàgremes brollen, e ab dolor que lo meu cor esquinçant travessa. E no et penses, ànima mia, de Tirant llarg espai jo et detinga, comporta al teu cos e meu jo done sepultura, perquè una glòria o una pena après la mort sofren les dues ànimes, les quals un amor havien lligat en vida, així los cossos morts abraçats estaran en un supulcre, e nosaltres en glòria, vivint junts en una mateixa glòria.

E après dix:

-¿E qui serà aquell qui gràcia em farà qui portàs la mia ànima allà on es la de Tirant? ¡Ai trista de mi, en fort planeta naixquí! Dia era egipciac, lo sol era eclipsi, les aigües eren tèrboles e los dies foren caniculars. La mia mare gran dolor sentí en lo dia del meu naixement, e de mort sobtada pensà morir. E ja fos jo morta en aquell dia trist perquè no hagués sentida la grandíssima dolor que ara sent la mia ànima adolorida. E tu, regidor del sobiran cel, poderós Rei de la cort celestial, suplic a la tua majestat sacratíssima que tots aquells sien defraudats qui m'empedirán que jo era no muira .

L'Emperador, afligit de les lamentacions de sa filla, dix:

-Jamés hauria fi lo dol e plor de ma filla, car lo seu veure li és eternal vida. Per ço, los meus cavallers, preniu-la e portau-la al meu palau en les sues cambres per força o per grat.

E així fon fet. E lo pare atribulat anava après d'ella dient:

-Tothom, trist e miserable, pren gran consolació en veure plorar e llançar moltes llàgremes e oir grans crits e lamentacions, e porem ben dir: ¡mort és lo pilar qui sostenia la cavalleria! E vós, ma filla, qui sou senyora de tot quant jo he, no façau tal capteniment de vós mateixa, car la vostra dolor és mort per a mi, e no vullau manifestar a tothom la vostra dolor, car moltes vegades cau la pena sobre aquell qui la tracta. E si us penedi del mar que feu, ignocenta deveu ésser de la culpa. Lleixau-vos de plorar e mostrau a la gent la vostra cara alegre.

Repós la Princesa:

-¡Ai Emperador, senyor, engendrador d'aquesta miserable de filla! E bé pensa vostra majestat aconsortar la mia dolor! Aquest pensava jo fos consolació mia. ¡Ai trista, que no puc retenir les mies llàgremes, que aigua bullent par que sien!

Lo mesquí de pare, com véu que sa filla e les altres dones totes estaven fent gran dol e plant, no pogué aturar en la cambra: de sobres de dolor se n'anà. E la Princesa s'assigné sobre lo llit e dix:

-Veniu, les mies feels donzelles, ajudau-me a despullar, que prou temps tendreu per a plorar. Llevau-me primer lo que porte al cap, après les robes e tot quant vist.

E compongué lo seu cos en la més honesta manera que pogué, e dix:

-Jo só Infanta esperant senyorejar tot l'Imperi grec; só forçada de moure a tots los que ací són a digna dolor e pietat per la mort del virtuós e benaventurat cavaller Tirant lo Blanc, qui ens ha lleixats atribulats, la qual tribulació tornarà tota sobre mi. ¡Oh lo meu Tirant, per dolor de la tua mort les nostres mans dretes firen los nostres pits, e rompam les nostres cares per fer major la nostra miséria, car tu eres escut de nosaltres e de tot l'imperi! ¡Oh espasa de virtut, gran era lo nostre mal que ens estava aparellat! E no penses, Tirant que sies caigut de la mia memòria, car tant com la vida m'acompanyarà lamentaré la tua mort. Doncs, les mies cares donzelles, ajudau-me a plorar aquest poc temps que deu durar ma vida, que no puc molt ab vosaltres aturar.

Los crits e plors foren tan grans, que feien tota la ciutat resonar. Com veien la princesa quasi més morta que viva, maleïen la fortuna, que en tan gran agonia les havia conduïdes, e veien los metges, qui deien que de dona mortal eren tots los seus senyals, que tanta dolor tingué de la mort de Tirant, que per la boca llançava viva sang.

Entrà per la cambra la dolorosa Emperadriu, sabent que sa filla tan mal estava. Com la véu en tal punt estar, pres tanta alteració que no podia parlar, e après un poc espai, cobrats los sentiments, dix semblants paraules:

-Mitigant los treballosos assalts que lo femení coratge desesperades eleccions e molt greus enuigs procurant infonen gràcia en lo turmentat esperit meu, que les mies justes afliccions que per si piadoses causar deuen en lo teu noble coratge animoses compassions introduequen, e acompanyat les mies doloroses llàgremes e aspres sospirs, vençuda de la justa petició mia, hages mercè de tu e de mi. Oh filla mia! ¿És aquest lo goig e l'alegria que jo esperava haver de tu? ¿Són aquestes les núpcies que ab tanta consolació ton pare e jo e tot lo poble esperàvem de tu? ¿Són aquests los dies assignats de celebrar núpcies imperials? ¿Són aquests los tàlems que acostumen posar a les donzelles lo dia benaventurat de les sues bodes? ¿Són aquests los cants que s'acostumen de cantar en tals festes? Digau, ma filla, ¿són aquestes aquelles alegres consolacions e benediccions que pare e mare donen a sa filla en aquell dia del seu repòs? ¡Ai trista mísera, que en mi no hi ha altre bé sinó dol, afany e amargor, e trist comport, e a cascuna part que em gire no veig sinó mals e dolors! Veig lo pobre d'Emperador, qui en terra està gitat: veig les dones i donzelles, totes escabellonades, ab les cares totes plenes de sang, ab los pits descoberts e nafrats van cridant per lo palau manifestant a tot lo món la llur dolor, e veig los cavallers e grans senyors: tots fan un dol, tots se lamenten, torcen-se les mans, arranquen-se los cabells del cap. Quin dia és tan amarg e ple de tanta tristor! Veig tots los órdenes dels frares venir ab veus doloroses, e no és negú puixa cantar. Digau-me, ¿quina festa és aquesta, que tots la colen? Escassament negú no pot parlar sinó ab cara de dolor. Ai, bé és trista la mare qui tal filla pareix! Prec-vos, ma filla, que us alegreu, e dau remei e comport en aquesta dolor, e dareu consolació al vell e adolorit de vostre pare e a la trista e desaventurada de vostra mare, qui ab tanta delicadura vos ha criada.

E no pogué més parlar: tant la dolor la constrenyia.

Part XXI

Hipòlit i l'emperadriu al tron de Constantinoble

Capítol 52

CDLXXIX. Lo dol e lo plant que fon fet après la mort de la Princesa.

Fon complit lo darrer terme de la final destrucció de tot lo llinatge de la casa imperial de Grècia, que après del sosteniment de tantes misèries haver passades ab fatiga, dels passats treballs havien obtès benaventurat repòs si la fortuna ho hagués permès: per què negú fiar no deu en les mundanes prosperitat perquè al millor punt defallen .

E passada la Princesa d'esta vida, fon apagada tota la llum imperial. Los plors e los crits foren en lo palau tan grans, que tota la ciutat feien ressonar. E la primera dolor de Tirant e de l'Emperador fon renovellada e redoblada.

La trista de l'Emperadriu s'esmortí per tal manera que los metges no la podien fer retornar; e Hipòlit se batia lo cap e la cara pensant-se que fos morta. A la fi tantes coses li feren, que après espai d'una hora passada, ab gran dificultat ella retorn; e Hipòlit li estava contínuament de prop, molt adolorit, fregant-li los polsos e llançant-li aiguarròs per la cara. Com fon tornada en son record, prengueren-la en braços e portaren-la en la sua cambra, e gitaren-la sobre un llit de repòs.

E Hipòlit sempre al seu costat, aconhortant-la e dient-li moltes paraules de consolació e besant-la moltes vegades per dar-li conhort e per reduir-li a memòria les llurs amors, car sempre havien perseverat en aquelles. E l'Emperadriu, qui l'amava més que a sa filla ni a si mateixa, per la gran bondat e gentilea que havia trobada en Hipòlit, e li era estat sempre molt obedient en tot lo que per ella li era manat.

E no us penseu que en aquell cas Hipòlit tingués gran dolor; car de continent que Tirant fon mort, llevà son compte que ell seria emperador, e molt més après la mort de l'Emperador e de sa filla, car tenia confiança de la molta amor que l'Emperadriu li portava que, tota vergonya a part posada, lo pendria per marit e per fill; car acostumada cosa és de les velles que volen llurs fills per marits per esmenar les faltes de llur jovent e volen-ne fer aquella penitència.

Après que l'Emperadriu hagué passades algunes raons ab Hipòlit e ab lo besar li foren remeiades un poc les dolors, dix semblan's paraules a Hipòlit:

-Mon fill e senyor, prec-vos que com a senyor vullau manar e dar orde que les obsèques sien fetes de l'Emperador, de ma filla e de Tirant, perquè après se puixa complir lo desig vostre e meu.

Oïdes per Hipòlit paraules de tant amor, li besà la mà i la boca e dix que faria tot lo que sa majestat li manava.

Hipòlit anà a la cambra de la Princesa, on jaien los tres cosos morts, e manà, de part de l'Emperadriu, que portassen de continent Tirant en lo seu cadafal en l'església. E fon fet prestament.

Après manà als cirurgians que embalsamassen lo cos de l'Emperador e de la Princesa. E Hipòlit féu fer en l'església de Santa Sofia un altre cadafal molt més bell e pus alt que lo de Tirant, ab son bell llit encortinat e tot emparamentat de draps d'or molt singulars segons tal senyor era mereixedor; e féu portar lo cos de l'Emperador al seu cadafal. E la Princesa féu posar en lo llit de Tirant, al seu costat, a la part dreta.

E féu fer crida per tota la ciutat que tots aquells qui volguessen portar dol de l'Emperador o de la Princesa o de Tirant, que anassen en certa casa que ell tenia consignada en la ciutat, que aquí los darien drap per a màrregues, així a hòmens com a dones. E dins espai d'un dia, tots los del palau e de la ciutat e tots los estrangers foren vestits de màrregues. E, més, lo virtuós Hipòlit provei que, de dos

jornades entorn de Contestinoble, vinguesses tots los eclesiàstics, així frares com capellans e monges, per fer les obsèquies del defunts; e trobaren-s'hi mil e dos-cents per compte.

E assignaren la sepultura fos feta al quinzèn dia après la mort de l'Emperador. E tramès per tots los barons de Grècia, així aquells qui eren ab la gent d'armes com als altres qui eren en llurs heretats, que fossen presents a les obsèquies de llur senyor l'Emperador.

E més avant tramès ambaixada al rei Escariano, de part de l'Emperadriu e sua, que li fos placent venir a fer honor a la sepultura de l'Emperador e de sa filla e de son car amic e germà Tirant; car puix no els havia pogut fer honor a les bodes, que la volgués fer a la sepultura. E lo rei Escariano li tramès a dir que era content, puix a Nostre Senyor placent era: mas que ab alta alegria esperaba ell d'entrar en la ciutat de Contestinoble. E de continent ordenà la sua gent d'armes e manà als capitans que no es partissen d'allj, que ell seria prest tornat. E ab cent cavallers partí e féu la via de Contestinoble.

Capítol 53

CDLXXX. Com los parents de Tirant s'ajustaren e tingueren consell qual d'ells farien Emperador.

En aquest espai de temps que la gent s'ajustava, Hipòlit féu ajustar en una cambra lo rei de Sicília, e lo rei de Fes, e lo duc de Macedònia, e lo marquès de Liçana, e lo vescomte de Branches, e alguns altres del seu parentat, a consell. E dix-los les paraules següents:

-Senyors e germans meus: no ignoren les senyories vostres lo gran dan que ens és vengut per la mort de nostre pare e senyor Tirant, car aquest s'esperava ésser emperador e haguera exalçats e ben heredats a tots los del nostre parentat; per què ara som fora d'aquesta esperança, e per ço és de necessitat que ab temps prengan consell què és de fer. Car poden pensar les senyories vostres que tot l'Imperi resta en poder e senyoria de l'Emperadriu. Si bé la sua edat és avançada, algun gran senyor se casarà ab ella de bona voluntat, e ho tindrà a gràcia per ésser emperador. E après mort d'ella, restarà senyor, e per ventura tractarà mal los estrangers, qui som nosaltres, ací heretats. Per què sóc jo de parer que seria bo que féssem u de nosaltres emperador e que tots li ajudàssem, e aquest tal heretaria molt bé a tots los altres. Per què us suplic que cascú hi diga son paper.

E donà fi a son parlar. Après parlà lo rei de Sicília e dix que ell tenia per bona cosa que la u d'ells fos elet per emperador; que elegissen ells qual hi seria més dispost.

Parlà lo rei de Fes, perquè era lo major del parentat, e dix semblants paraules:

-Senyors e germans meus: jo tinc per bon consell que u del nostre parentat sia elet emperador. Emperò, segons mon parer, havem a seguir l'orde del testament de Tirant, après lo de la princesa; e sobre aquests testaments veurem qual de tots hi serà més sufficient.

E tots tingueren per bo lo que lo rei de Fes havia dit. E trameteren per lo secretari de Tirant e per lo de l'Emperador, e feren-se llegir los testaments. Com foren llests, feren eixir los secretaris defora la cambra, e parlà lo duc de Macedònia en la següent forma:

-Senyors e germans meus: segons veig, la elecció és molt clara, que no sofrir disputa, car jo veig que lo nostre bon parent e senyor lleixa hereu seu en tots los drets que ha guanyats en l'Imperi grec e tots los que per l'Emperador li són estats atorgats, de la successió de l'Imperi, a Hipòlit, que ací és present. E més avant veig que la Princesa lleixa hereua sa mare, de tot l'Imperi. Per què jo no veig que més s'hi puga fer, que atesa l'amistat antiga que tots sabem que Hipòlit té ab l'Emperadriu, que la prenga per muller, e alçar-lo hem emperador, e farem justícia. E aquest, per sa bondat e virtut, nos conservarà cascú en son heretatge, car és la nostra sang.

Aprés parlà lo marquès de Liçana, e dix :

Senyors jo tinc per bo lo consell del duc de Macedònia, e lloe aquell, perquè tots tenim mullers, e d'altre part per la lleixa de Tirant.

E tots los altres ho lloaren e foren d'un acord que Hipòlit fos elet emperador e marit de l'Emperadriu. Com Hipòlit véu la molta gentilesa de sos parents, féu-los infinides gràcies de la molta amor que en ells tenia coneguda; e que votava a Déu e a Nostra Senyora, mare sua, que si Déu li feia gràcia que ell fos emperador, que ell los remuneraria en tal guissa que ells ne serien tots contents. E deliberaren que, après fetes les obsèques als defunts, que el llevassen emperador, e farien matrimoni d'ell ab

l'Emperadriu.